

SODUR

MR.

99

50

19

52

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI „SÕDUR“

Nr. 50-52 — 1936.

Sisustik:	Lk.	Sommaire.	Pages
A. R.: Kaitseväelaste uuest pensioni seadusest	1239	A. R.: De la nouvelle loi sur les pensions militaires	1239
Major J. Org: Vajame sügavamaid perspektiive ja rohkem selgust Vabadusmonumendi küsimuses	1247	Commandant J. Org: Le traitement de la question du Monument de la Liberté nécessite une interprétation plus profonde et nette	1247
A. Kurgvel: Saksamaa autoteed	1249	A. Kurgvel: Les autostrades en Allemagne	1249
V. O.: Sõjaväe Majandusühisuse ülesandeid	1258	V. O.: Les tâches de la Coopérative militaire	1258
P. Luhtein: Ex-libris	1262	P. Luhtein: Ex-libris	1262
TAKTIKA ALALT:		TACTIQUE:	
— Ülesanne nr. 1. Eelväge ähvardab ümberpiiramine	1264	— Exemple No 1. L'avant-garde sous menace d'encerclement	1264
Kapten V. Sibul: Käigu voorude väljaarvutamisest ratsarännakul	1266	Capitaine V. Sibul: Calcul des reprises pour les marches de cavalerie	1266
Kpt. V. Kolga ja ltn. E. Vimson: Mõningaid praktilisi juhiseid suurtükiväelastele	1268	Capitaine V. Kolga et lieutenant E. Vimson: Quelques directives pratiques pour les artilleurs	1268
A. N.: Tangitõrje ja vastava reservkaadri ettevalmistamine Prantsusmaal	1272	A. N.: Défense antichar et préparation d'un cadre de réserve correspondant en France	1272
Leitnant Karemaa: 37 mm Rosenbergi kahurit relvana kaasajal	1274	Lieut. Karemaa: Le canon de 37 mm Rosenberg comme arme antichar actuelle	1274
H. Nahkur: Kas on võimalik bakterite kasutamine sõjarelvana?	1279	H. Nahkur: Les bactéries comme arme de guerre?	1279
Van-ltn. R. Prückkel: Traattõkete elektriseerimise küsimusi	1283	Lieut. de vaisseau R. Prückkel: Electrification des réseaux en fil de fer	1283
J. K.: Lennuväe uusi lahinguülesandeid viimaste sõdade kogemustel	1288	J. K.: Nouvelles missions de combat de l'aviation d'après les expériences des guerres récentes	1288
J. Jaik: Jõuluveste. Kui mõis käis käest kätte	1290		
BIBLIOGRAAFIA:		FEUILLETON DE NOEL:	
— s.: Belgia riigikaitse mõtte areng 1936. a. prantsuse sõjakirjanduse valgustusel	1293	— J. Jaik: La lutte autour du manoir	1290
— S.: Jalaväe kaasagne tangitõrje-relvastus	1297	BIBLIOGRAPHIE:	
— L ä t i: „Militarais Apskats“ nr. 10 — 1936. a.	1299	— s.: Le développement de l'idée de la défense nationale en Belgique en 1936 d'après la littérature militaire française	1293
— Poola: „Przeglad Lotniczy“ nr. 8 — 1936. a.	1301	— S.: L'armement antichar actuel de l'infanterie	1297
— Rumeenia: „Romania Militara“ aug-nov. 1936. a.	1305	— Lettonie: „Militarais Apskats“ No 10 — 1936	1299
— Prantsusmaa: „La Revue d'Infanterie“ nr. 525, 526, 529 — 1936. a.	1307	— Pologne: „Przeglad Lotniczy“ No 8 — 1936	1301
UUDISEID RELVASTUSE ALAL:		— Roumanie: „Romania Militara“ août — novembre 1936	1305
— n.: Moderniseeritud püstol Browning 9 mm	1310	— France: „La Revue d'Infanterie“ No 525, 526 et 529 — 1936	1307
RINDESÕDUR JUTUSTAB:		INNOVATIONS DANS L'ARMEMENT:	
— K. Matisoo: Esimene sõjaretk	1312	— n.: Le pistolet Browning de 9 mm modernisé	1310
— P. K.: Üksik kabel	1316	RECITS DES SOLDATS DU FRONT:	
Kaitseväe elu	1317	— K. Matisoo: La première campagne	1312
Juriidilised küsimused	1324	— P. K.: La chapelle isolée	1316
Sport kaitseväes	1325	Vie militaire	1317
Male. Perekondlikke teateid	1326	Questions juridiques	1324
		Les sports dans l'Armée	1325
		Echecs. Informations familiales	1326

Vastutav toimetaja major **A. LUTS**.
Telefon nr. 477-20/40.
Tegevtoimetaja kapten **J. MADISE**.
Telefon nr. 477-20/163.
Väljaandja: „SÕDUR“, Sakala nr. 33, Tallinn.

„SÕDURI“ TELLIMISE HIND:
Aastas — kr. 6.00.
Poolaastas — kr. 3.00.
Veerandaastas — kr. 1.50.
Üksiknumber — kr. 0.20.

Kaitseväelaste uuest pensioni seadusest.*)

(Järg.)

Teenistustervisrikke-pensioni makstakse teenistuse kestvusele vaatamata isikule, kes rahuajal teenistuskohuste täitmise juures saanud tervisrikke tõttu on kaotanud töövõimet vähemalt 10%.

Teenistustervisrikke-pension jaguneb uue seaduse järgi kahte liiki: üks liik määratakse tervisrikke eest, mis on sõltuv teenistuskohuste täitmisest, teine — tervisrikke eest, mis küll on tekkinud teenistuskohuste täitmisel, kuid kohustetäitmisest otseselt ei ole sõltuv, nagu, näiteks, vilumatuse või asjatundmatuse tõttu tekkinud tervisrikked. Viimaks tähendatud pensioni liik on uude seadusesse võetud Põllutöölise õnnetusjuhtumite vastu kindlustamise seaduse eeskujul, mille järgi igasugune põllutöö juures tekkinud tervisrikked, mis põhjustas töövõime kaotust, olgu see rike sõltuv kohustetäitmisest või mitte, annab töölisele õiguse pensioni saamiseks vastavalt töövõimekaotuse määrale. Kuna riigikaitse alal vahetult teotsevate isikute ülesandeid ei saa pidada riigile vähem tähtsateks ega nende tegevust ja teenistulusid seotuks vähema ohuga kui põllutöölise omi, siis eeltähendatud uue põhimõtte maksmapanek ka Kaitseväelaste pensioni seaduse alla kuuluvate isikute kohta on igati õigustatud. Erandina seejuures jäävad arvesse võtmata ainult iseenele tahtlikult tekitatud tervisrikked.

Teenistustervisrikke-pensioni makstakse:

1. neile, kes teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt on kaotanud töövõime täieliselt:
 - a) kui nad vajavad alalist kõrvalabi — 85% palgast,
 - b) kui alalist kõrvalabi ei ole vaja — 75% palgast;

2. neile, kes teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt on kaotanud töövõime osaliselt — niimitu % palga 75%, kuimitu % on töövõimekaotust;
3. neile, kes teenistuskohuste täitmisel p. 1. ettenähtud sõltuvusest olenematult on kaotanud töövõime täieliselt:
 - a) kui nad vajavad alalist kõrvalabi — 75% palgast,
 - b) kui alaline kõrvalabi ei ole vajaline — 65% palgast;
4. neile, kes teenistuskohuste täitmisel p. 1. ettenähtud sõltuvusest olenematult on kaotanud töövõimet osaliselt — niimitu % palga 65%, kuimitu % on töövõimekaotust.

Endise pensioni seaduse järgi võis teenistustervisrikke-pensionile vastavat pensioni saada ainult juhul, kui isik oli kaotanud töövõimet teenistuskohuste täitmisest tingitult ja see töövõimekaotus oli niivõrd suur, et ta seetõttu tervislikult enam ei olnud kõlblik Kaitseväeteenistusse. Seejuures talle maksti pensioni, arvestades 20% vähendust, alalise kõrvalabi vajamise korral — 80% palgast, kõrvalabi mittevajamise korral — niimitu % palga 68%, kuimitu % ta oli kaotanud töövõimet.

Eelöeldust nähtub, et uus seadus teenistustervisrikke-pensioni saamiseks loob üldiselt võttes tunduvalt avaramad võimalused, kui need olid nähtud ette senini kehtinud pensioni seadustes.

Sõjapensionimakstakse:

1. isikutele, kes sõjaajal teenistuskohuste täitmisel saanud tervisrikke tõttu on kaotanud töövõimet vähemalt 10%;

*) Vt. „Sõdur“ nr. 49 s. a.

2. Vabaduse Risti kavaleridele, kes Vabadussõja ajal kuni 3. 01. 1920 teenisid kõrgematel juhtivatel ametikohtadel vähemalt 10 kuud, kuid kes senini ei omanud pensioniõigust.

Viimaks tähendatud pensionäride liik on uudsuseks. Nendeks osutuvad endised funnustatud teenetega kaitseväe juhid, kes Vabadussõja raskeimal ajastul, s. o. enne vaherahu sõlmimist, pikemat aega tagajärjekalt teotsesid vastutusrikastel ametikohtadel, kuid kes senini ei kuulunud kehtivate pensioni seaduste alla ning kes seetõttu võisid vanaduses sattuda majanduslikult raskesse seisukorda. Sääraste kaitseväelaste tuleviku kindlustamine neile pensioni õiguse andmise näol tuleb lugeda riigi aukohtuseks.

Sõjaajal saadud tervisriikete eest määratakse pensioni:

1. täieliselt töövõimetutele:

- a) kui nad vajavad alalist kõrvalabi — 100% palgast,
- b) kui alalist kõrvalabi ei ole vaja — 85% palgast;

2. osaliselt töövõimet kaotanutele — niimitu % palga 85%, kuimitu % on töövõimekaotust.

Need normid on vastavatest teenistustertvisrikke-pensioni normidest 15% võrra kõrgemad. Selle kõrgendusega on tahetud sõjaaegse teenistuse raskust ja ohtlikkust eriti tõsta esile, mis osutub vajaliseks moraalses mõttes.

Eespool mainitud teise liigi järgi sõjapensioni saajate pensionimääraks on nähtud ette 50% säärase ametiisikute praegusest palgast, kes teenivad samaastmelistel ametikohtadel, millistel teenisid asjaomased pensionärid Vabadussõja ajal ajavahemikus, mille kestes teenimine neile annab õiguse pensioni saamiseks.

Endised pensioninormid sõjaajal saadud töövõimekaotuse puhul olid, kui arvestada 20% vähendust:

1. alalist kõrvalabi vajajatele — 100% palgast;
2. täieliselt töövõimetutele, kes alalist kõrvalabi ei vajanud — 80% palgast;
3. osaliselt töövõimet kaotanutele — niimitu % palga 68%, kuimitu % võrdus töövõimekaotus.

Võrreldes sõjapensioni endisi ja uusi norme selgub, et uued normid on enamatel juhtudel endistest suuremad ja seega pensionäridele soodsamad.

Perekonnapensioni makstakse pärast pensioniõiguslikus teenistuses olnud

isiku surma selle isiku pensioniõiguslikkudele perekonnaliikmetele. Pensioniõiguslikkudeks perekonnaliikmeteks loetakse pensioniõiguslikus teenistuses olnud isiku lesknaise ja abielu-, vallas- ning seaduslikud kasulapsed, nagu see oli nähtud ette ka senini maksvusel olnud Kaitseväelaste ja nende perekondade pensioni seaduses. Varem nad pensionisaamise õigust ei oma.

Pensioni saavad:

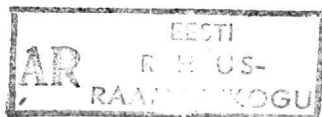
1. tegelikus kaitseväeteenistuses kindlaltalgalistel ametikohtadel teeninud ohvitseride, kaitseväeametnikkude ja üleajateenijate surma korral nende perekonnad, kui tähendatud kaitseväelased:
 - a) surid teenistuskohuste täitmisel saadud tervisrikke tagajärjel või
 - b) surid tegelikus kaitseväeteenistuses olles väljaspool teenistuskohuste täitmist saadud tervisrikke tagajärjel, kui nad surmapäeval pensioniõiguslikust teenistusest lahkudes oleks omanud õigust pensioni saamiseks või
 - c) pärast pensioniõiguslikust teenistusest lahkumist said või olid õigustatud saada pensioni;
2. muude uue seaduse alla kuuluvate isikute perekondadel, kui need isikud:
 - a) surid teenistuskohuste täitmisel saadud tervisrikke tagajärjel või
 - b) pärast pensioniõiguslikust teenistusest lahkumist said või olid õigustatud saada pensioni.

Pensioniõiguslikus teenistuses surmasaanuteks loetakse isikud, kes surid enne tähendatud teenistusest vabastamist. Säärase surmaga võrdseks tunnustatakse ka pensioniõiguslikust teenistusest lahkunud isikute surm, kui see surm järgnes sõltuvalt teenistuskohuste täitmisel saadud tervisrikkest kahe aasta jooksul pärast tervisrikke tekkimist ja kui need isikud enne surma ei esitanud pensioni nõudmist.

Laste pensioni saamise tingimused uues seaduses on jäänud üldiselt endisteks, lasteta lesknaiste pensioni saamise võimalust on aga veidi kärbitud. See kärpimine on teostatud vastavate tingimuste ühtlustamiseks riigiteenijate lesknaiste kohta uues Pensioni seaduses maksmapandud sellekohaste tingimustega.

Lesknaisel on õigus saada pensioni:

1. kui tal on vähemalt üks laps abielust isikuga, kelle teenistuse eest ta taotleb pensioni, või kui tal on adopteeritud laps, kes adopteeritud abielu ajal sama isikuga, või kui tal on ülal pidada mehe eelmisest abielust sündinud laps või

Kaastöölistele, lugejaskonnale ja ärisõpradele

*Rõõmsaid jõulupühi,
õnnerikast uut aastat*

soovib „Sõdur“

2. kui lasteta lesknaine oli mehe surmapäeval vähemalt 35 aastat vana või kaotanud vähemalt 60% töövõimest ja olnud vähemalt 1 aasta abielus isikuga, kelle teenistuse eest ta taotleb pensioni, või
3. kui lasteta lesknaine oli mehe surmapäeval alla 35 aasta vana, kuid on olnud vähemalt 3 aastat abielus isikuga, kelle teenistuse eest ta taotleb pensioni.

Loendatud kitsendavad tingimused ei ole maksavad lesknaiste kohta, kelle mees suri teenistuskohuste täitmisel saadud tervisriike tagajärjel.

Lapse surma või lesknaise tervistumise korral jääb lesknaise pensioniõigus püsima.

Uudsusena tuleb märkida, et juhul, kui lesknaine, kes saab pensioni mehe teenistuse eest, uuesti abiellub, siis uue seaduse järgi muudetakse tema alaline pension abiellumise päevast arvates ainukordselt väljamakstavaks toetusrahaks tema aastapensioni kolmekordses suuruses. Säärane toetus kahtlemata soodustab leskede uuesti abiellumist, mispuhul neile edaspidine pensioni maksmine jääks ära ja seetõttu väheneksid ka pensionikapitali kulud. Järelikult tulu sellest uuendusest töötab olla nii riigikassal kui ka asjaomastel abiellujatel. Viimastele osutub korraga väljamakstav suurem rahasumma ilusaks toetuseks uue elu alustamisel.

Igale üksikule perekonnaliikmele ettenähtud osa suurus perekonnale makstavast pensionist on jäänud endiseks, kuid muutunud on mõnevõrra tähendatud pensioni protsendi määr sellest perekonna-pensionist arvutamise aluseks võetavast pensionist, milline kuulus või oleks kuulunud isikule, kelle teenistuse eest taotleatakse pensioni.

Endise Kaitsevälaliste ja nende perekondade pensioni seaduse järgi määrati pensioniõiguslikus teenistuses olles teenistuskohuste täitmisel surmasaanud isiku perekon-

nale pensioni tervest asjaomase isiku palgast või tegelikult, võttes arvesse 20% pensionide vähendamist, palga 80 protsendist. Seejuures ei tehtud vahet, kas surm oli sõltuv sõja- või rahuaegsest teenistusest. Samal ajal aga pensioniõiguslikus teenistuses olnud isikute eneste pensionid, mis määratud sõja- või rahuaegses teenistuses kohustetäitmisest sõltuvalt tekkinud tervisriike puhul, olid suuruselt erinevad. Näiteks: sõjas vigastatuile arvati pension vastavalt töövõimekaotuse protsendile, arvestades 20% vähendust, palga 80%, rahuajal teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt töövõimet kaotanutele aga palga 68%. Seega sõjaegset kohustetäitmist kui ohtlikumat hinnati suurema pensioni määramisega. Samalaadiline vahe sõja- ja teenistustervisriike-pensioninormides, nagu nägime eespool, leidub uueski pensioni seaduses. On loogiline järeelda, et see erinevus normides peaks kajastuma ka nende pensionide alusel määratud ja määratavates perekonna-pensionides. See pärast uus seadus näeb ette pensioniõiguslikus teenistuses surnud isikute perekondadele pensionimääramise igal juhul surma põhjustavale asjaolule, nimelt: sõjas surmasaanu perekonnale — surnud isiku palga 85 protsendist; rahuajal teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt surmasaanu perekonnale — surnud isiku palga 75 protsendist; rahuajal teenistuskohuste täitmisel eeltähendatud sõltuvusest olenematult surmasaanu perekonnale — surnud isiku palga 65 protsendist ja väljaspool teenistuskohuste täitmist surmasaanu perekonnale — sellest tervisriike-pensionist, millist surnud isik oleks olnud õigustatud saama oma surmapäeval teenistusest lahkudes juhul, kui tema lahkumist oleks põhjustanud alalist kõrvalabi vajav tervislik seisund.

Pärast pensioniõiguslikust teenistusest lahkumist surnud isiku perekonnale pensio-

ni määramisel võeti senini arvesse ka asjaomase isiku pensioni see osa, mis talle maksti alalise kõrvalabi vajamise korral rohkem, kui alalist kõrvalabi mittevajajatele. Sisuliselt ei saa äga niisugust teguviisi õiglaseks pidada. Suurendatud pensioni makstakse alalist kõrvalabi vajajale selleks, et aidata tal katta kõrvalabi hankimisel tekkinud lisakulusid. Kui isik sureb, jäävad kõrvalabi kulud ära ja seega langeb ära ka põhjus perekonnale suurendatud pensioni edasimaksmiseks. Arvestades tähendatud asjaolu uus seadus määrab, et pärast pensioniõiguslikust teenistust lahkumist surnud isiku perekonnale arvutatakse pension küll sellest pensionimäärast, mis isik ise sai või oli õigustatud saama, kuid seejuures ei tule enam võtta arvesse kõrvalabi vajaduse puhul makstud pensioni suurendust.

7. Pensionide suurendamine.

Täielise uudsusena näeb uus pensioniseadus ette üldiste normide järgi arvutatud pensionide suurendamise: 1) Vabadussõjast osavõtnud kaitseväelastele ja Vabaduse Risti kavaleridele ning 2) pensioniõiguslikus teenistuses olnud isikutele, kellede pension on vähem kui 50 krooni kuus.

Vabadussõda on Eesti riikliku iseseisvuse saavutamisel otsustava tähtsusega sündmus. On küllalt põhjust selle sündmuse otsest tegevust tegelasi teiste pensionäride hulga esile tõsta. Uus seadus püüab seda teha nende pensionide suurendamisega mõnesugusel määral, võttes seejuures aluseks asjaomaste isikute sõja- ja eriti rindeteenistuse raskusi, tolaeagset vastutuse ulatust sõjategevust juhtivatel ametikohtadel ja Vabaduse Risti kavaleride teeneid.

Mainitud pensioni suurendust antakse eraldi igale alljärgnevale tingimusele vastavalt, arvates selles palgast, rahasummast või palgamäärast, mille järgi kellegi pension on arvutatud:

1. 3% võrra neile, kes Vabadussõjast on osa võtnud kuni 3. jaanuarini 1920., vähemalt 10 kuud;
2. 3% võrra neile, kes Vabadussõjast on osa võtnud kuni 3. jaanuarini 1920, vähemalt 6 kuud; a) rindel, b) sõjategevust juhtivatel ametikohtadel või c) rindel ja sõjategevust juhtivatel ametikohtadel kokku;
3. 6% võrra neile, kes Vabadussõjast on osa võtnud kuni 3. jaanuarini 1920, vähemalt 6 kuud üksiku väeosa ülema, sellega võrdsetel või kõrgematel ametikohtadel eraldi või kokku;

4. 1% võrra neile, kes Vabadussõjas lahingus on haavatud või põrutatud või kes teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt on haigestunud Vabadussõja ajal puhkenud taudidesse sõja või nende taudide vastu võitlemise kestusel;
5. Vabaduse Risti kavaleridele iga Vabaduse Risti eest: 1. järgus — 3%, 2. järgus — 2,5%, 3. järgus — 1,5%.

Loendatud suurenduste liikidest on kolmas kõige enam hinnatud ja seda põhjusel, et teenistus sõjaajal väeosa ülema, võrdsetel või kõrgemal ametikohal nii rindel kui tagalas on vastutusrikkam ja raskem, kui teenistus vastavates oludes vähematel ametikohtadel, ning väärib järelikult ka pensioni suhtes suuremat väljatõstmist ja hinnet.

Teine moodus pensioni suurendamiseks on mõeldud pensioniõiguslikus teenistuses olnud ja võrlemisi väikest pensioni saavate isikute toetamiseks juhul, kui neil on ülal pidada alaealisi või töövõimetuid lapsi. Uue seaduse järgi isikule, kelle pension on vähem kui 50 krooni kuus, makstakse iga tema ülalpidamisel oleva alaealise lihase lapse eest kuni lapse 18-, kooliskäimise või ametiõppimise korral aga kuni 20-aastaseks saamiseni, samuti ka täieliselt töövõimetute laste eest vanusele vaatamata — lisapensioni 6 krooni kuus, kuid nii, et pension ühes lisapensioniga laste eest ei tõuseks üle 50 krooni kuus. Seda lisapensioni ei võeta arvesse pensioni määramisel perekonnale.

8. Pensionide vähendamine.

Tegelikus kaitseväeteenistuses olevate kaitseväelaste degradeerimise puhul degradeeritu, kui teda ühes degradeerimisega ühtlasi ei vallandata teenistusest üldse, vabastatakse seniselt ametikohalt ja paigutatakse ümber madalamaastmelisele ja madalamapalgalisele ametikohale. Seega on degradeerimine tegelikus kaitseväeteenistuses olejate suhtes mitte ükski moraalne, vaid ka väga tunduv materiaalne karistus. Senini makstud pensioniseaduste järgi aga tähendatud karistuse materiaalne mõju ei kandunud üle pensionidele. Degradearitu, kui ta kohtuotsusega polnud kaotanud pensioniõigust, võis saada pensioni samasugustel alustel ja samasugusel määral, nagu ta oleks võinud saada ka siis, kui ta tegelikust kaitseväeteenistusest oleks lahkunud degradeerimatult. Niisugune ebajärjekindlus karistuse mõjus ei ole soovitatav. Seepärast uus seadus näeb ette, et kaitseväelistes auastmetes või kaitseväeametniku kutses olevate isikute degradeerimise puhul vähendatakse ka

nende pensioni poole võrra. See kitsendus kaob, kui degradeeritu uuesti ülendatakse kaitseväelisse auastmesse või kaitseväeametniku kutsesse.

9. Toetusrahad.

Teatavasti nimetatakse pensioniks pensioniõiguslikule isikule ülalpidamiseks perioodiliselt makstavaid rahasummasid. Kuid pensioni seadus võimaldab määrata asjaomastele isikutele erijuhtudel ka ainukordset makstavat toetusraha. Ainukordse toetusraha normid uues seaduses on endistega võrreldes olalt vähenenud. Nimelt makstakse teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt surma saanud isikute perekondadele peale pensioni veel ainukordseks toetuseks pensioniõiguslikus teenistuses olnud isiku aastapalgast või aastapalga asemel pensioni arvutamise aluseks võetavast rahasummast:

1. senise kolme veerandi asemel kolm kaheksandikku — lesele, kellel on vähemalt üks laps, või kahele või enamale täielisele vaeslapsel kokku;
2. senise poole asemel veerand — lasteta lesele või ühele täielisele vaeslapsel.

Alla kahe aasta pensioniõiguslikku teenistusaega väljateeninud isikute perekondadele antakse toetusraha eeltähendatud normide pooles suuruses.

Kõikidel teistel juhtudel määratavate ainukordsete toetusrahade normid on jäänud püsima muutmata kujul.

Eelmainitud vähendamise motiiviks on asjaolu, et teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt surma saanud isikute perekondadele antakse ka Riigiteenistuse seaduse alusel erakorralist toetust kolme kuu palga näol, mis neile uuele elukorrale üleminekut aitab kergendada. Seetõttu nendel juhtudel juba nii-kui-nii kõrgendatud normide alusel arvutatud perekonna-pensionile lisaks makstava toetusraha eriti kõrgete normide järgi ei ole tungivat vajadust.

10. Pensioni ja toetusraha nõudmise ja määramise kord ja tähtajad.

Avaldused pensioni või toetusraha saamiseks tulevad esitada mitte enam Kaitseministri nimele nagu senini, vaid Kaitsevägegede Staabi ülemale, sest uue seaduse järgi määrab pensioni ja toetusraha Kaitsevägegede Staabi ülem. Ainult asjaomase isiku poolt Kaitsevägegede Staabi ülema otsuse peale tõstetud protesti puhul lahendab vaidluse all oleva küsimuse Kaitseminister. See

uuendus on pandud maksma asjaajamise lihtsustamiseks ja kiirendamiseks.

Avaldused esitatakse väeosa või asutuse kaudu, kus teenib või teenis isik, kelle teenistuse eest taotletakse pensioni. Juhul aga, kui väeosa või asutis on likvideeritud enne avalduse esitamist või kui pensioni või toetust nõuab niisuguse isiku perekond, kes ise juba sai pensioni, — siis esitatakse avaldus Kaitsevägegede Staabi ülemale otsestelt.

Avaldus peab olema kirjalik ja sisaldama järgmisi andmeid:

1. mida nõutakse ja kellele;
2. avalduse esitaja elukoht;
3. Eesti Panga osakond (või keskpank) või postiasutis, kelle kaudu soovitakse saada nõutavat pensioni või toetusraha.

Seejuures vastutulekuks niisugustele pensioni nõudjatele, kes ise avalduse kirjutamise eest ei arva saavat toime, võimaldab uus seadus avaldust esitada ka suusõnal kohalikule omavalitsusasutisele, kes on kohustatud avalduse protokollima ja saatma vastavasse ametiasutistesse edasi kuuluvuse järgi.

Avalduse esitamise päevaks loetakse kuupäev, mil avaldus on esmakordselt registreeritud riigi- või omavalitsusasutises, või Eesti postiasutise postitempli kuupäev, kui avaldus on saadetud posti teel.

Avaldusele lisandatakse dokumendid, mis tõendavad pensioni või toetusraha saamise õigust.

Kõik pensioni või toetusraha nõudmisse või määramisse puutuvad dokumendid ja kirjavahetused on tempelmaksuvabad.

Uues seaduses on pensionimaksamise alguse tähtpäevad perekondadele jäänud endisteks, pensioniõiguslikus teenistuses olnud isikutele aga osaliselt muudetud. Senini kehtinud seaduste järgi määrati tegelikult kaitseväeteenistusest lahkunud kaitseväelasele pension teenistusest vabastamise päevast arvates, kui pensionipalve oli esitatud enne vabastamist. Vastasel korral aga määrati pensionipalve esitamise päevast. Erand oli nähtud ette ainult distsiplinaarkorras teenistusest vabastatuile. Nendele arvestati pension teenistusest vabastamise päevast, kui nad esitasid vastava palve kuue kuu jooksul, pärast teenistusest vabastamist. Järelikult — distsiplinaarkorras vabastatuile olid pensionisaamise tingimused selles suhtes soodsamad kui kõigil teistel pensioniõiguslikus teenistuses olnud isikuil, olgugi et viimased aega olid lõpetanud oma teenistuse. Niisuguse põhjuseta vahetegemise

vältimiseks pensioninõudmise esitamise tähtaegades uus seadus näeb ette kõikidele pensioniõiguslikust teenistusest ükspuha, millisel põhjusel vabastatuile pensioninõudmise esitamiseks 6-kuise tähtaja. Ainult neile, kes avalduse esitavad pärast selle tähtaja möödumist pensioniõiguslikust teenistusest lahkumisest või tervisrikke tekkimisest kindlapalgata teenistuses arvates, makstakse pensioni avalduse esitamise päevast.

Vajab veel märkimist, et senini kehtinud seadused ja seadlused võimaldasid saada ühel ja samal ajal kolme kuu jooksul palka ja pensioni: 1) kaitseväelastel, kes vabastati tegelikust kaitseväeteenistusest vanaduse ülemäärade kätte jõudmise tõttu ja 2) teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt surmasaanutate perekondadel. Viimased said lisaks sellele ühekordset toetusraha 6—9 kuupalga suuruses. Kuna säärane mitmekordne ja mitmel alusel toetuse maksmine ei ole küllaldaselt põhjendatav, määrab uus seadus, et pensionärid, kes pärast pensioniõigusliku teenistuse lõppu erieeskirjade alusel saavad palka edasi, ei või sama aja eest saada pensioni.

11. Arstlik läbivaatus.

Kõik tervisrikete tagajärjel tegelikust kaitseväeteenistusest vabastatavad kaitseväelased ilma erandita vaadatakse enne nende vabastamist arstlikult läbi kas ülemuse korraldusel või nende eneste soovil. Samuti vaadatakse arstlikult läbi kõik muud uue seaduse alla kuuluvad isikud, kes nõuavad pensioni või toetusraha tervislikkudel põhjustel. Need kaitsevälased, kes vabastatakse teenistusest mitte tervislikkudel, vaid mõnel muul põhjusel, võivad paluda arstlikku läbivaatust ka pärast vabastamist ühe kuu jooksul vabastamispäevast arvates. Sellel juhul arstlik komisjon teeb peale muu ka kindlaks, kui suur oli kaitsevälase töövõime kaotus teenistusest vabastamise ajal ja kas ta tol korral oli kaitseväeteenistusse tervislikult kõlblik.

Arstlik läbivaatus toimub, lahkuminevalt senisest korrast, mitte üksi Kaitseväe Keskaigla arstlikus komisjonis, vaid ka diviisi-laatsaretides ja kohalikkudes kaitseväeteenistuse komisjonides.

Ohvitseri, kaitseväeametnikke ja üleajateenijaid vaatatakse läbi Kaitseväe Keskaigla arstlik komisjon. See on vajaline võimalikult suurema ühtluse saavutamiseks eellähendatud kaitsevälaste tervisliku seisundi hindamise alal, kuna just need isikud annavad kõige arvukama ja pensioni-

de kogusuuruselt tähtsaima osa uue seaduse alusel pensioninõudjate kontingendist. Muude selle seaduse alla kuuluvate isikute arstliku läbivaatuse vajadus rahuajal on vähem ja nende osatähtsus pensionäride hulgas väiksem, mispärast nende läbivaatus võib toimuda ka lähemas diviisi laatsaretis või kaitseväeteenistuse komisjonis, millised oleksid pealegi asjast huvitatuile kergemalt kättesaadavad.

Korralduse isiku arstlikuks läbivaatuseks teeb elukutseliste kaitsevälaste ja üldse kõikide perekonnaliikmete kohta Kaitseväge Staabi ülem, teiste isikute kohta väekoondise või vastava asutise ülem, kellele isik allub või allus tervisrikke tekkimise ajal.

Perekonnaliikmed esitavad palve oma arstliku läbivaatamise kohta koos soovivaaldusega pensioni saamiseks otseselt Kaitseväge Staabi ülemale, tähendades ära palves, millises komisjonis nad soovivad läbivaatust.

Senini võis Kaitseminister, kui läbivaadatu ei olnud rahul Kaitseväe Keskaigla arstliku komisjoni otsusega oma tervisliku seisukorra kohta, anda vastuvaidluse esilekutsunud asja arutusele uude, selleks eriti määratud arstlikku komisjoni. Kuna aga tähendatud erikomijoni otsus läbivaadatu kaitseväeteenistusse kõlblikkuse kohta ei omanud seaduslikku jõudu Kaitseväeteenistuse seaduse järgi, siis tuli selle kõlblikkuse küsimuse otsustamiseks isik veel uuesti saata läbivaatamiseks kas Kaitseväeteenistuse komisjoni, kui ta ei seisnud tegelikult kaitseväeteenistuses, või Kaitseväeteenistuse Peakomisjoni, kui ta oli tegelikult kaitseväeteenistuses. Loomulikult osutus niisugune mitmekordne komisjonideskäimine tülikaks ja ebasoovitavaks. Et ka edaspidi see nähe ei saaks korduda, määrab uus seadus teiseks arstliku läbivaatuse instantsiks igal juhul Kaitseväeteenistuse Peakomisjoni, kelle istungitest pensioni asjade otsustamisel võtab osa ka Kaitseväge Staabi esindaja. Kaitseväe Peakomisjoni otsus läbivaadatu tervisliku seisundi kohta on siduv Kaitseväge Staabi ülemale pensioni või toetusraha nõudmise otsustamisel, kuna kahekordne arstlik läbivaatus annab küllalt selge ülevaate asjaomase isiku tervislikust seisundist. Mis puutub aga küsimusse, kas tervisriket põhjustanud asjaolud ja seega ka tervisriket on saadud teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt või teenistuskohuste täitmisel sellest sõltumatult või väljaspool teenistuskohuste täitmist, siis selles suhtes lõplik otsustamine õigus on antud Kaitseväge Staabi ülemale või asjaomase isiku protesti puhul Kaitse-

ministrile, kui pensioni ja toetusraha määravatele isikutele, kes pealegi teenistusolude tundmises ja tervisriket tekitanud asjaolude sõltuvuse hindamises kahtlematult on kompetentsemad arstlike komisjonide liikmeid. Seejuures Kaitseministril on õigus enne lõpliku otsuse võtmist asjaomase isiku tervisliku seisundi uut ülevaatuslasta toimendada Kaitseväe Tervishoiukomitees. Kaitseväe Tervishoiukomitee otsus läbivaadatu tervisliku seisundi kohta on siduv Kaitseministrile, välja arvatud tervisrikke sõltuvuse küsimus, nagu juba tähendatud eespool.

On võimalik, et arstliku komisjoni poolt alaliseks tunnustatud töövõimekaotuse protsent aja jooksul suureneb. Kui see sünnib teenistuskohuste täitmisel saadud tervisrikke tagajärjel, siis ühest küljest oleks ebaõiglane tähendatud töövõimekaotuse suurenemist mitte võtta arvesse, teisest küljest aga ei saaks arvestada seda ka piiramata aja keskes, sest loomulikult edeneb vanadusega käsi-käes töövõimekaotus ja pikema aja järele on raske teha kindlaks, milline osa sellest on sõltuvuses teenistuskohuste täitmisega, milline osa vanaduse tagajärg. Uus seadus püüab siin leida keskteed, võimaldades teenistus-tervisrikke-pensiooni saajatel kolme ja tervisrikke tõttu sõjapensiooni saajatel viie aasta jooksul nende pensioni nõudmise tagajärjel teostatud esimese arstliku läbivaatuse päevast arvates nõuda uut arstlikku läbivaatust, kui nad leiavad, et nende töövõimekaotuse protsent on suurenenud. Sõjapensiooni saajatele antav pikem tähtaeg tahab rõhutada sõjaaegse teenistuse erilist raskust ja ohtlikkust.

Teenistuskohuste täitmisel tekkinud tervisriike tehakse kindlaks ülemuse korraldusel võimalikult kohe pärast rikke tekkimist või avastamist. Kannatanul enesel on õigus esitada vastav sooviavaldus kolme kuu jooksul, tervisrikke tekkimisest või avastamisest arvates, selle väeosa või asutise ülemale, kus ta teenis rikke tekkimise või avastamise ajal. Avaldus, mis esitatakse pärast kolme-kuise tähtaja möödumist, jäetakse tähelepanemata, välja arvatud avaldused nende juhtude kohta, kus tervisriike on tekkinud või avastatud kas enne käesoleva seaduse jõustumist või oludes, mis kannatanust mitteilenevatel põhjustel ei võimaldanud esitada soovialadust 3-kuise tähtaja kestes.

Samuti tulevad viivitamata selgitada juurdusega ka kõik teenistuskohuste täitmisel tekkinud surmajuhtumid. Küsimuse, kas surm oli sõltuv või mittesõltuv teenistuskohuste täitmisel või väljaspool teenistus-

kohuste täitmist saadud tervisrikkest, otsustab Kaitsevägede Staabi ülem, surmasaanu omaste kaebuse puhul aga Kaitseminister.

Veel näeb uus seadus ette Kaitsevägede Staabi ülemale õiguse kutsuda revisjoni korras kõiki tervislikeks põhjustel pensioni saavaid isikuid Kaitseväeteenistuse Peakomisjoni uuele läbivaatamisele. Revisjoniõigus on mõeldud selleks, et oleks võimalus lõpetada pensioni maksmist juhtudel, kui tervislikeks põhjustel pensioni saaja ilmselt on tervenunud niivõrd, et tal enam ei ole õigust pensioni saamiseks.

Revisjoni korras uuele läbivaatusele ilmumise kutse mitteväbandavatel põhjustel täitmata jätmisel lõpetatakse pensioni maksimine asjaomasele isikule.

12. Kaebused.

Isik, kes ei rahuldu tema tervisliku seisundi kohta esimeses arstlikus komisjonis tehtud otsusega, võib esitada kaebuse ühe kuu jooksul temale otsuse teatavakstegemise päevast arvates Kaitsevägede Staabi ülemale.

Kaitsevägede Staabi ülema otsuse peale pensioni või toetusraha määramise asjas võib kaevata Kaitseministrile samuti ühe kuu jooksul otsuse teatavakstegemise päevast arvates, Kaitseministri otsuse peale aga — administratiivkohtu korras Riigikohutule kuue kuu jooksul otsuse teatavakstegemise päevast arvates.

13. Pensionide ja toetusrahade väljaandmine.

Pensionide ja toetusrahade väljaandmine teostub üldiselt endise korra kohaselt. Uudsusena oleks vahest märkimisväärne see, et pensioniraamatu lõigendite täitmine, muudatuste järele valvamine pensionäri perekonnas jne. on antud üle maavalitsustelt valla- ja alevivalitsustele, millised asutised on pensionäri lähemal ja saavad seepärast neid ülesandeid täita kergemini. Samuti on ka pensionäridel hõlpsam astuda ühendusse valla- ja alevivalitsusega, kui maavalitsusega, mis tihti asub neist võrdlemisi kaugel. Peale selle avaneb lähemas tulevikus võimalus pensioni kättesaamiseks ka postiasutiste kaudu. Vastav korraldus on praegu sotsiaalministeeriumis koostamisel.

14. Üleminekueskirjad.

Endistelt pensioni seadustelt uuele seadusele üleminekueskirjade järgi enne 1. oktoobrit 1936. määratud pensione uue sea-

duse kohaselt ümber ei arvatata, vaid need pensionid makstakse välja uues seaduses ettenähtud korras selles suuruses, nagu nad kuulusid väljamaksmisele 30. septembril 1936. Erandina on lubatud tulla üle uue seaduse alla ainult Vabaduse Risti kavaleridel ja nende perekondadel, vanaduse ülemäärade kättejõudmise tõttu tegelikult kaitsevæteenistusest vabastatud kaitsevæelastel ja nende perekondadel ning neil, kellele pension on määratud ajavahemikus 1. oktoobrist 1936. kuni uue seaduse jõustumiseni. Viimaks nimetatud isikute pensionide ümbernimetamine uue seaduse alusel on tingitud tahtest — anda kaitsevæelastest pensionäridele ja nende perekondadele võimalus saada uue seaduse järgi suurendatud pensioni samast ajast alates, nagu saavad seda isikud, kes pensionile on läinud uue üldise Pensioni seaduse alusel, milline seadus teatavasti jõustus 1. oktoobril 1936. Peale selle võivad kasutada Vabadussõjast osavõtu, Vabadussõjas lahingus haavata saamise ja taudidesse haigestumise ning Vabaduse Risti eest pensioni suurendamiseks ettenähtud erinorme kõik uues seaduses liidetud seaduste alusel pensioni saajad, kes vastavad nende erinormide tingimustele, sest tähendatud erinormid on mõeldud Vabadussõjast osavõtu tähtsuse esiletõstmiseks ja Vabaduse Risti kavaleride teenete rõhutamiseks.

Sooviavaldused pensionide ümberarvutamiseks või suurenduse saamiseks tulevad esitada Kaitsevægede Staabi ülemale. Pensionimaksmine uue arvutuse järgi, samuti ka suurenduste juurdearvamine pensionile teostub vastava sooviavalduse esitamise päevast.

Pensionide ümberarvutamisel võetakse aluseks uue seaduse jõustumise ajal kehtiva ametiastme palk, mis vastab selle ametiastme palgale, millise ametiastme palga järgi oli arvatatud asjaomase isiku senine pension. Kahtluse korral, millise astme palk pensioni arvutamisel võtta aluseks, otsustab küsimuse Kaitseministeeriumi Nõukogu.

Pensionide suurendus erinormide järgi neile, kes uue seaduse alla üle tulla ei soovi või ei saa, arvatakse endiste seaduste alusel arvatud pensionidele juurde protsendina sellest palgast, rahasummast või palgamäärast, mille järgi neile on arvatatud pension, kuid see juures nende senine pensionimäär ühes eeltähendatud suurendusega ei või ületada pensionimäär, mis need isikud

saaksid sellel juhul, kui neil oleks õigus saada pensioni uue seaduse alusel. Tähendatud kitsendus peab takistama, et pensionid, mis on arvatatud endiste kõrgemate normide järgi ja seetõttu juba nii-kui-nii võivad ületada uues seaduses ettenähtud vastavate vähemate normide alusel arvatavaid pensione, uute erinormide kasutamise tagajärjel ei kerkiks suuremaks kui uue seaduse järgi määratud sama liiki pensionid. Säärased nähted võiksid tulla esile tervisrikke-pensionide juures, kus uued normid on vähemad endistest, samuti ka rahuaegse riviteenistuse aja uue arvutamiseviisi tulemusena. Ei tundu loomulikuna, et varemalt pensionile läinud isikud võiksid saada märksa suuremat pensioni, kui samades oludes ja tingimustes kauemini teeninud isikud, kes lähevad pensionile aastaid hiljem. Seepärast eeltähendatud kitsenduse maksamapanek tuleb lugeda kõigiti põhjendatuks.

Ülemineku eeskirjad piiravad ka teenistus-tervisrikke pensioni saamise õiguse laiendamise võimalust isikutele, kes on lahkunud pensioniõiguslikust teenistusest enne uue seaduse jõustumist. Need isikud võivad saada *teenistustervisrikke-pension* uue seaduse alusel mitte juba 10% töövõimekaotuse juures, vaid ainult siis, kui nad teenisid kaitsevæelastena ja teenistusest lahkudes olid teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt tekkinud tervisrikke tõttu kaitsevæeteenistusse kõlbmatud või kui nad teenisid mittekaitsevæelastena ja teenistusest lahkudes olid teenistuskohuste täitmisest sõltuvalt tekkinud tervisrikke tõttu kaotanud töövõime vähemalt 60%. Seega nende isikute kohta on jäänud maksuma endised teenistustervisrikke-pensionide tingimused. Põhjusiks on asjaolu, et pikema aja eest tekkinud vähemate tervisrikete määra ja teenistuskohuste täitmisest sõltuvuse või mittesõltuvuse kindlakstegemine osutub äärmiselt raskeks, paljudel juhtudel aga täiesti võimatuks.

Lõpuks tuleb märkida, et uus Kaitsevæelaste pensioni seadus on täiendatud kahe eriosaga, millised muudavad Autasumaa tarvitamise seaduse § 6 (RT. 27 — 1934) ja Vabadussõja invaliidide laste soodustamise seaduse (RT. 105 — 1934) sõnastust nõnda, et neis seadustes senini mainitud ja nüüd maksvuse kaotanud Rahvavæelaste ja nende perekondade pensioni seaduse asemel tuleb lugeda — Kaitsevæelaste pensioni seadus. Selle muudatuse tagajärjel jääb edasi püsima tähendatud seadustega omal ajal maksuma pandud olukord.

15. Kokkuvõte.

Arvestades kõike eesõeldut peab nentima, et uue Kaitseväelaste pensioni seaduse koostamisel on püütud vältida neid lünke ja puudusi, mis senini on tulnud ilmsiks pensioniküsimuste lahendamisel, ning ühtlasi kooskõlastada seaduse norme muutunud olude nõuetega. Kuigi seejuures elust enesest välja kasvanud uute põhimõtete püstitamise tõttu ei ole olnud võimalust mõne üksiku liigi pensionäride igat soovi rahuldada

endisel määral, siis ometi ei saa jätta rõhutamata tõsiasja, et kaugelt suurema osa uue seaduse alla kuuluvate isikute eluliste huvidele on mainitud seaduses tulnud vastu ja pensionisaamise tingimusi ning pensioni norme üldiselt muudetud pensionäridele soodsamaks niivõrd, kui võrd seda võimaldab meie riigi praegune ja ka tuleviku kohta etteaimatav majanduslik kandejõud.

A. R.

10. 12. 1936.

Vajame sügavamaid perspektiive ja rohkem selgust Vabadusmonumendi küsimuses.

Major J. ORG.

Vabadusmonumendi küsimus on lähedas seoses meie võiduka Vabadussõjaga. Igal eestlasel tekib paratamatu tarvidus seda meie rahvuslikku suursündmust erilisel tähistada. Tekib soov teha kuidagi suuremaks meie n. n. „Vabadussõja vaimu“. Lähemalt seda küsimust seni avalikkuses on käsitletud siiski hoopis vähe. Käesoleva kirjutise autorit see küsimus on köitnud pikema aja kestel. Tohiks vahest seepärast pakuda huvi alljärgnev katse, tõsta üles Vabadusmonumendi küsimus tema täies suuruses.

Keskmise kodaniku seisukohalt võttes, Vabadusmonumendi idee mõistmises võib eritella kaht suunda:

1. Vabadusmonument peab olema esmajoones nähtavaks ja jäävaks tänu täheks meie Vabadussõja sangareile ja meele tuletuseks tulevõlvedele meie Vabadussõja kangelastegudest, mille suurust ja tähtsust meie kaaspõlv ei ole õieti suuteline veel täiel määral hindamagi.

2. Vabadusmonument peab saama rahvuslikuks suursündmuseks omaelte. Ta peab konkretiseerima meie rahva iidset vabadustungi, mis õieti oligi ürgjõuks, mis viis meid võidule Vabadussõjas.

Vabadusmonument seega peab olema nii mineviku kangelastegude kui ka tuleviku vabadustahte suunanäitajaks. Ta peab saama meie rahvusliku eneseleidmise ja eneseteostamise nähtavaks vahendiks. Ta peab olema nähtavaks sidemeks, mis ühendab kaaspõlve minevikuga ja tulevikuga. Vabadusmonument peab saama suurimaks pühapaigaks kodumaa pinnal, mis meid vaba

rahvana seob ja liidab peremehe tundeil oma kodumaaga.

Kas neis, Vabadusmonumendi ideed kandvais mõttesuundades, on sisulist vastolu? Ei ole; kuid teine neist on üldisem. Ta nagu peaks enesesse haarama esimese täielikult. See asjaolu võib teataval määral tekitada vastuvaidlevat suhtumist esimese lähetekoha pooldajailt.

Õnneks siin aeg ja kaine teotsemine juba on toomas selgust. Selles mõttes õieti ei tulegi kahetseda, et ära on jäänud liigne polemiseerimine Vabadusmonumendi idee pärast. Võime rõõmustada, et meil rohkem on tehtud tööd ja vähem sõnu kulutatud.

Nüüd aga, kus juba midagi on kujunemas, nüüd oleks siiski õige aeg heita pilku tulevikku ja püüda saada ülevaadet selle kohta, mis sellest tööst lõpptulemuses peab välja kujunema.

Sageli on tõstetud häält meie saatusliku killunemistungi ja liigse individualismi vastu. Minu arvates käesoleval juhul küll pole mingiks õnnetuseks see asjaolu, et taotledes Vabadusmonumendi rajamisega õigupoolest üht sihti oleme siiski asunud seda teostama kahes kohas: Sõjamael ja Vabadusväljakul. Mulle näib, et sellega me just oleme jõudmas ideeni, mis oma monumentaalsuse poolest on kõigiti kohane ülaltoodud mõttesuundade konkretiseerimiseks.

Meid kui kainet rahvast ei haara üksnes staatiliselt tõusvad monumendivormid. Me ei taha ju ehitada enesele ainult mälestusmärki, mida pärast meid teised imetlegu. Vastuoksa: Vabadusmonumendiga me taha-

me tähistada uue, püsiva rahvusliku ise-olemise suuna algust. Vabadusmonument peab täitma eesti rahvale ka teenistuslikke ülesandeid. Ta peab mahutama enesesse maksimumi meie rahvushinge dünaamikast ja kustumatust elutahtest. Ta peab kandma meie rahvuslikku elutuld. Seepärast on üsna loomulik, kui alatud tööde tagajärjel poolenisti loomusunniliselt on kujunemas üks tervik ja seda nimelt horisontaalse ruumiulatuse mõttes. Mulle näib, et olemis tegelikult oma Vabadusmonumenti rajamas võimsa Võiduraja näol, mis algab Vabadusväljakult, suundub sealt läbi Vene turu Kadrioru, kust tõuseb Lasnamäele ja lõpeb Sõjamäe hiies 130 meetri kõrguse tulilaga, mis on kui taevasse torgatud võidutõrvik.

Meid ei tohiks heidutada, et kavatsus sel kujul võib näida liiga suur ja julge. Oleme ju nüüd vaba rahvas, kes on määramas oma saatust. Meie kavatsuste ulatus seetõttu mitte ainult võib, vaid peabki olema kaugelt suurem kui meie senised rahvuslikud üritused. Vabadusmonumendi rajamine on aga sajaprotsendiliselt rahvuslik ettevõtte. Vabadusmonumendi ideeline monumentaalsus peab võimaldama eesti rahval tunda end rahvustervikuna suuremal määral ja aimata oma olemise sihti täiuslikumalt kui see muidu oleks ealeski võimalik.

Nagu kogemused näitavad, kaasajal rahvustervikluse tunde äratamist saab taotella kõige mõjukamalt hulkade kogumiste abil pidulikkude tseremooniade toimetamiseks. Sellisteks tseremooniateks on paraadid, pidulikkud rongikäigud, võimlemispeod, laulupeod ja terve rida massitseremooniaid, millele antakse kunstipärane sisustus. Rahvusliku liituvuse tunnet lõstab võimsasti aga kõigepealt ikkagi suurte hulkade ühistunne, mis saavutatakse nende koondamise abil ja liikumapanemisega ühise rütmi järgi. Suuremat ja jõulisemat eh alal saab toime panna vaid lageda taeva all, vastavatel väljakutel ja selleks sobivaks tehtud teedel (edasiliikumise dünaamika).

Kõige monumentaalsem ja terviklikum mulje ja ühtlasi rahvast ühes sihis suunav toime saavutatakse aga siis, kui riigi pealinnas üleriiklikkude tseremooniade toimetamiseks luuakse sellekohane suur väljakute ja massiliikumise teede süsteem. Nimetame seda pilltlikkuse mõttes Võidurajaks.

Meie pealinna plaani tegelik arendamine näitab, et tõepoolest on sugemeid, et võiks tulevikus kujuneda üks eriline, kui nii võiks ütelda, paraadsuund, mis viib

Vabadusväljakult Kadrioru lossini ja sealt Sõjamäele, kusjuures selle üks haru tahab kujundada ka veel avarat sihti merele (Vene turult — Merepuiestee otsesuunana), nagu näitajaks meie põhjapoolsete hõimude poole, kust saabus Vabadussõja ajal meile tõhus vennaabi. Oma olulises osas see paraadsuund on rajaks, mida mööda Vabadussõja kriitilisemal ajajärgul alustasid pealinnast oma rännakut rindele saadetavad väed. Peale muu see rada hõlmab ka meie iseseisvuse eelaja suurimat üldmälestusmärki (ja ühtlasi ka seni ikka veel Tallinna kauneimat hoonet) „Etoonia“ teatrimaja, samuti küll ka meie tulevast pealinna rakkoda. Selle Võiduraja vaatekohalt saab endastmõistetavaks ka Jaani kiriku lammutamise vajadus, kuna see ehitus väga ebasobivalt suleb Vabadusväljaku ja eraldab selle tulevases Võidurajast.

Millised väljakud tuleksid ette näha selles Võiduraja süsteemis?

Kõigepealt endastmõistetavalt Vabadusväljak — meie kaitsevaeliste paraadide väljak. See arusaadavalt vajab väärikat ehitiste raamistikku. Missugune võiks ja peaks olema aga selle väljaku enese puhtmonumentaalne sisu, mis kõige konkreetsemalt meenutaks meile meie rahvuslikke traditsioone riigi ülesehituse ja sõjalisel alal?

Näib, et siin ainukeseks võimaluseks on skulptuurteoses jäädvustada meie Vabadussõja ja edaspidiseги omariikluse kaht suuremat juhti: poliitilist (K. Päts) ja sõjalist (J. Laidoner). Teist ideed oleks asjata otsida. Ta ei sobiks siia mõttelt, ehituselt ega otsarvelt.

Vabadusväljakule rajatava skulptuurgrupi lähem kirjeldus-idee võiks olla näiteks järgmine:

Laiale, astmelisele alusele tugineb suur viimistlemata kaljupank. Selle esikülje juures on eesti rahvusgeeniust sümboliseeriv paar — mees ja naine: mees raiumas kivisse väikest riigivappi (kolm leopardi kilbil) ja naine tammepärjal seda täiendamas (muutmas suureks riigivapiks) Kaljupanga kõrgemal tipul seisab K. Päts, näitamas käega vaenlase suunas. Temast paremal, kaljupanga madalamal osal, asub ratsul J. Laidoner, hoidmas ettesirutatud käes mõõka.

Edasi — järgmine väljak: meie üleriiklikkude võimlemismängude, laulupidude ja kunstipäraselt sisustatud rahvuspidude väljak. Ka see peab olema kõige otsemas ühenduses Võidurajaga. Tema loomulik asukoht oleks meie riikliku esinduskeskuse — Kadrioru lossi läheduses. Minu arvates loodus siin ise on määranud sellele sobiva asukoha — amfiteatri ehitamise võimalusega Kadri-

oru glindi kõrgesse kaldasse. Sobiv koht algab Peetri majakese kohalt, Lasnamäele viiva trepi kõrvalt ja kulgeb umbes 350 m ulatuses piki glinti — Narva maantee poole. Legendik (väljak ise) ja laululava oleks all, Kadrioru puiestiku kaitsvas rüpes. Väljak peaks olema üsna avar (oma 12 hektari). Praeguse ringtee ümberplaneerimise vajadus ei tohiks saada ületamatuks takistuseks.

Võiduraja lõpp-punkt Sõjamäe tulila.

Peetri majakese juurest otse mäkke, praeguse trepi kohalt, tõuseks esinduslik trepistik, kombineerituna sõiduteega, ja siit Võidurada suunduks võimsa puiesteena otsejoones Sõjamäe hiide — selle tulila pihta. See osa oleks meie Võiduraja ülevam lüli. See saaks maastikuliselt kõige kõrgem osa. Siin Võiduraja lõpetus Sõjamäe tulila näol kõneleks juba kogu maale ja oleks ka nähtavaks hõimuaate märgiks meie põhjapoolsetele naabritele.

Sõjamäe hiies, nimelt selle rahvakogumise lagendikul, rahvuskangelaste puhkepaiga esiruumis ja urila sisemuses — toimuksid ühtlasi meie rahvuse pühalik-pidulikemad suurtseremooniaid, mis on seoses meie võidutule süütamisega, meie rahvusgeeniuse ja tähtsamate rahvuskangelaste mälestuse austamisega.

Need oleksid allakirjutanu seisukohalt kandvamad osad meie Vabadusmonumendist n. ü. Võiduraja süsteemina.

Kuidas kujundatakse selle raja üksikosa ja nimelt Võiduraja osa täitvad linna tänavad, kas skulptuuride alleena, puiesteena, või lihtsalt vastavate mõõdete andmise ja arhitektuurse stiiliühtluse abil, see on juba üksikasjade küsimus. See oleneb kujutava kunsti eriteadlaste seisukohtadest, väljaehitamise ajast, ainelistest võimalustest ja mitte vähesel määral ka — rahvuslikust eneseusaldusest. Oluline muidugi on, et Võiduraja suund oma Vabadusväljaku poolses osas paljastaks ka Sõjamäe tulila võimsat siluetti.

Lõpuks märgin veel kord, et minu arvates tuleb lugeda õnnelikuks seda võib-olla saatuse sundi, mille tõttu on asutud meie Võiduraja väljaehitamisele just selle mõlemast otsast. Otsades ongi idee raskuspunktid.

See õnnelik algus on ehk sümboolseks ennustuseks lootusele, et meie rahvusliku eneseleidmise „kõik piirud kahel otsal lausa lõövad lõkendama.“

Saksamaa autoteed.

A. Kurgvel.

Käesoleva aasta 27. septembril, saksa autoteede ehituse ametliku alguse teisel aastapäeval, avati Saksamaal liiklemiseks 430 km uusi autoteid. Koos varem avalutega on seega kasutamisele võetud 1000 km uusi autoteid. Sel puhul olid saksa ajalehed täis kirjutusi ja pilte uutest teedest ja nen-

de loojast, juhust ja riigikantslerist Adolf Hitlerist, kelle nime järgi neid teid kutsutakse „Adolf Hitleri teedeks“. Alljärgnevas olgu antud ülevaade nende teede saamise eelloost, ehitusekäigust ja nende teede tähtsusest.

Autoteede ehitamise mõtte tekkimine ja arenemine Saksamaal.

Ehkki saksa uusi autoteid nimetatakse Adolf Hitleri teedeks ja kinnitatakse, et tema on nende teede isa ja looja, tegeleti Saksamaal autoteede ehitamise mõttega juba enne Maailmasõda. 1914. a. veidi enne sõja puhkemist otsustasid mõned spordija rahandustegelased asuda esimese erilise, ainult autosõiduks määratud tee ehitamisele. See otsus leidis täitmise pärast Maailmasõda, praegu autosportlaste seas üldiselt tuntud autovõidusõidutee „Avus'e“ ehitamisega. Kui seda teed tahetakse vahest veel võtta kitsa eriotstarbelise ettevõtte, võidusõiduteena, mida ta tegelikult puhtal kujul siiski ei ole, siis tuleb juba täiel määral autoliiklemistena võtta Köln'i ja Bonn'i vahelist autoteed, mille ehitamise eeltöödega alustati juba 1925. a. ja mis avati liiklemiseks 1932. a. augustis. Selle 20 km pikkuse tee ehitamine maksis 8,6 miljonit marka, seega iga km 430 000 marka.

Viimane aastakümme, alates 1925. aastaga, on Saksamaal üldse suureks ühendusteede parandamise, korraldamise ja ehitamise ajajärguks. Selle ajajärgu algul „Saksa Teedehituse Ühing“ koostas üldkava, mille järgi pidi tulema korraldamisele ja parandamisele 30 000 km ulatuses seniseid Maailmasõja jooksul palju lõhutatud teid, et neid muuta korralikeks kaugeühenduse teedeks.

Samuti valmistas autoteede ehitamise uurimise selts „Stufa“ (Studiengesellschaft für Automobilstrassenbau) 15355 km üldpikkusega kaugeühendusteede võrgu kava, kuid kumbki ühing ei pooldanud uute spetsiaalsete autoteede ehitamist, vaid seniste teede parandamist ja kohendamist vastavalt suureneva autoliikluse vajadustele. Kuid, nagu eespool öeldud, ehitati, veel rohkem aga plaanitseti ka erilisi, ainult mootorsõidukitele määratud teid. Nii kaaluti Edela-Saksamaal Mannheimi ja Heidelbergi vahelise, Kesk-Saksamaal Leipzigi ja Halle vaheliste autoteede ehitamist.

Laiema ulatuslikumast autoteede erivõrgu kavast kõneldi esmakordselt 1927. a. jaanuaris Leipzigi peetud koosolekul, mis oli kokku kutsutud Berlin, Leipzig, München, Rooma autoteede ehitamise võimaluste selgitamiseks. Kuid sel ajal sattusid niisugused mõtted valitsusasutuste tugevale vastuseisule: leiti, et niisugused ainult mootorsõidukitele ehitatavad eriteed ei ole majanduslikult tasuvad, neid võiks ehitada vaid lühematel ulatustel, õige suurte elukeskuste vahel, kus autoliiklemine väga elav, mit-

te aga pikemate liinidena. Kuid vaatamata sellele ametlikule vastuseisule arendati eriautoteede ehitamise mõtet edasi ja uuriti mõtte teostamise tehnilisi ja majanduslikke võimalusi. Eriti silmapaistvad teened on sel alal 1926. a. loodud ühingul „Hafraba“ (Verein zur Vorbereitung der Autostrasse Hansastädte, Frankfurt-Basel), mis hakkas uurima hansalinnadest Hamburg, Lübeck ja Bremen'ist üle Frankfurti Baasel'ini viiva autoteede ehitamise võimalusi. Eelkalkulatsioonid näitasid, et selle umbes 800 km pikkuse tee ehitamine on tehniliselt läbiviidav ja liiklusmajanduslikult õigustatud. Ühing töötas välja üksikasjalised kavad ja projektid ja korraldus küsimuse üldiseks tutvustamiseks 17 suuremas Saksamaa linnas selle tee projektide ja mitmesuguste vajalike ehitiste mudelite näituse. Mõte leidis pooldajaid kuid ka ägedaid vastaseid. Tänu energilisele selgitustööle jäi vastaseid aja jooksul siiski vähemaks ja võis nagu hakata projekti ellu viima, kuid siis tuli takistusi rahalistes küsimustes. Oli vaja kapitali, millega neid teid ehitada. Kapitali oleks vahest saadud mõnedelt suurematelt pankadelt, kuid siis tuli luua sissetulekuallikad, kust oleks tulnud summad nende kapitalide protsentideks ja kustutamiseks. Arvestused näitasid, et autoteid kasutades autosõitja hoiab kokku 30% summat, mis läheks maksma sõit harilikul maanteel. Arvestades seda rahalist kokkuhoidu, mis Saksamaal 1926. a. oludes oleks teinud kilomeetri pealt 5—10 penni, ja arvestades ka aja säästu ja suuremat ohutust, mida pakuks sõitmine autoteedel, oldi üldiselt nõus uute teede tarvitamise eest erilise maksu sisseseadmise. Sellekohased arvestused on näidanud, et oleks piisanud võrdlemise väikestest maksudest, nimelt 0,05 penni sõiduautolt ja 0,025 penni mootorrattalt kilomeetri kohta ja 0,025 penni veoauto tonn/kilomeetri kohta, kuid vastav seaduseparagrahv ei lubanud niisugust maksu sisse seada. „Hafraba“ püüdis küll mitmeid teid kasutada küsimusest ülesaamiseks, kuid vaatamata mitmete kõrgete ametisikute ja ka Riigipäeva põhimõttelisele nõusolekule ei läinud siiski korda, teatud määral tehnilistel põhjustel, asja korraldada enne Adolf Hitleri võimuletulekut 1933. a. jaanuaris.

Hitleri astumisega riigi juhtimisele said uue suuna ka autoteede ehitamise kavatsused. Juba varsti pärast võimu ülevõtmist räägib Adolf Hitler Berliini autonäituse avamisel autoteede ehitamise vajalikkusest ja et see töö peab ka kuuluma saksa majanduse ülesehitamise programmi. 1933. a.

maapidustustel Hitler räägib lähemalt uuest suurejoonelisest teede ehitamise plaanist. Asjakäik hakkabki arenema. 1933. a. juunis antakse seadus uue ettevõtte „Riigiauto- teed“ (Reichsautobahn) asutamiseks Saksa Riigiteede Seltsi juures, luuakse uus otse Riigijuhile alluv saksa teedeasjanduse peainspektori amet, mille kompetentsi kuulub teede suundade ja kavade lõplik kinnitamine ja teostamise järelevalve, ja anti ka võimalus uute teede kasutamise eest makse määrata.

Uue ettevõtte juhtimine jäeti Saksa Riigiteede Seltsile, et sellega saavutada raudteede ja autoteede ühine juhtimine, mis kõrvaldab mõlemate ettevõtete omavahelised hõõrumised.

Teedevõrgu suunamis- ja ehituskavade väljatöötamiseks moodustati varem töötanud „Hafraba“ ümber uueks Riigi Autoteede Ettevalmistamise Seltsiks („Gesellschaft zur Vorbereitung der Reichsautobahn“ (Gezuvor)). Tänu „Hafraba“ suurtele eeltöödele võidi 23. sept. 1933. a. visata esimesed ametlikud labidatäied suure ettevõtte tegeliku el-

luviimise tähistamiseks ja „Gezuvor“ võis sama aasta lõpul esitada peainspektorile ligi 1200 km tee eelprojektid ja peainspektor võis neist ligi 600 km ehitamiseks Riigiauto- teede Seltsile loa anda.

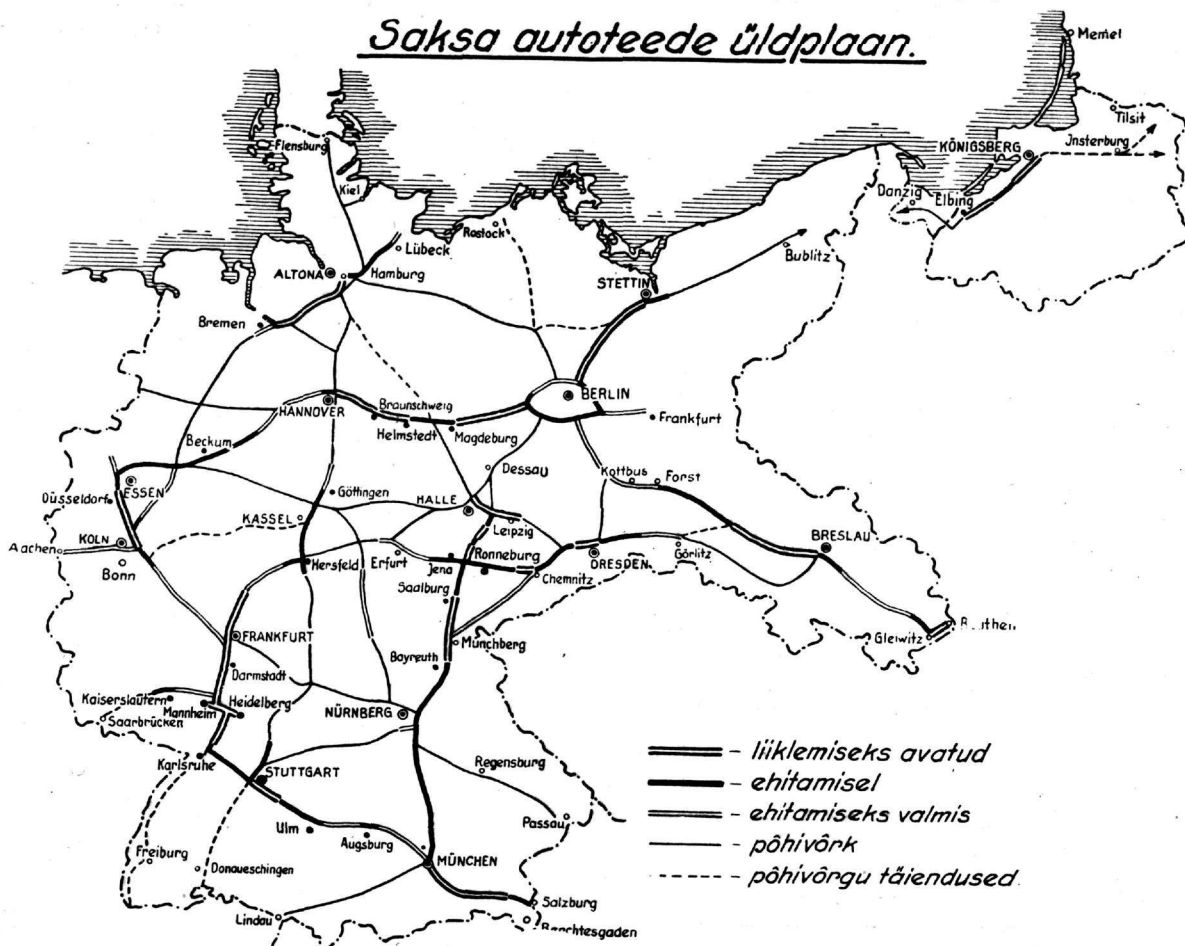
Autoteede võrk.

Juuresoleval skeemil on kujutatud saksa autoteede võrgu kava. Täisjoontega on kujutatud põhikavas ettenähtud autoteed oma mitmesuguses väljaehituse järgus, kuna katkendjoontega on märgitud põhikavva hiljem sisseviidud täiendused. Põhikava koosneb kogupikkuselt ümmarguselt 7000 km (6900) autoteedest, mis moodustavad kuus suurt, peagu kogu riiki läbistavat peasuunda ja rea nende vahelisi kõrvalühendusteid.

Peasuundadest tuleks nimetada:
põhjast lõuna:

- a) Flensburg, Hamburg, Hannover, Kassel, Frankfurt, Karlsruhe, Freiburg, Basel;
- b) Ida Preisist (Insterburg, Königsberg, Elbing) läbi Danzigi ja Poola Kori-

Saksa autoteede üldplaan.

Skeem nr. 1.

dori, Bublitz, Stettin, Berlin, Dessau, Saalburg, Bayreuth, Nürnberg, München, Insbruck;

läänest idasse:

- d) Bremen, Hamburg, Lübeck, niinimetatud „Hansaliin“, mis Hamburgi kohalt jätkub üle Stettini ja Bublitzi Ida Preisimaale; seal on talle Instenburgi juures ette nähtud harunemine kirdesse Tilsiti suunas, ühinemiseks meil Riia-Pihkva tee all tuntud Riia, Leningradi teega, ja otse idasse, Kovno, Vilno, Moskva üldsuunas;
- e) Aachen, Köln, Düsseldorf, Essen, Beckum, Hannover, Braunschweig, Berlin, Frankfurt a. O.;
- f) Sarbrücken, Frankfurt a. M., Hersfeld, Erfurt, Chemnitz, Dresden, Görlitz, Breslau, Gleiwitz, Beuthen.
- g) Sarbrücken, Karlsruhe, Stuttgart, Ulm, Augsburg, München (Salzburg).

Nagu skeemilt näha, võib peale eelnimetatute veel mitu niisugust suunda loetella. Märgime siin veel kahte diagonaalset ühendust loodest kagusse, nimelt:

Hamburg, Berlin, Kottbus, Breslau, Gleiwitz ja

Köln, Frankfurt a. M., Nürnberg, Regensburg, Passau.

Nagu öeldud, seni on liiklemiseks avatud kokku 1000 km autoteid, kuna ehitamisel on praegu 1470 km ja järgnevate 1750 km peale on ka juba kavad ja plaanid valmis.

Seni valmis olevatest autoteedest tuleks nimetada käesoleva aasta Olympia mängude ajaks terves ulatuses valminud ja liiklemiseks avatud 117 km pikkust Berlin-Stettin'i teed. Suur osa on valmis veel Berlin-Hannover'i ja Berlin-München'i teedel, milliseid tahetakse esimeses järjekorras 1938. aastaks valmis ehitada. Eriti tähtsaks loetakse viimast teed, mis ühendab riigi pealinna partei kongresslinna Nürnbergi kaudu partei peakeskusega Müncheniga ja sealt

edasi kuulsa „Saksa Alpiteega“, mis läheb 480 km pikkuselt Bodeni järve äärest kuni Berchtesgaden'ini ja olevat kui mitte ilusaim, siis ilusamaid Euroopa mägestiku teid.

Samaks ajaks, s. o. 1938. aastaks tahtakse valmis ehitada veel järgmised teed:

- 1) Münchenist üle Stuttgardi, Karlsruhe, Frankfurti ja Kasseli Göttingeni,
- 2) Hannoverist Rhuri ringkonda (Kölni)
- 3) Dresdenist Erfurti ja
- 4) Berliinist Breslausse.

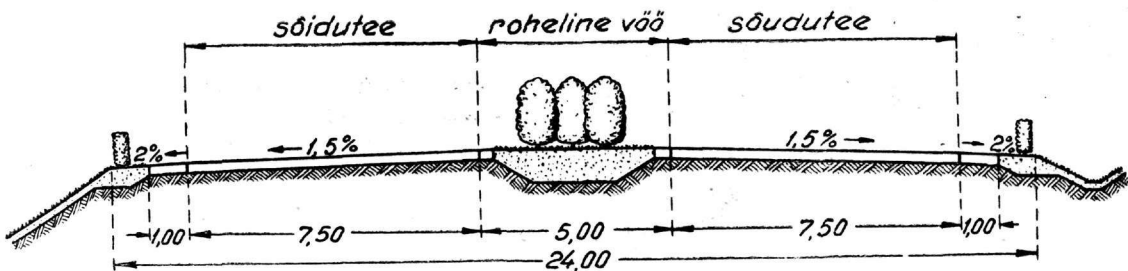
Autoteede kuju ja kasutamiskord.

Juuresoleval skeemil nr. 2 on toodud autotee skemaatiline läbilõige. Nagu sealt näha, kujutab niisugune tee tegelikult senise mõiste kohaselt kahte kokkuehitatud teed, milliste vahel on ligi 5 m laiune haljasvöö põõsas-hekiga. Kummagi sõidutee laius on 7,5 m, nii et seal võivad sõita tarbekorral 3 autot kõrvuti. Sõidupinna kõrval on tee mõlemal välisserval veel umbes 1,0 m laiused vabad ribad, mida võib kasutada õnnetuste puhul või mõningatel teistel juhtudel, kui see peaks osutama vajalikuks.

Autoteed on ette nähtud kiireks liiklemiseks. Selle võimaldamiseks ei läbista autoteed ühtegi linna ega asulat, kus kiire liikumine oleks takistatud, vaid nad tulevad linnadele lähedale, moodustavad isegi terve ringtee ümber linna nagu Berliinis, võtavad linnadest tulevad autod eriliste juuresõitude kaudu vastu ja lasevad linna minevad autod ärasõitude kaudu lahkuda ja suunduvad ise edasi järgmiste linnade poole.

Ka ehituselt on autoteed igati kohased kiireks liiklemiseks. Lubatud tõusud on väikesed, lausikmaal mitte üle 5, mägisel maal mitte üle 7%. Teedel ei ole ühtegi järsku käänakut; kurvide radiuseks on lubatud lausikmaal 2000 ja rohkem meetrit, kerge pinnalainetusega maastikul kuni 1000 m ja mägisel maastikul 400—600 m. Teed

Autotee läbilõige.

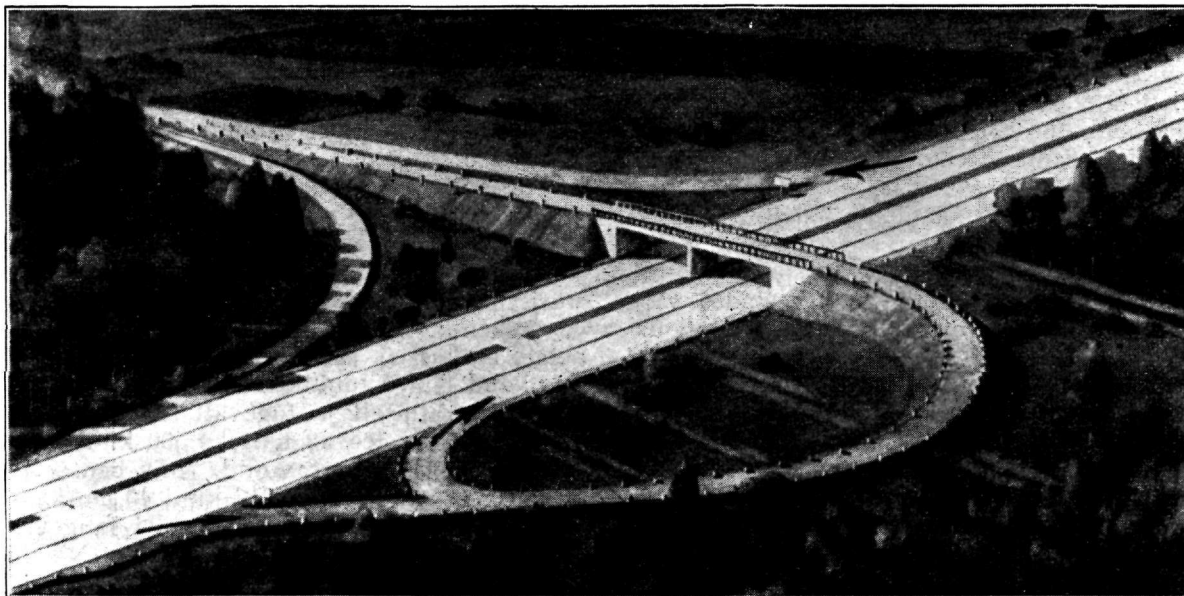

Skeem nr. 2.

ehitatakse suuremalt jaolt betoonkattega, kuna teistest materjalidest ehitatakse võrdlemisi vähe (umbes 10%). Kohtades, kus autoteed ristlevad endi vahel, raudteede, maanteed või muude teedega, on ehitatud kas viaduktid või tunnelid. Tee väliservadele on püstitatud kilomeetritulbad ja teatud vahemaadele valged tahvlid, mis võimaldavad sõitjale tee serva vaba jälgimist ka öösi. Kurvidele asetatud tahvlid on varustatud autotuledes vastuhelkivate plaadikestega, et seega kergendada kurve pimedas äratundmist.

keelatud; selleks on üksteisest teatud vahemaadele looduslikult eriti ilusatele kohtadele, eriti aga juurde- ning ärasõiduteede lähedusse ehitatud erilised parkimispaigad. Autoteid võivad kasutada vaid mootorsõidukid; jalgratturid, jalakäijad ega hobustega sõitjad ei tohi neid kasutada. Ka autoteedest otseselt üle käimine on täiesti keelatud, seda võib teha ainult vastavate viaduktide või tunnelite kaudu.

Tänu autoteede eespool kirjeldatud ehitusviisile ja juhtimisele ning kindla korra järgi kasutamisele, võib autoteid tõeliselt

Ühekülgse juurde- ning ärasõiduteega autotee.

Autoteed kaudu vasakult-alt sõitev auto võib autoteelt lahkuda üle autotee viiva viadukti kaudu. Sama viadukti peavad kasutama ka juurdetoovalt teelt tulevad ja autoteed kaudu paremale üles edasi sõita tahtvad autod.

Autotee kumbki sõidutee on määratud vaid ühes suunas sõitmiseks. Mõlemal teosal ette nähtud sõidusuunad on loomulikult vastassuunalised. Nagu öeldud, on mõlemad teed teineteisest lahutatud vaid 5-meetrilise vahemaaga. Et nii väikesel vahemaagal üksteisele vastukihutavad autod pimedal ajal üksteist tuledega ei segaks, seks istutatakse kahe tee vahelisele haljasribale küllaldase tihedusega põõsashekk. Sõitmisel tuleb hoiduda tee parempoolsele servale, kuna tee vasakpoolset osa võib kasutada vaid eelsõitjaist möödumiseks. Autoteel ümberpööramine või vahenditult teisele sõidusuunale üleminek on keelatud. Ühelt sõidusuunalt teisele üleminekuks, samuti ka autoteele või sealt ära sõitmiseks tuleb kasutada vastavaid juurde- ning ärasõiduteid. Autode teel peatumine on

kasutada väga kiireks kuid seejuures siiski ohutuks liiklemiseks. Seal ei ole karta, et sõitjale kustki kõrvalteelt mõni sõiduk sisse sõidab, järsku käänaku tagant keegi vastu sõidab või mõni jalakäija tee ette satub.

Autoteede ehitamiskäik.

Enne autoteede tegelikule ehitamisele asumist tuli teha määratud eeltöid.

Vajalike eeltööde kiirendamiseks jagati kogu riik 11 ringkonda. Kõigepealt arutati neis ringkonnis tööle asuvate „Gezuvor'i“ osakondade juhtidega üldkava ja määrati kindlaks üksikutest ringkondadest välja juvate teede liitekohad ühises teedevõrgus. Siis asus iga osakond eelprojektide valmistamisele oma ringkonnas. Selle juures tuli arvestada väga mitmesuguseid tegureid ja as-

jaolusid. Kõigepealt tuli kindlaks määrata majanduslikult tähtsaimad alad ja arvestada nende edaspidist arengut, et ehitatav tee oleks igapidi õigest kohast läbi viidud. Kuna võimalikke lahendusi oli palju, siis tuli vastavalt mitmed variandid läbi töötada.

Tuli kaaluda, kust teed viia, et ta ei võtaks enda alla liig palju kultuurmaad, et ta ei lõhuks tervikmajapidamisi, sest nagu eespool nägime, on autoteest ülekäimine täielikult keelatud; tuli selgitada kus ja kuidas korraldada autotee ristlemised raudteedega ja mitmesuguste teiste teedega, kust ja kuidas nad üle jõgede ja orgude juhtida, teha vajalikke maapinna uurimusi, kuhu ehitada juurde- ja ärasõiduteed jne. Lõpuks olgu veel märgitud riigijuhi Adolf Hitleri nõue, et autoteed tuleb hästi sobitada neid ümbritsevasse loodusesse. Selle nõude täitmine on valmistanud mõnikord suuri raskusi.

„Gezuvor'i“ osakondade poolt, vastavate kohapealsete asjast huvitatud ametkondade, ettevõtete ja ka üksikisikute soove ja üldisi kaalutlusi ja vajadusi arvestades välja töötatud tee eelprojekti jaoks valmistati üksikasjalised projektid ja kalkulatsioonid, mis saadeti „Gezuvor'i“ keskasutusse. Seal nad kontrolliti, korraldati vajalikult ümber ja esitati siis teede-asjanduse peainspektorile.

Nende eeltööde suurusest saame ümbkaudse pildi, kui kujutleme, et kuni 1934. a. juulikuuni „Gezuvor'i“ poolt 4800 km kohta valmistatud eelprojektid vastavate plaanide, kirjelduste, joonistuste ja kalkulatsioonidega moodustasid 778 suurt köidet.

Peainspektori poolt ja korraldusel kontrollitakse eelprojekte veel kord põhjalikult, suuremalt jaolt kohtadel ja alles siis, kui peainspektor, kes on igasuguste teede ehituse alal ettetulevate lahkarvamiste lõplik lahendaja, leiab projekti vastuvõetava olevat, annab tema tee riigi autoteede ühingule väljaehitamiseks.

Kuid nende plaanide järgi ei saa veel otsekohe tee enda ehitust alustada. Need moodustavad vaid üldalused, kuna nüüd tuleb hakata nende järgi maastikul tee tegelikku sihti ajama, maapinna omadusi üksikasjalikult uurima, et selgeks teha tema vajujust jne., et valmistee ka korralik saaks, tuleb asuda maa võõrandamise ja vahetamise küsimusi lahendama, viaduktide ja tunnelite lõplike plaanide kohandamisele jne. Niiviisi kujunenud üksikasjalikud kavad pannakse vastavatesse politseiasutustesse välja üldiseks tutvumiseks teatud ajaks, mille jooksul siis iga asjast huvitatu võib

oma seisukohti ja nõudmisi avaldada. Alles siis, kui kõik eestoodud küsimused on lahendatud, asutakse lõpliku töökaava ja töö väljaandmise tingimuste koostamisele.

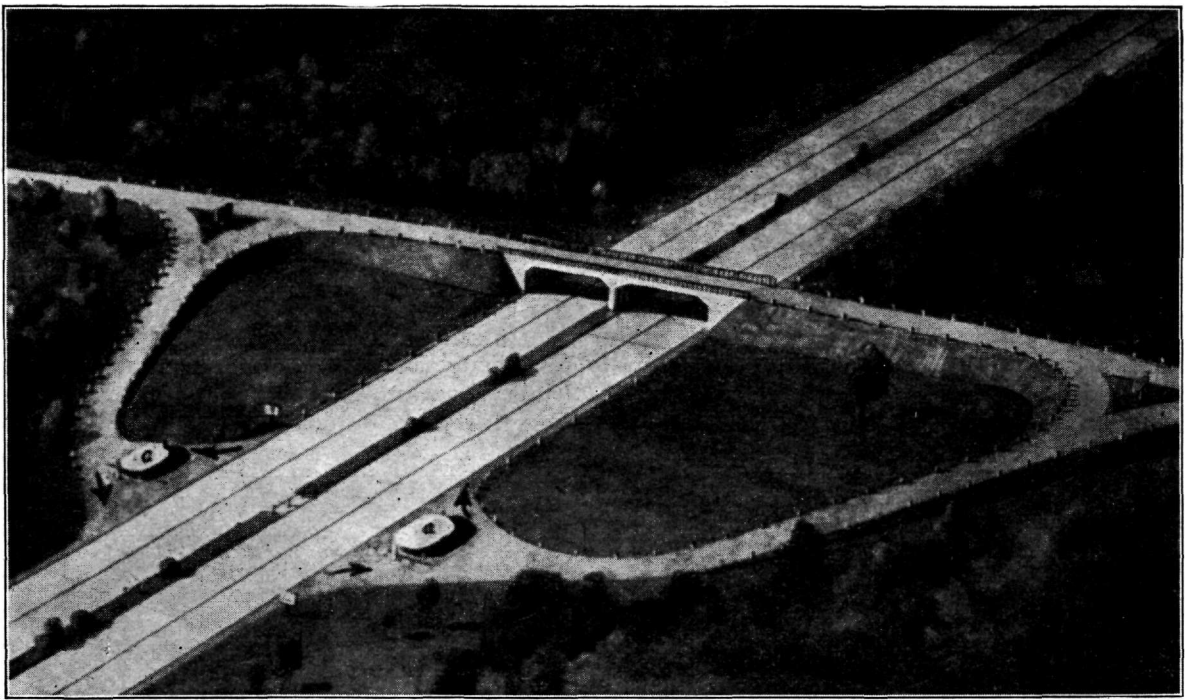
Teede tegelik ehitamine algab vajalike sihipuhastamise töödega ja tee aluskeha valmistamisega. Samal ajal algavad tööd muidugi ka kõigi vajalike ehituste, nagu viaduktide, sildade jne. püstitamise alal. Kuna Saksamaa teedevõrk on väga tihe, siis tuleb ka kõigi nende teede autoteede alt või pealt läbijuhumiseks õige palju kunstehitisi teha. Arvestades nende juurde veel autoteede enda sillad suuremate orgude ja jõgede ületamiseks, tulevat keskmiselt üks suurem ehitus iga autotee kilomeetri kohta. Nii on Dresdeni ja Ronneburgi vahelisel 120 km pikkusel teel 18 suurt silda üle jõgede ja orgude ja 155 mitmesugust viadukti või tunnelit raudteede, maanteede ja muude teede jaoks.

Töö ise on väga suurel määral mehhaniseeritud. On konstrueeritud hulk täiesti uusi masinaid, mis tagavad tee muldkeha ja tee enda igati korraliku ehitamise. On selge, et käsitsi ja algeliste vahenditega ei suudetud ei tee muldkeha ega ka teed enast nii ühtlaselt ja tugevalt kokku tampida, kui seda teevad näiteks 500 kuni 1000 kg raskused mootorrammid, mis benseoli ja õhusegu plahvatuse läbi kuni 40 cm kõrgusele hüppavad ja siis tagasi langedes oma raskusega maad tihendavad. Niisuguse mootorrammi telg omab väikese kallaku, nii et ramm liigub iga hüppe puhul iseseisvalt ka umbes 10—15 cm edasi. Niisugune ramm teeb minutis kuni 50 hüpset.

Tänu tee aluskeha nii tugevale ja ühtlasele läbirammimisele ja tee pealiskeha mitmesuguste meetodite ja masinate abil läbitöötamisele saadakse tõeliselt suurtele raskustele vastupidavad ja kiiret sõitu võimaldavad, täiesti tasase, kuid mitte libeda pinna teed.

Autoteede ehituskulud ja majanduslik tasuvus.

Nagu eespool kirjeldatud, oli enne Adolf Hitleri võimule tulekut autoteede ehitamisele asumise ainukeseks takistuseks aine-line külg. Üksikute elava liiklusega teeosade kohta tehtud kalkulatsioonid näitavad küll, et juba kaunis väikese kasutamismaksu siseseadmisega oleksid kaetud tee ehituse ja korrashoiu kulud, kuid see oli maksev, vähemalt esialgu, ikkagi üksikute teeosade kohta. Nende ehitamiseks olid mõningad pangad ja ettevõtted nõus vajaliku tegevus-

Kahekülglise juurde- ning ürasõiduteega autotee.

Sellel joonisel toodud teede kombinatsioon võimaldab juurde- ja ürasõitu mõlemale poole autoteed ja ka autotee ühelt sõiduteelt teisele üleminemist. „a“-ga on märgitud tankimiskohad.

kapitali kokku panema, kuid suure, kogu riiki haarava teedevõrgu ülesehitamisele võidi asuda muidugi vaid riikliku kapitaliga ja mitte ainult puht ärilise tasuvuse, vaid eeskätt mitmesuguste teiste riiklike kaalutluste põhjal.

Kogu praeguse ehituskava teostamine peaks ametlike arvestuste järgi maksma 3,5 miljardit marka, seega ümmarguselt pool miljonit marka jooksva kilomeetri kohta. Kas sellest eelarvest suudetakse kinni pidada, selle ennustamine on väga raske, sest esimesena valminud Frankfurt-Darmstadli vahelise tee iga kilomeeter olevat läinud maksma ligi 1 miljonit marka. Siin ei tohi muidugi unustada, et need olid esimesed kilomeetrid, mille ehitusel tuli teatud määral veel katsetada ja kobada ning sellest tingitult kasvasid siis ka kulud, kuna nüüd läheb ehitamine juba vilunud juhtide ja tööliste kättes palju paremini ja väiksemate kuludega.

Kuidas õigustatakse Saksamaal, kellel oma riigi uuesti ülesehitamisel praegu iga penn peaks olema arvestatud, nii suurte kulutuste tegemist autoteede ehitamisel?

Teedeasjanduse peainspektor seletab seda saksa töötute massilise autoteede ehitamisele rakendamise. Töötuid, keda enne autoteede ehitustööde algust oli väga palju,

tuli abistada, ilma et nad oleksid midagi loonud. Selleks kulusid suured summad. Nüüd, kus autoteede ehitusele või teede ehituseks vajalike materjalide valmistamisele on rakendatud ümmarguselt 230 000 töölisi,^{*)} ei tule riigil neid ja nende perekondi enam vastutasuta toetada, nad saavad tasu ja seega ülespidamist tehtava töö eest. Varemalt maksetud töötute toetused moodustasid üle poole summadest, mis nüüd samadele isikutele maksetakse autoteede ehitamisel tehtava töö eest. Arvestades seda ja veel neid summasid, mis autoteede ehitusel teotsevate isikute poolt mitmesuguste maksete ja teistel teedel riigikassasse tagasi maksetakse, tulevat riigil peainspektori seletuse järgi autoteede ehituskuludeks vaid 30—40% võrra rohkem välja anda kui ta oleks pidanud kulutama samade tööliste töötutena toetamiseks, kui neid teid poleks ehitatud.

Seega võeti autoteede ehitamist teatud määral kui üht abinõu töötute probleemi lahendamisel. Seepärast alustati autoteede ehitamist korraga mitmes kohas üle riigi, et võimalikult paljudes kohtades töötuid tööle rakendada. 1934. a. kevadel töötati autoteede ehituse alal juba 22 kohas, kuna käes-

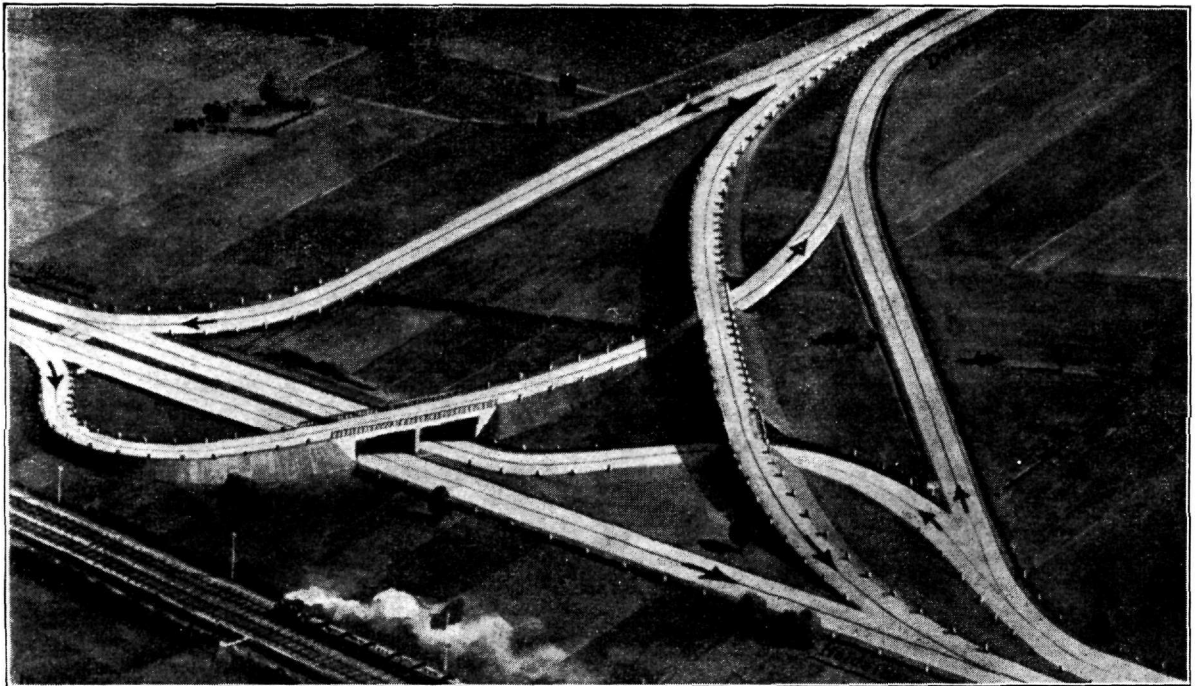
^{*)} Sellest arvust otseselt autoteede ehitamiseks 100 000 inimest.

oleva aasta alul oli „riigiautoteede“ direksiooni viieteistkümnel üle riigi laiali paisatud osakonnal (OBK — Oberste Bauleitung für den Bau der Kraftfahrbahnen“) 68 tööd läbiviivat ehitusosakonda (Bak — Bauabteilung).

Praegu arvestatakse, et koos tööliste perekonnaliikmetega leiab autoteede ehitusest ülespidamist ümmarguselt pool miljonit isikut.

Seni ei võeta valminud autoteede kasutajailt veel mingeid makse, nii et teede ehitamiseks ja korrashoiuks kulutatavad summad tulevad seni täiel määral riigi käest. Kõik need kulud loodetakse end tasuvat au-

vähendada, et mitte kraavi lennata. Autoteedel neid takistusi enam ei esine ja seal võib arendada suurt kiirust pidevalt. Kuid just autoteedel sõites selgus, et harilikud autod ei suuda suure kiirusega kaua sõita, mootorid lähevad peagi kuumaks. Harilikul teel seda ei juhtu, sest seal kuigi üldiselt suure kiirusega sõites, tuleb siiski võrdlemisi sageli kiirust vähendada, olgu järsu kurvi võtmisel või mõnel teisel põhjusel. Neist ajutisest kiiruse vähendamisest mootorile jätkub niiütelda hinge tagasi tõmbamiseks ja ta võib jälle arendada suurt kiirust. Kuna aga autoteed on mõeldud just pidevaks kiireks sõiduks, selle võimaldamiseks

Autoteede kolmnurk.

Heidelbergi ja Mannheimi vaheliselt autoteelt hargneb autotee Darmstadtis suunas.

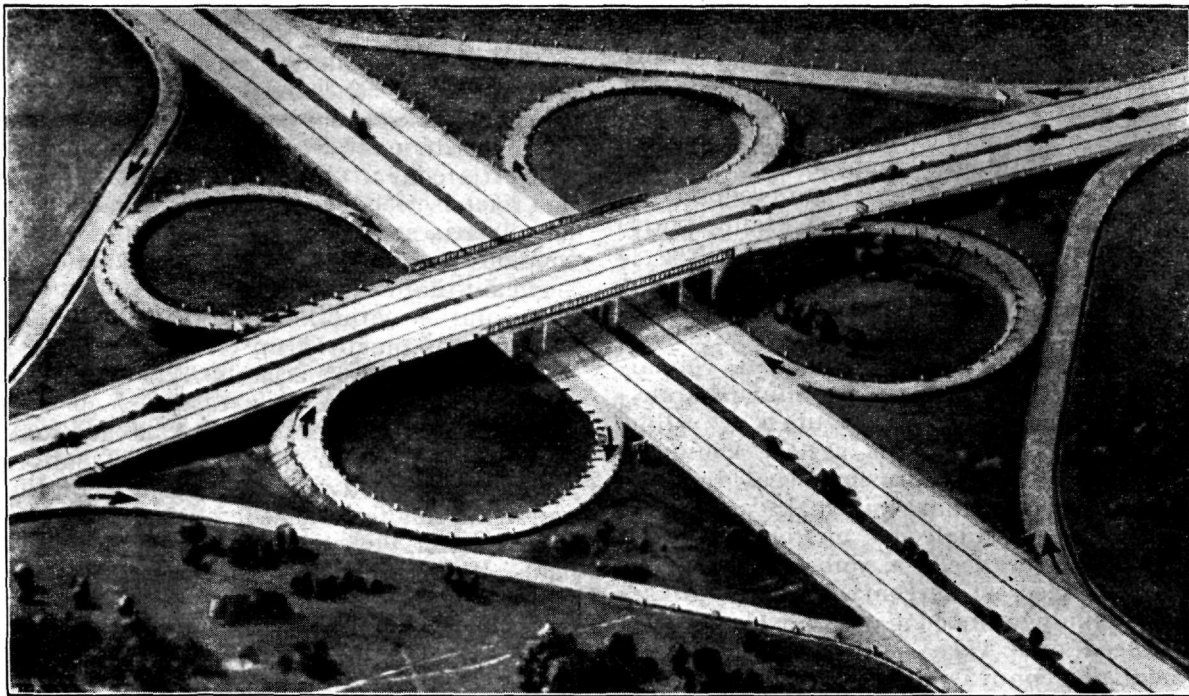
toteede ehitamise tõttu tõusva liikluse, üldise kaubavahetuse ja transpordi ning kogu rahva majanduse ja suurel määral ka sise- ja väliturismi elavnemise teel.

Uut suurt hoogu on autoteede ehitamine andnud ka autotööstusele. Nimelt vajavad uued autoteed enda ratsionaalseks kasutamiseks ka hoopis uusi autosid. Seni kasutatavad autod omavad küll õige suured tipp-kiirused, kuid neid maksimaalseid kiirusi sai seni kasutada vaid piiratult ja katkendlikult. Harilikud teed ei võimaldanud pidevat kiiret kihutamist, juba tuli teine sõiduk vastu, kellele pidi teed andma või tegi tee järsu käänaku ja jälle tuli kiirust

on seal kõik ära tehtud, siis tuli muidugi asuda ka uute autotüüpide loomisele, mis võimaldavad täiel määral kasutada autoteede poolt pakutavaid ajavõitmise (suure sõidukiiruse abil) ja põletisaine kokkuhoiu (tasane, ilma suurte tõusudeta tee) võimalusi, kuid oleksid ühtlasi otstarbekad ka harilikel teedel sõitmiseks.

Autoteede sõjaline tähtsus.

Lause „elame mootori sajandil“ on üldtuntud. Kas see lause on ka õige, selles võib kahelda. Võib-olla toob sajandi teine pool kaasa mõnel teisel alal veel suurema arengu

Kahe autotee ristlemine.

Esimesel pilgul keerukana näiv pilt muutub lähemal vaatlusel täitsa selgeks ja arusaadavaks. Lubatud sõidusuunad on kõik näidatud nooltega.

kui see on praegu mootoriasjandusel ja sa-
jand võib ajalukku minna selle teise nime
all. Käesoleva sajandi esimene pool on ja
jääb aga kindlasti mootori ja motoriseeri-
mise ajastuks. Kuhu me ka ei vaataks,
igalpool näeme kasvavat motoriseerimist.

On loomulik, et üldise motoriseerimisega
peavad kaasas käima ka sõjaväed, sest just
sõjapidamisel omab suurte elavjõu- kui ka
materjalihulkade kiire ja painduva ühest
kohast teise viskamise võimalus erilist täht-
sust. Kui Maailmasõja ajal jalaväe diviisil
kulus näiteks 100 km rännaku sooritamise-
ks vähemalt kolm päeva, siis on nüüd
sama diviisi või ka palju suurema üksuse
autodel samale kaugusele paigutamiseks
ühes peale- ja mahalaadimisega vaja vaid
mõned tunnid*), olenedes tee seisukorrast
ja vaenlase tegevusest.

Kõigist neist paremusist tingitult ja tänu
mootoriasjanduse suurele arengule näemegi,
et sama saksa jalaväediviis, mis läks Maa-
ilmasõtta vaid 2 autoga, omab nüüd juba
sadu autosid, rääkimata veel motoriseeritud
diviisidest, millistes kõik üksused on moto-
riseeritud. Samuti on motoriseeritud või
motoriseerimisel korpuste ja kõrgemate ju-
hatasastmete käsutuses olevad väeosad ja
transpordiüksused. Peale selle on üle Saksa
riigi organiseeritud laialdane mootorsõidu

korpus NSKK (National-Sozialistisches-
Krautfahrkorps), milline oma 21 brigaadiga
on alaliselt valmis määratute transportide
teostamiseks.

On selge, et nende määratute motorisee-
ritud üksuste otstarbekaks kasutamiseks on
vaja palju teid ja häid teid. Siin seisabki
autoteede määratu sõjaline väärtus. Need
teed, ühenduses nüüd Saksamaal suurel
määral riigistatud harilike teedega*), mil-
liste üldisel korraldamisel ja eriti autosõi-
duks kohandamisel praegu töötab umbes
170 000 töölisi, seega veel rohkem kui on
töölisi otseselt autoteede ehitamisel, moo-
dustavad tiheda eeskujuliku teedevõrgu,
millel võib maksimaalse kiiruse ja paindu-
vusega teostada ka suuri vägede ümberpai-
gutusi, nii ühelt rindeosalt teise, lähema
seljalaguse rokaadteede kaudu, kui ka ühelt
rindelt teisele, lõunast põhja või läänest itta
ja vastupidi. Erilist tähtsust peaksid auto-
teed küll omama sõja alguses, kus vaja igal
alal arendada maksimaalset kiirust, nii oma
jõudude koondamisel kui ka riigipiirile vis-
kamisel, olgu siis piiri kaitseks või sealt
edasi vaenlase territooriumile tungimiseks.

*) Saksa ajalehtede andmeil autokolonni kesk-
mine kiirus autoteedel 60 km tunnis.

*) Saksa teedevõrk jaguneb praegu: 1. riigi
autoteed, 2. riigiteed, umbes 40 000 km, 3. I järgu
maanteed, umbes 73 000 km, 4. II järgu maanteed.

Maailmasõja ajal toimetati suuremad vägede ümberpaigutused peamiselt raudteede kaasabil. Ei saa öelda, et raudteede osatähtsus sõjaväe ja sõjavarustuse transpordi alal autoteede ehitamisega väheneks. Muidugi läheb osa ülesandeid nüüd autotranspordile, nagu ootamatult esile kerkivad ja eriti kiiret teostamist vajavad veod, kuid üldiselt peavad raudteed ja autoteed teineteist täiendama.

Võrreldes raudteedega, milliste läbilaskvõime ja sõidukiirused maailmasõjaaegsetega võrreldes on palju tõusnud, võimaldavad autoteed suuremat painduvust transpordi korraldamisel. Eriti tuleb see silmsiks sõja olukorras, kus vastase lennuvägi võib mõne teosa purustamisega raudteeliikluse teatud suunas pikemaks ajaks katkestada, kuna autoteedel, mis on ühenduses rikkalike kõrvalteedega, võib transpordi purustatud teosast kergema vaeva ja väiksema ajakuluga mööda juhtida. On tõsi, et autoteed oma väga paljude ehitustega on vaenlase lennuväe kallaletungidele väga tundlikud. Neid on vastase lennuväe eest ka väga raske moondada, kuid tuleb arvata, et nende teede kasutajad, tundes nende suurt sõjalist väärtust, suudavad neile korraldada ka küllaldast kaitset nii lennuväega kui ka samu autoteid kasutavate kiirelt-liikuvate õhukaitse suurtükiväe üksustega.

Lõppsõna.

Autoteest ülekäimine on keelatud. Seega autoteed nagu lõhestavad maastiku, kust nad läbi jooksevad, kaheks eraldi osaks. Kuid teiselt poolt, võimaldades väga kiiret, ohutut ja odavat ühenduse pidamist, toovad nad üksteisele lähemale ka kõige kaugemates, üksteisest vastassuunas asuvates riigisoppides paiknevad linnad ja maakohad.

Peab tunnustama, et Saksamaa on endale uut eeskujulikkku liiklusteede-võrku loomas, mis omab äärmiselt suure tähtsuse Saksamaa üldises majanduslikus arengus kui ka sõjalises ettevalmistuses.

Ka teistes maades ehitatakse autoteid, kuigi mitte nii suurel määral kui Saksamaal. Hiljuti võttis Saksa riigijuht Berliinis vastu Itaalia autoteede ehituse eestvõitleja senaator Puricelli, kellega temal oli kõnelusi Berliin-Rooma autotee ehitamise võimalikkusest.

Ei ole võimatu, et aastakümne pärast läbistavad kogu Euroopat sirged ja laiad autoteed, mis aitavad kaasa rahvaste üksteisele rahulikuks lähenemiseks ja koostööks, kuid vajaduse korral ka üksteise hävitamiseks.

Toimetuse märkus: Autoteede pildid on võetud „Illustr. Beobachterist“ nr. 41 (08. 11. 36.).

Sõjaväe Majandusühisuse ülesandeid.

Kaitseväelane, soovides muretseda vormiriideid ja mitmesuguseid teisi vormiartikleid, seisab kolme tõsise ja väga raske probleemi ees:

1. materjali kvaliteet,
2. materjali ja töö hind,
3. rätsepate töö oskus.

Eestoodud probleemide üksikasjalikul uurimisel näeme, et need on senini palju muret ja peavalu sünnitanud ja et nende edaspidise osalise lahenduse peaks Sõjaväe Majandusühisus seadma oma akuutsemaks eesmärgiks.

Viimastel aastatel on turule ilmunud väga palju kuue-, pükste- ja palituriide sorte, nii kvaliteedilt kui ka hinnalt mitmesuguses väärtuses, ja paistab, et sellega on vormiriietuseks tarvilikkude materjalide muretsmise küsimus tarvitajaskonna huvides kõigiti rahuldavalt ja isegi soodsalt lahendatud. Kui seda küsimust aga lähemalt uu-

rime hakata, siis selguvad hoopis vastupidised asjaolud, millest näiteid alljärgnevas.

1. Riidematerjali valik on niivõrd laialdane, et puudub täielik ühtlus nii värvitoonis kui ka riide koes; samuti rikub üldmuljet riide mitmesugune paksus. Eestoodu tõttu kaitseväelased näevad välja liiga, isegi lubamatult kirju perena.

2. Enamik riidesorte ei ole värvikindlad, s. o. võrdlemisi lühikese kandmise järelle riie pleegib (luitub) ja higi läbitungimise korral muudab värvust. Üksikud riidesordid, müüjatelt muidugi I sordi kvaliteetkaubana pakutud, luituvad mõnekuise kandmise järele juba niivõrd, et vormieseme edaspidine kandmine muutub võimatuks. Kahjuks on sääraseid riideostuga sissekukkumisi väga palju esinenud.

3. Paljud riidesordid kortsuvad lubamatul kombel, nii et uus ülikond mõnekordse väga hoolikagi kandmise järele näeb kortsununa, vanana.

4. Paljud riidesordid ei oma ka tarvilikku vastupidavust kandmisele, kuludes kas kiirelt koeni läbi, või hakates läikima.

Riidesortidel esinevate eestoodud puuduste tõttu ei kannata riietekandja mitte ainult materjalselt, väga tihti isegi suurt kahju, vaid ka moraalselt, — nii mõnigi on saanud hoiatuse ja isegi distsiplinaarkaristuse, näiteks luitunud mütsi kandmise eest. Ja kannatab ka väga tõsiselt kogu kaitsevägi ja lugupidamine temasse.

Vormiesemete valmistamiseks tarvilikude materjalide muretsemise ja tarvitajaskonnale — kogu alalisele kaadrile — kättesaadavaks tegemise alal seisab Sõjaväe Majandusühisusel ees laialdane ja tänuväärt tööpõld ja siin saab SMÜ rakendada ka oma eesmärgi — muretseda liikmetele vormiriideid, vormitarbeid jne. heas kvaliteedis (mis loetletud põhikirja § 3 p. 1) — täiel määral.

Sõjaväe Majandusühisus peaks välja selgitama meil turul olevatest riidesortidest kvaliteedilt paremad ja värvitoonilt vormikirjelduse nõuetele vastavamad sordid, need põhjalikult läbi katsetama ja siis vastavate tööstustega kontakti astuma ning sõlmima lepingud ühelt poolt standartriide värvitooni, koe ja kvaliteedi suhtes ja teiselt poolt ka kvantumi suhte, ja kokku leppima, et vabrikud teisi riidesorte üldse ei valmistaks ega turustaks. Siis kaoks ära turult halva ja madala kvaliteediga kaup. Vabrikutele võiks jätta täiesti vabad käed vaid standartriide kvaliteedi tõstmiseks.

Ainult see tagaks kaitseväekaadri korraliku riietumise, muidugi küll ainult ühekülgse, s. o. kaitsevälalastele oleks garanteeritud korraliku ja kvaliteetse riidematerjali saamine, igasugused kurvad sissekukumised madala kvaliteediga materjali ostmisega langeksid päevakorrast ära.

Teine ja samuti väga akuutne ülesanne on katsuda soetada ja tarvitajaskonnale pakkuda standart-kvaliteetriiet soodsa, õigem vastuvõetava hinnaga. Käesoleval aastal kaitseväge vormiriiete valmistamisel tarvitataivate riidematerjalide hinnad on liiga kõrged, isegi lubamatult kõrged. See hinna küsimus vajaks küll põhjalikku selgitamist ja kalkulasioone. Võib-olla oli käesoleval aastal hinna kõrguse põhjustajaks erakorraliselt suur nõudmine, mis oli tingitud uuele vormile üleminekust ja enamiku soovist, võimalikult kiiresti uus vorm muretseda. Kuid olukord ei olnud ega ole praegugi veel, kus esimene palavik juba möödus, sugugi normaalne.

Niisama tähtis on ka igasuguste lisamaterjalide, aastme ja väeosa tunnuste

jne. ning riiete valmistamise kulude madalamale tasemele viimine.

Oleks vaja tõsiselt välja selgitada, millest on tingitud nii materjali, lisamaterjali kui ka tööhinna ebanormaalne kõrgus käesoleval aastal. Kui kuni käesoleva aastani jätkus kaitsevälalastele antavast varustusrahast ettenähtud vormiesemete muretsemiseks ja kõikumine võis olla väga väike, ainult mõne protsendi võrra ühele või teisele poole, siis käesoleval aastal on olukord väga tunduvalt muutunud.

Nii tuleb nooremohvitseril (kaptenil maaväes) tähtsamatele kohustuslikkudele vormiesemetele, neid Sõjaväe Majandusühisuse rätsepatöökojast tellides, juurde maksa järgmiselt:

- ülikonnale (kuub ja pikad püksid) keskmisekvaliteedilisest riidest 36 kr. või 42,8% ja paremakvaliteedilisest riidest tellides kr. 51.00 või 60,7%.
- pükstele vastavalt kr. 9.00 või 36% ja kr. 15.00 või 60%.
- palitule vastavalt kr. 36 või 46,1% ja kr. 41.50 või 53,2%.

Kuub, pikad püksid, püksid ja palitu kokku nõuavad lisakulu keskmisekvaliteedilisest riidest kr. 81.00 või 43,3% ja paremakvaliteedilisest riidest kr. 107.50 või 57,6%. Juurde arvates veel lisakulu vähematelt kohustuslikelt vormiesemelt ja mittekohustuslike, kuid riviteenistuses otse möödapääsematult tarvilike esemete, nagu kasukas, mis maksab üksi kr. 130.00, kulu, tõuseb riietuse kulu niivõrd suureks, et selle muretsemine hakkab tõsiselt raskusi valmistama, eriti just madalamapalgaastmelistel ametikohtadel teenivatele kaitsevälalastele.

Vormiesemeteks tarvilikkude materjalide kui ka valmistamise kulude madalamale tasemele viimine on SMÜ väga tähtis ülesanne ja üks tema peamistest eesmärkidest (muretseda liikmetele vormiriideid jne. soodsate hindadega — põhikirja § 3 p. 2).

Igale SMÜ liikmele pakub rahuldustunnet teade, et Ühisus töötab normaalselt ja võimalikumalt suurema puhtakasuga. Nagu me näeme Arcturuse kokkuvõttest „SMÜ XV aasta tegevus“ (vt. „Sõdur“ nr. 16/17 — 1936. a.) on SMÜ rätsepatöökoda 1935. aastal annud puhaskasu kr. 3786,46 või 12,5%. Kuna aga SMÜ sama aasta üldine bruttokasu oli 7,67% ja puhaskasu 0,85%, siis näeme, et tasuvamaid alasid ja ettevõtteid SMÜ'l on olnud rätsepatöökoda. See näitab ka seda, et rätsepatöökoda võiks vormiesemeid valmistada odavamalt kui ta seda senini on teinud. Kuna paljud erarätsepaärid ja -rätsepad valmistavad vormi-

esemeid odavamalt, kui SMÜ rätsepatöökoda, siis peaks SMÜ ka oma liikmetele, peamisele tarvitajaskonnale, suutma vormiesemeid üsna tunduvalt madalama hinnaga valmistada, kui ta seda senini on teinud.

Kolmas ja väga oluline pahe meil vormiriie muretsemise alal on vormirätsepate madal tööoskus, eriti provintsilinnades.

Võib julgesti öelda, et kaadrikaitseväelaste poolt kantavatest kuubedest, püksitest ja palitustest on vähemalt 50% rikutud või üldiselt väga halvasti õmmeldud. Vana vormi, eriti selle kuue juures, võis väga sageli näha ebaloomulikke taljesid, lühikesi ja kitsaid varrukaid; väga kitsaid ja kõrgeid või ebamääraselt lai ja madalaid kraesid; kraesid, mis surusid pea ette ega lubanud võtta normaalset seisangut ilma pingutuseta. Püksid olid niivõrd halvakoelisel valmistatud, et nad näiteks sadulasse istumisel või hüppel harude vahelt rebenesid, põlvitamist takistasid või selle juures tihti põlvist rebenesid. Palitul ei annud krae kinni panna, või vastasel korral oli kogu rinnaesine osa täis kortsusid.

Esinevaid suuri puudusi oli väga mitmesuguseid. Mõnedki puudused jäid riie ümbertegemise-parandamise jne. peale vaatamata rätsepate poolt kõrvaldamata juurdelõikusele tehtud jämedate vigade tõttu. Puuduste tõttu oli takistatud vaba teotsemine, liikumine, keha hoid; riided rebenesid kiirelt ja väga palju kannatas just ilu ja väljanägemine. Paljud äpardused olid tingitud vana vormi halvast ja paljude kehahitusele mitte vastavast lõikest, eriti palju iluvigu oli tingitud kraest. Kuid nüüd, kus enamikul on juba muretsetud uus vorm, mis oma lõikelt on palju otstarbekohasem, ei ole olukord paremuse poole muutunud. Väga suur protsent vormiesemetest on rätsepate poolt tugevasti rikutud oskamatu valmistamise tõttu. Puudub vaba ja mugav tunne kandmisel, liigutused on veelgi takistatud ja nägusus jätab mõnegi eseme juures väga palju soovida.

Provintsi garnisonides puuduvad täielikult vormirätsepad, nii meistrid kui õppinud töölisel. Kaitsevaelane, tellides aga erarätsepalt vormiriided, kes kõrvaltööhäruna ka vormiriideid valmistab, ei või kunagi kindel olla, et ta saab ka vormi kirjelduse kohase, kõigiti kena ja ilusa ning mugava ja vabalt liigutusi teha lubava vormiülikonna. Väga sagedased pettumused sel alal on viinud olukorrani, et kaitsevaelased on sunnitud vormiesemeid tellima teistes garnisonides asuvatelt rätsepatelt, mis on aga väga kulukas ja tülikas. Selleks tuleb teha korduvaid sõite nii tellimiseks-mööduand-

miseks, proovimiseks ja vastuvõtmiseks; kui ka paluda puhkust ja kulutada raha.

See on üks valusaid küsimusi neile, kes soovivad riietuda nõuetekohaselt ja korralikult.

Meie vormirätsepate ettevalmistust ei ole senini korraldatud. Seda aga oleks vaja tingimata teha, sest niikaua kui puuduvad sel alal vilunud ja asjatundlikud oskustöölised, ei ole loota olukorra paranemist. Vähe on sellest, kui erariie valmistamise alal õppinud ja töötanud rätsep tutvub mõne nädala jooksul vormiriie õmblemisega, — vaja on täielikku ning põhjalikku õppimist ja pikemaajalist praktikat.

Ka selle ala korraldamise ja organiseerimise peaks SMÜ enda peale võtma, mis juba hästi ja korralikult töötava rätsepatöökoda olemasolu kõrval ei tohiks tekitada ülepeäsematuid raskusi. Selleks oleks vaja:

- esiteks, asutada Tallinna rätsepatöökoda juurde või sellega lähedases seoses kv. vormirätsepate õppetöökoda, kes valmistaks sel alal ette asjatundlikke oskustöölisi;
- teiseks, tuleks asutada provintsi garnisonides asuvate osakondade juurde rätsepatöökodad või töötoad, vastavalt garnisonides asuvate kaitseväelaste arvule. Tööpuudust neil karta ei oleks, igatahes juhul, kui neis töötavad asjatundlikud oskustöölised meistrid vormiriie alal ja suudavad vähemalt niisama madala või madalama hinnaga töötada kui erarätsepad.

Kokku võttes näeme, et:

- kaitsevaelased ostes vormiesemeteks tarvilikke materjale võivad asjatundmatuse tõttu osta heakvaliteedilise materjali asemel alaväärtuslikku kaupa;
- nii materjali hind kui ka valmistamise kulud on väga kõrged ja ulatavad paljudel üle kandejõu;
- rätsepate tööoskuse tase on üldiselt väga madal, rikkudes oskamatusetõttu vormiesemeid.

Kõik need kokku raskendavad tunduvalt kaitsevaelaste majanduslikku olukorda ja põhjustavad vägagi keskpärast väljanägemist riietuse alal.

Eestoodud aladel suudaks Sõjaväe Majandusühisus paljugi ära teha.

SMÜ-se neid alasid tõsiselt lahendusele võttes, peaksime jõudma olukorrani, 1) kus igas garnisonis oleks SMÜ osakond, millest oleks saadaval kõiki vormiesemete valmistamiseks tarvitavaid materjale heas kvaliteedis ja soodsate hindadega, ja 2) iga osa-

7. Rügemendi 18. aastapäeva puhul. Juhte kõverpeeglis.

1. Majandusülem. Näos on tõesti midagi ürgjõulist, sõbralikku, rõõmsat, aga mine tea...

2. 9. kompani ülem. Võru linna, Võru-soo ja Kasaritsa valla sinisilmade... Eraelus elukutseline poissmees.

3. 3. kompani ülem. Soliidsuse prototüüp, kõik peab olema korralik. Tulevikumees. Rühhib tasa, aegamööda, kindlalt, kaaluvalt.

4. Gaasikaitse instruktor. Vaidleb fanaatiliselt selle üle, missugusest soolast Loti naine oli, kaalisoolast või keedusoolast.

5. Töökompani ülem. Ei ole tema hinges valskust ega valet. Rahulik, nohiseb aina.

6. 8. kompani ülem. Kirgesid temal ei ole — välja arvatud jahikirg. Laseb haruldase osavusega — mööda. „Ko-orrat, kus ta-a-a läks?“

7. II pataljoni ülem, tal piibus tubakat terve sülem.

8. I pataljoni ülema aj. k. t., kõvas kraadis — jonn ei jäta.

9. 5. kompani ülem. ... ja juttu, — noh nii palju kui soovite.

10. 2. rk kompani ülem. Rügemendi põhi. Raskekuulipildujate käitisvanem.

konna juures töötaks rätsepatöökoda või -töötuba, kus vormiesemeid valmistavad vilunud ja töötundjad vormirätsepad, tehes head tööd soodsate hindadega.

See omalt poolt tõstaks SMÜ liikmete arvu, läbikäigu tunduvalt suurenemist, kõrvaldaks turult madalakvaliteedilise kauba, kõrvaldaks osaliselt madala kutseeetikaga

ärimehed ja vormiriiete alal teotsenud era-rätsepad pöörduks tagasi oma õige kutse alale.

Teiselt poolt, see garanteeriks kaadri-kaitsevæelaste korraliku riietumise ja vähendaks tunduvalt lisakulu riietuse alal, soodustades sellega nende majanduslikku olukorda — mis on üks SMÜ eesmärkidest.

V. O.

Ex-libris.

P. Luhtein.

Raamatuaastal algatatud laiaulatuslikum raamatumärkide propaganda on leidnud tähelepanu ja praegu võib märkida huvi tõusu nende vastu. Avades nüüd võõrast raamatut võib leida raamatu esikaane siseküljel kleebitud lehekese, mis kannab omaniku nime ja allegoorilist joonistust. Veel mõni aeg tagasi omasid neid üksikud bibliofiilid. Sellist lehekese nimetatakse eksliibris, mis on tuletatud ladinakeelsest sõnast ex-libris ja tähendab „raamatuist.“

Ajalooliselt tuleb märkida, et see komme on juba tarvitusel XII sajandist, olles laiinenud XV sajandil ühes trükikunsti leiutamisega. Paljundamiseks on tarvitatud mitmesuguseid tehnikaid, alul puulõige ja vasegravüür, alates XIX sajandist kivitrukk, ofort*) ja lõpuks tsinkkliše. Suu-

rem osa meil olevatest raamatumärkidest on kunstniku poolt antud joonise järgi valmistatud klišeega paljundatud, kuid viimasel ajal on üle mindud originaalgraafikale (puulõige, ofort).

Raamatumärk on vajalik muidugi neile, kes võivad omaks pidada suuremat hulka raamatuid. Kuna XVI sajandini raamat endas kujutas suurt varandust, siis oli see vajalik ainult vähestele ja seepärast varasemateks raamatumärkide omanikkudeks olid peamiselt vaimulikud ja kõrged aukandjad, neile järgnesid arstid jne. Tänapäeval, kus raamat on kättesaadav kõigile, on laiinenud vajadus ka raamatumärgi järele.

Raamatumärgi kuuluvus teatavale isikule seab kunstnikule üles piirid, kusjuures

*) Ofort — pildi kujundamine vasesse happega.

Motiiv on tuletatud nimest ja selle talu õuemärgist, kust põlvneb raamatumärgi omanik.

Motiiviks on kasutatud elukutset.

tuleb arvestada tellija huviala, maitset ja soove sümbolite valikul. Muidugi ei suuda kunstnik anda juhuslikule tellijale väärtuslikku kavandit, kui ei ole lähtekohti. Ainult sel raamatumärgil on väärtus, mis valmistatakse isikliku tellimisenä, kus kunstnikul on olemas materjal tellija raamatukogu raamatute koosseisust, elukutsest, huvialadest jne. Ei ole ükskõik, milline kujutis leidub raamatu märgil, vaid raamatumärk peab esitama omanikku, et juhuslik isik võiks saada kujutuse raamatu omanikust, tema isikust, huvidest ja tegevusest.

Kuna mitmed raamatumärgi soovijad pole seni veel suutnud realiseerida oma soovi peamiselt põhjusel, et ei tea, mida peaks kujutama tema raamatumärk, siis püüan siin lähemalt selgitada, mida võiks raamatumärgil kujutada.

Motiiv on tuletatud talu asukohast sügavas metsalaanes (nagu karu koopas), mis on ühendatud elukutset sümboliseerivate tunnustega (relv ja teadus).

Motiiv on läbi viidud heraldiliselt, mille aluseks on võetud põlvenemise ja elukutse sümbolid.

Kõige ideaalsem raamatumärk on isiku nimest tuletatud kujutis, samuti on väärtuslikuks materjaliks, kui on olemas perekonna vapp, meil varem ajal tarvitusel olnud õuemärk. Suuremalt osalt võetakse elukutset sümboliseerivaid kujutisi, sellelaadlisi raamatumärke leidub ka kõige rohkem, samuti võib kasutada raamatukogus olevate ja enamiku moodustavate raamatute sisu, kodukohta sümboliseerivaid kujutisi, nimetähedest koostatud monogramme jne.

Samuti tuleks organisatsioonidel ja asutustel, kus on olemas raamatukogud, raamatumärgi muretsemisele asuda. Raamatud, mis kasutada paljudele, vajavad raamatumärki juba seepärast, et nende tarvitamisel paljudelt isikutelt on võimalik raamatu kaotsimine. Idee valikuks on siin palju võimalusi. Kuna organisatsioonidel on olemas oma sümbol, siis tuleks see esijoonel kasutamisele, kuhu võib liita veel sihte taotleva sümboli, asukoha jne.

Sobiva kujundi saamiseks on seega küllaldaselt võimalusi, tarvitseb vaid lähemalt vaadelda oma igapäevast tegevust ja peatselt võib leida mitmesugust materjali iseloomustava raamatumärgi saamiseks.

A.-S. „ODOR“

Moodsad kölniveed:

Casanova, Crepe de chine, Chanelle, Soir de Paris jne.

**Suudluskindlad huulepulgad.
Peenelõhnalised puudrid.**

Taktika alalt.

Toimetuse kava 1937. a.

Lähtudes väeosade soovest „Sõduri“ sisu suhtes taktika alal, võib märkida kaht üldist seisukohta.

Esimesena esitatakse soove näidete saamiseks väikeüksuste (jagu, rühm) õppuste organiseerimise ja läbiviimise kohta. Need oleksid peamiselt nooremale juhtkonnale määratud näited, millised peaksid taotlema vaadete ja arusaamiste kokkukõlastamise eesmärki.

Selle, noorema juhtkonna soovi rahuldamise on „Sõdur“ võtnud oma 1937. a. esimese poolaasta programmi. Olemasoleva kaastöö põhjal võib toimetus tagada lugejaskonnale ühe sarja jao tegevust käsitlevate ülesannete avaldamist „Sõduri“ veer-

gudel. Jao ülesannete avaldamist alatakse 1937. aasta esimeses numbris ja arendatakse pidevalt edasi, kuni kõik jao ülesanded noorte kursuse alal on käsitletud.

Teiseks soovitakse näha „Sõduri“ veerugudel ülesandeid mitmesugustes eriolukordades teotsemiseks üksustega kuni kõvendatud pataljonini. Sellekohastest lugejaskonna soovest lähtudes pakub toimetus 1937. a. rea ülesandeid erilistes oludes. Seejuures viiakse need ülesanded läbi seeviisi, et olukord antakse ühes numbris, kuna sellele järgnevas avaldatakse lahendus. Sellest põhimõttest lähtudes on alljärgnev olukord baasiks 1937. a. esimeses numbris toodavale taktikalisele lahendusele.

Taktikaline ülesanne nr. 1.

Eelväge ähvardab ümberpiiramine.

Olukord.

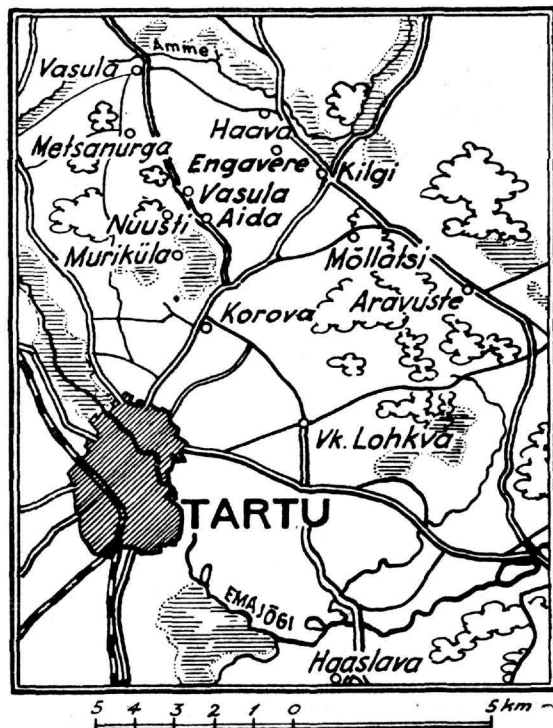
III brigaad 15. 12. on liikumas lõunast põhja kahes kolonnis. 7. rüg. vasakul Haaslava, Vk. Lohkva, Korova, Vasula ja III brigaadi peajõud Vn. Kastre, Aravuste, Haava suunas. Ülesanne — hävitada lõunapool Amme jõe olevad vastase osad ja vallutada Amme jõe ülekäigud (skeem 1).

Vasaku kolonni eelvägi, kõvendatud I/7. sattu vastase osadele Nuusti, Aida joonel, kuid kiire pealetungiga rännakukorrast surus vastase tagasi ja vallutas Vasula küla. Edasiliikumist tõkestas eesolev Haavamõisa kõrgustik, millel asusid vastase automaatrelvad (skeem nr. 2).

Kell 1200 on pataljon võitluses nagu näidatud skeemil 2, olles toetatud 3./III k-grupist Vallamaja juurest. Vastase üks patarei on tulistanud eelväge umbes 20 minuti kestel.

Ettesõitnud rügel 7 käseb eelväel pealetungi jätkata ja informeerib oma kavast eelväe ülemat. Kava: II/7. hargneb ja liigub läbi Tilga ja Vahi, Metsanurga külla; III/7. liigub astmena paremal Muriküla tee. III k.-gr. ülejäänud kaks patareid asuvad positsioonile Tilga as. rajooni. Tulistamiseks on nad valmis kella 1300.

Rügemendiülem sõidab tagasi peajõudude kolonni juurde, mille pea k. 1200 asub Joora asunduses.

Skeem nr. 1.

III brigaadi peajõudude kolonni pea pidi jõudma k. 1200 A r a v u s t e teeristile, kuid alates 1120 kostab sellest rajoonist järjest tugevnev püsside, kuulipildujate ja suur-tükiväe tulistamine.

Kell 1205 eelväe ülem peagu üheaegselt saab kaks alljärgnevat teatist:

1. Ratturite poolrühmalt.

Kellele: *Eelväe ülemale.*

Kuhu: *Vasula.*

Nr. 3. „15.“ *dets. 1936. a. kell 1200.*

Lähtekoht: *Karu talu. Kaart: 1 : 25000.*

Vastase jalavägi u. pat. *Engavere Lombi juures. Liikumissuund — Karu, Rätsepa. Kilgi kõrtsi juures hajunud osi liikumas Möllatsi suunas. Jätkan vaatlust ja vastase survele tõmbun tagasi Univere, Kibali suunas.*

A.

Leitnant.

2. Ratsakomando ülemalt.

Kellele: *Eelväe ülemale.*

Kuhu: *Vasula.*

Nr. 5. 15. *dets. 1936. a. kell 1155.*

Lähtekoht: *Metsanurga Andrese.*

Kaart: 1 : 25000.

Vastase jalavägi u. pat. liigub lõunasse *Andrese talust ½ km põhjas olevast metsatukast. Tõmbun tagasi Muriküla suunas vastupanu avaldades.*

B.

Leitnant.

Samal ajal avas tule vaenlase suurtükivägi (1—2 patareid) *Haaava as. suunast Vasula külale.*

Rügemendi peajõudude kolonni kohal

u. 1500 m kõrguses tiirlemas vastase luurelennuk, milline põgenes hävitajate ilmudes lõunast.

A n d m e i d:

1. Koosseisu alluvuses I/7. : I/7. + 1 rh miinipild. 81 mm + 1 rh tt kahureid 47 mm + 10 ratsanikku + siderühm ühes „D“ tüüp riojaamaga.
2. Meeskond lahingu kogemustega, kandnud seni väheseid kaotusi. Matkatud 15. 12. umbes 14—15 km.
3. Laskemoona 15. 12. välja astudes ettenähtud tü arv.
4. Ilmastik: t — 3° C, üksikud lumehelbed. Päike tõuseb 0911, loojub 1520.

O l u k o r r a s e l g i t u s i:

1. Teatised saabuvad patülile K. P. vahetamise ajal. Patül ühes oma staabiga liikvel *Tiksu t. juures. Patüli juures adjutant, rk kompül 3./III k.-gr. sideallohvitser.*
2. Asukoha vahetuse ja pataljoni kiire lahingusse paiskumise tõttu tehniline side veel korraldamata. 1. ja 2. kompani juurde veetakse telefoniühendusi.
3. komp. peatanud *Aida talu juures. Samas 1 rk rühm õhukaitseks.*
4. Pataljoni voor asub *Muriküla s.*

Täita:

- a) I/7. olukorra hinne ja otsus,
- b) I/7. käsud ja korraldused.

*

Eestoodud ülesande parimale lahendajale määratakse tasu „Söduri“ kõrgendatud reahonorari kohaselt. Lahendused palutakse saata toimetusele hiljemalt 06. 01. 37.

Käigu voorude väljaarvutamisest ratsarännakul.

Kapten V. Sibul.

Üks tähtsamaid küsimusi ratsaväe rännakul on edasijõudmise kiiruse alleshoidmine. Edasijõudmise kiirus ei tohi olla kõikuv, vaatamata sellele, et rännakliikumine ise toimub vahelduva käiguga. See nõue tingib igakord enne rännaku algust liikumisekava koostamist tundide tabeli või

graafiku näol. Alati ei ole selleks ka aega, kuna taktikalises olukorras harilikult käsu saamise ja selle täitmise alge vahel ikka on liiga vähe aega. Samuti on kõik need kavad väga raskelt käsitatavad rännaku kestel, sest ilmastik ja ratsasõit takistavad suure tabeli lahtivõtmist iga km või 10—20

minuti järele. Ka ei leidu sõidetaval teel alati km-poste. Neil põhjustel kipuvad kõik need ilusad kavad tegelikus olukorras suuremalt jaolt „akadeemiliseks“ tööks jääma ja seda rohkem, mida ilusamalt ja puhutamalt nad on välja töötatud, ning tihti nende ainukeseks otstarbeks jääb ilustada kirjalikke aruandeid. Liikumist juhib siis juhi enam või vähem arenenud taip, kella ja teekonna üldpikkuse või päralejõudmise tähtaja alusel.

Siin võib juhile suureks abiks olla järgmine lihtis valem, mis hõlpsasti ka peast lahendatav ja annab rännakliikumise olulise aluse:

$$10D - T = Tr$$

D = rännaku üldpikkus kilomeetrites,

T = sõidu peale ettenähtud aeg minutites (peatused maha arvatud),

Tr = traavi üldkestvus minutites.

Valem on koostatud R.E. I § 138 ja 141 alusel: traavi kiirus — 1 km 5 min. ja sammu — 1 km 10 min.

Valemi rakendamise näide:

On teostada rännak 85 km 11 tunniga. Maha arvates soovitatavate peatuste peale kuluv aeg, umbes 60 min. (üks 30-minutiline rännaku keskel ja kaks 15-minutilist) saame sõidu peale 600 min., s. o. $D = 85$ ja $T = 600$

$$10 \cdot 85 - 600 = 250$$

Tähendab, traavi tuleb sõita kogusummas 250 min., sellega jääb sammule 350 min.)*

Nende suhe on $\frac{250}{350}$ (minutites). On selge, et nii pikki käigu voore ei saa tarvitada, seepärast otsime sobiva:

$$\frac{250}{350} = \frac{25,0}{35,0} = \frac{2,50}{3,50} = \frac{5}{7} = \frac{10}{14}$$

Valides viimase, tähendab, et tuleb sõita 10 min. traavi ja 14 min. sammu vaheldumisi, et teostada rännak antud teepikkuses ja ajas. (Rännaku algel ja lõpul valime muidugi eelviimase suhte — $\frac{5}{7}$).

See selgunud, on võimalik ilma keerukate tabelite koostamiseta reguleerida sõidu kiirust üksikutes teekonna osades juba rännaku kestes lihtsalt vaadates kaardile sadulas ja vahetades parajal kohal suhet $\frac{10}{14}$ suhtega $\frac{20}{14}$ (kahekordistades traavi voo), teades, et iga 5 min. sammu, asendatuna traaviga, annab $\frac{1}{2}$ km edumaad.

Sellega võimaldatakse pikendada teisel sammuvoo 5 min. võrra.

Antud juhul on küll sobivam tarvitada traavivoo kahekordistamist mitte suhtes $\frac{10}{14}$, vaid $\frac{5}{7}$, s. o. tarvitada edumaa võitmiseks suhet $\frac{10}{7}$. Järelikult, et saavutada 1 km sammuvoo endale tagavaraks — jootmiseks, tempo vähendamiseks korterite eel jne. —, tuleb antud juhul selleks kaks $\frac{10}{14}$ suhet asendada $\frac{10}{7}$ või $\frac{15}{14}$ suhtega, mis annab ka nii tuttava „kurvi“ rännakliikumise graafilises kavas.

See on arvestus liikumise juhtimiseks kella järele.

Kilomeetrite järele juhtimiseks on vaja teha veel järgmine arvestus:

$$\frac{10 : 5}{14 : 10} = \frac{2 \text{ km}}{1,4 \text{ km}}$$

s. o. tuleb sõita vaheldumisi 2 km traavi ja 1,4 km sammu.

Kui sõita 1,5 km sammu (sest 0,4 km sõit tegelikult on läbi viimata vahelduvas käigus), teeme vea 0,1 km. igas voo. Sammu voo on $(350 : 14) 25$, sellega kogu viga, — $0,1 \times 25 = 2,5$ km traavi on asendatud sammuga, — annab hiline mist antud rännakul 12,5 min. Ühe km sammu asendamine traaviga annab kiirendust 5 min., seega et viga tasa teha, tuleb $(12,5 : 5) 2,5$ vahelduvat voo asendada voo dega $\frac{15}{14}$ respekt. $\frac{3 \text{ km}}{1,5 \text{ km}}$ s. o. asendada kaks voo $\frac{3 \text{ km}}{1,5 \text{ km}}$ voo dega ja üks — $\frac{2,5 \text{ km}}{1,5 \text{ km}}$ voo ruga.

*

Sammu ja galopi (tempo 400) valem on:

$$10D - T = \frac{tr}{3}$$

Näide: teekond — 30 km, aeg — 2 tundi $10,30 - 120 = \frac{180}{3} = 60$ min. galoppi

ja 60 min. sammu, võimalikud voo rugad: $\frac{60}{60} = \frac{6}{6} = \frac{12}{12}$

*) See tähendab, et traavi tuleb sõita minimaalselt 250 min. ehk 50 km, et oleks võimalik teostada antud rännak traavi ja sammu (ilma galopita) voo ruga.

Mõningaid praktilisi juhiseid suurtükiväelastele.

Kapten R. Kolga ja leitnant E. Vimson.

Suurtükiväe lahingusse astumise ja tu-
leavamise kiirus oleneb tihti ettevalmistus-
tööde piasjade valmimisest.

Käesoleva kirjutisega tahame pakkuda
nooremale juhtkonnale meie ametlikes ees-
kirjades reglamenteerimata üksikuid prak-
tilisi juhiseid mõningate toimingute lihtsa-
maks ja kiiremaks läbiviimiseks ning mee-
lespidamiseks.

Andmete hankimisel kasutasime oma
kogemusi ja vastavasisulist saksa, šveitsi ja
vene kirjandust.

1. Väikseim tõste määratakse Sv. E. V.
§ 33 põhjal valemi järele $t > m + s + g$.
Selle valemi arvutamisel vajame andmeid
lasketabelist. Lasketabelita saame väiksei-
mat tõstet arvutada järgmiste mnemooniliste
valemite abil praktiliselt küllaldase täp-
susega.

76 v. kahurile: väikseim sihik $= m + \frac{d}{\Delta x}$
+ 5;

84 i. kahurile: väikseim sihik $= \frac{m}{3} + \frac{d}{100}$
+ 2 (sadades meetrites); kusjuures m on
katteharja maastikunurk, d —kaugus katte-
ni ja Δx — 76 v. kahuri sihikujaotis meet-
rites (42,7 m).

Näide: $m = 0-30$; $d = 600$ m;

a) 76 v. kahurile väikseim sihik $= 30$
+ $\frac{600}{42,7}$ + 5 = 49. Tarvitades valemit $t >$
 $m+s+g$ saame $30+8+6=44_t$, millele vastab
sihik 48.

b) 84 i. kahurile väikseim sihik $= 10+6$
+ 2 = 18 s. o. 1800 m. Tarvitades valemit
 $t > m+s+g$ saame $30+15+7 = 52_t$, millele
vastab sihik 18-00.

Samuti võime 76 v. täislaengu juures kii-
re ja umbkaudse väikseima laskekauguse
määramiseks meetrites kasutada järgmist
valemit, arvestades muidugi, et märk ja ka-
hur asuvad umbkaudselt ühel tasemel:

$$D_{min} = m \cdot 50 + d;$$

Näide $m = 0-30$; $d = 600$ m; $30 \cdot 50 +$
 $600 = 2100$ m;

Arvutades lasketabeli abil saame sama
kauguse.

2. Asub suurtükk tulepositsioonil, võib

praktiliselt väikseimat sihikut leida järgmi-
selt:

a) 76 v. kahurile.

Hinnata kaugus katteni ja panna vastav
seade sihikule, millele lisada juurde veel
4 sihikujaotist. Järgnevalt viia nurgamõõt-
ja horisontaaljoon peegeldaja 0-00 juures
tõstemehhanismi abil katteharjale. Pärast
seda tõsta sihik kuni loe mull võtab kesk-
asendi (seejuures lood on algseadel, s. o.
30-00). Sihilikult lugeda väikseima sihiku
seade.

b) 84 i. kahurile.

Loe seade 0-00 juures anda sihikuga
rauale tõste katteharjani. Täiendavalt si-
hikule panna hinnatud kaugus katteni
+ 200 meetrit. Saadud seade sihikul on
väikseim sihik.

3. Väikseima sihiku kiireks leidmiseks
katteharja nurga ja katteharja kauguse jä-
rele võib edukalt kasutada ka alltoodud ta-
beleid ja graafikuid, mida iga ohvitser ja
allohvitser võib kanda oma märkmikusse.

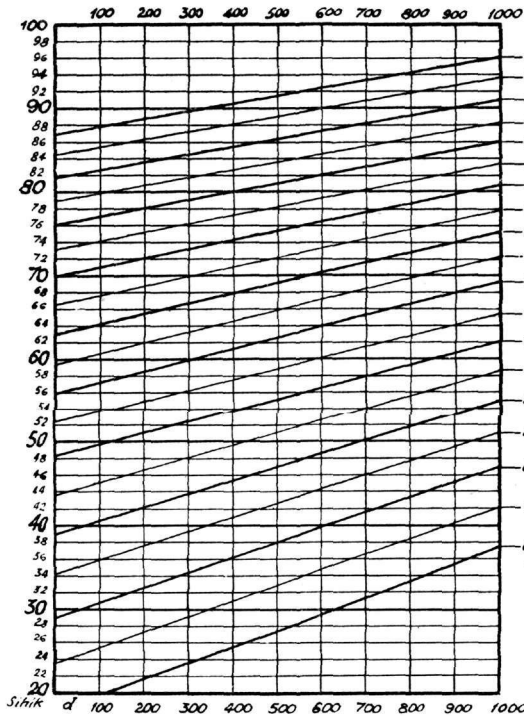
Kõikide loetletud väikseima tõste leidmise
viiside juures on arvestatud, et katteharjal
ei asu oma vägesid. Asuvad katteharjal
aga oma väed, tuleb lendjoon täiendavalt
katteharja kohal tõsta veel 5 m võrra, nagu
seda nõuab Sv. E. V. § 33.

**Väikseima sihiku leidmise tabel 76 v.
täislaengu jaoks.**

Katte- nurk t	Katte kaugus (d) meetrites.									
	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000
0-10	20	21	22	23	25	28	31	33	35	38
	850	900	950	1000	1075	1200	1300	1400	1500	1600
0-20	31	32	34	36	38	39	41	43	45	47
	1300	1350	1450	1575	1600	1650	1750	1825	1900	2000
0-30	41	42	43	45	47	48	50	51	53	55
	1750	1800	1825	1900	2000	2050	2125	2175	2250	2350
0-40	50	51	52	54	55	56	57	59	61	62
	2125	2175	2200	2300	2350	2400	2450	2500	2600	2650
0-50	58	59	60	61	62	63	64	66	67	69
	2475	2500	2550	2600	2650	2700	2725	2800	2850	2950
0-60	64	66	67	68	69	70	71	73	74	75
	2725	2800	2850	2900	2950	3000	3025	3100	3150	3200
0-70	71	72	73	74	75	76	77	78	80	81
	3025	3075	3100	3150	3200	3250	3300	3325	3400	3450
0-80	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86
	3300	3325	3375	3400	3450	3500	3550	3600	3625	3675
0-90	83	84	84	85	86	87	88	89	90	91
	3550	3600	3600	3625	3675	3700	3750	3800	3850	3900
1-00	88	89	89	90	91	92	93	94	95	96
	3750	3800	3800	3850	3900	3925	3975	4000	4050	4100

Väikseima sihiku leidmise tabel 84 i.
täislaengu jaoks.

Katte- nurk t	Katte kaugus (d) meetrites.									
	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000
0-10	650	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400	1500
0-20	1050	1125	1225	1300	1400	1500	1600	1675	1750	1825
0-30	1450	1525	1600	1675	1750	1825	1900	1975	2050	2150
0-40	1750	1825	1900	1975	2050	2125	2200	2275	2350	2425
0-50	2075	2150	2200	2275	2350	2425	2500	2575	2625	2700
0-60	2375	2425	2500	2550	2625	2700	2750	2825	2875	2950
0-70	2625	2700	2750	2825	2875	2925	3000	3075	3125	3200
0-80	2900	2950	3000	3050	3125	3175	3250	3300	3375	3425
0-90	3150	3200	3250	3325	3375	3425	3475	3550	3600	3650
1-00	3375	3425	3475	3525	3575	3650	3700	3750	3800	3850

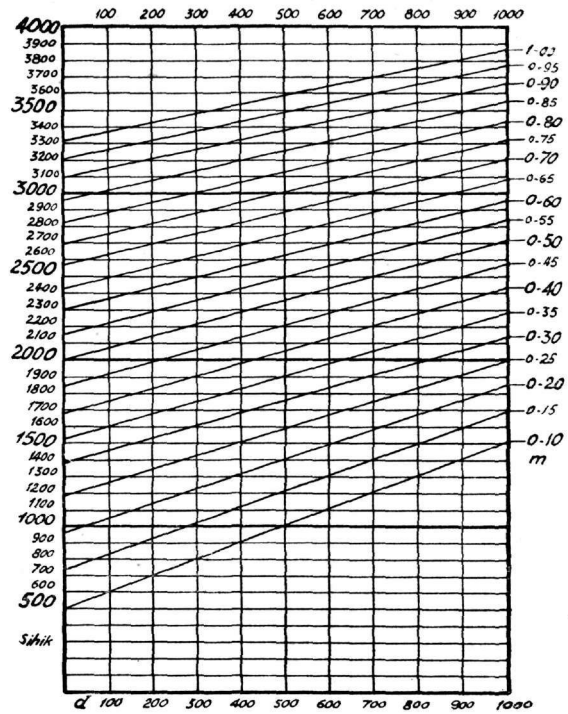

Väikseima sihiku leidmise graafik 76 v. kahurile.

4. Väikseim tõste arvutatakse alati eeldusega, et suurtükk ja märk asuvad ühel tasemel. Tavaliselt aga peagu alati esineb maastikunurk, mida anname suurtükile loega. Loe seade muutmiselega muutub ka tõstenurk. Et loe seade muutmisel tõste ei väheneks alla väikseimat tõstet, seks tuleb laskmise kestel arvestada loe muuteid.

Lihtsaks ja kergeks meelespidamiseks võib praktiliselt arvestada, et 76 v. kahuri juures üks sihikujaotis vastab umbkaudselt ühele loejaotisele ja 84 i. kahuri juures 10 minutit loe seadet — 100 m sihikul.

Näide: a) 76 v. kahurile leitud väikseim sihik on 49. Laskmise alul määrati aga loe seadeks 29-95. Seega on väikseim sihik 54.

Väikseima sihiku leidmise graafik 84 i. kahurile.

b) 84 i. kahurile leitud väikseim sihik on 18-00. Laskmine alul määrati aga loe seadeks +0-10. Seega on väikseim sihik 17-00.

5. Lendjoone haripunkti umbkaudse kõrguse, kui on teada mürsu lennuage, võime leida järgmise valemi abil:

$$H = \frac{5}{4} T^2;$$

H — lendjoone haripunkti kõrgus m

T — mürsu lennuage.

Näide: D = 3500 m.

a) 76 v. kahur. T = 9,0 sek. (šrapnell täislaeng).

$$H = \frac{5}{4} 9^2 = 101 \text{ m. (tabeli järele 105 m).}$$

b) 84 i. kahur. T = 10,2 sek. (täislaeng)

$$H = \frac{5}{4} 10,2^2 = 130 \text{ m (tabeli järele ka 130 m).}$$

6. Kui on tarvis määrata mõnel kaugusel lendjoone kõrgus antud tõste juures, võib teda leida praktiliselt küllaldase täpsusega järgmise lihtsa valemi abil.

$$(S - s) \cdot d_{km};$$

S — antud kauguse sihtnurk.

s — sihtnurk kaugusele, millel soovitakse leida lendjoone kõrgus.

d — kaugus, millel soovitakse leida lendjoone kõrgus.

Näide: Leida lendjoone kõrgus 2200 m kaugusel laskmisel 2600 meetrile.

a) 76 v. kahur.

2600 m sihtnurk 59_t (šrapnell täislaeng)
2200 m „ 46_t

$$S - s = 13_t$$

2200 m kaugusel on lendjoone kõrgus 13.2,2 = 28,6 m.

b) 84 i. kahur

2600 m sihtnurk 83_t
2200 m „ 67_t

$$S - s = 16_t$$

2200 m kaugusel on lendjoone kõrgus 16.2,2 = 35,2 m.

7. Lendjoone haripunkti kaugus leitakse järgmiselt.

Lasketabelist otsitakse kaugus, mille siht- ja langnurkade summa võrdub antud laskekauguse sihtnurgale. Leitud suurus on küllaldaselt täppis praktiliseks kasutamiseks.

Näide: D = 2600 m. Kui kaugel suur-
tükist asub lendjoone haripunkt?

a) 76 v. kahur.

Sihtnurk 2600 m 3° 41' (gr. täislaeng)
sihtnurk 1450 m 1° 33'
langenurk 1450 m 2° 08'

$$\text{Kokku: } 3^\circ 41'$$

Lendjoone haripunkti kaugus on 1450 m.

b) 84 i. kahur.

Sihtnurk 2600 m 4° 47'
sihtnurk 1400 m 2° 12'
langenurk 1400 m 2° 34'

$$\text{Kokku: } 4^\circ 46'$$

Lendjoone haripunkti kaugus on 1400 m.

8. Tuleb meil valida kätte taga tuleposit-
sioon, kust peab saama tulistada antud
märki, võime seda toimetada lastetabelita
umbkaudselt järgmise valemi abil, kui meil
on teada kätte kõrgus (h) meetrites ja märke
kaugus kattest (D-d).

$$76 \text{ v. kahur. } d = \frac{h \cdot 1000}{\frac{D-d}{100} - 5};$$

$$84 \text{ i. kahur. } d = \frac{h \cdot 1000}{\left(\frac{D-d}{100} - 2\right) \cdot 3};$$

Näide: D-d = 800 m; h = 10 m; d = ?;

a) 76 v. kahur.

$$d = \frac{10000}{\frac{800}{42,7} - 5} = \frac{10000}{14} = 714 \text{ m};$$

b) 84 i. kahur.

$$d = \frac{10000}{\left(\frac{800}{100} - 2\right) \cdot 3} = \frac{10000}{18} = 555 \text{ m};$$

9. Külgvaatlusega laskmisel vaja alati
meeles pidada järgmine lihtis nõue: tõste
suurendamisel teha nurgamootja parandus
alati patarei poole, tõste vähendamisel —
alati oma s. o. V. P. poole.

10. Paralleelvihku tuleb tihti kontrolli-
da kõrgete õhingutega. Õhingute tõstmi-
seks, et nad oleksid nähtavad tulepositsioo-
nilt ja ohuta oma vägedele, võib kasutada
järgmist lihtsat moodust:

Kui kahur on suunatud algpunkti või
märki, anda kahurile loega laskekauguse
tõstele järgmine täiendav tõste: katteharja-
nurk +10 kuni 15_t. Lendsüütaja seadeks
võtta lasketabelist nulliline seade märgi
(algpunkti) kaugusel.

Näide: D = 2800 m; m = 0-60;

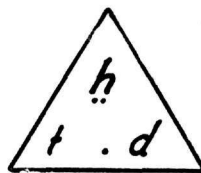
Paralleelvihu kontrolliks tuleb lood tõs-
ta 0-60+0-10 = 0-70 (või 3° 55').

Lendsüütaja seadeks tuleb võtta 2800 m
juures 76 v. kahuril — 64 (22" süütaja) ja
84 i. kahuril — 9,2 (nr. 80 süütaja).

11. Šrapnelliga laskmisel, kui õhing toi-
mub soodsal kõrgusel, kergekahurite õhin-
gute intervall on keskmiselt 55 m.

12. Märki kauguse, kõrguse, laiuse ja
maastikunurga arvutamisel kasutame üld-
tuntud valemit $t = \frac{h}{d}$; $d = \frac{h}{t}$; ja $h = t \cdot d$
kusjuures

t — nurk tuhandikkudes,
d — kaugus km ja
h — kõrgus või laius meetrites.

Selle valemi liht-
saks meelepidami-
seks, eriti vastavale
meeskonnale kätteõpe-
tamiseks, võib kasu-
tada alltoodud kolm-
nurka.

Tundmata ning otsitava teguri katame
kinni. Ülejäänutega teeme kolmnurgas näi-
datud aritmeetilist tehingut, mille tulemu-
sena saame otsitava suuruse.

Näide: a) Märki kaugus on 4000 m.

Märki kõrgus 30_t.

Leida märki kõrgus meetrites.

$$h = t \cdot d = 30,4 = 120 \text{ m};$$

b) Märki ja patarei kõrguste vahe on 36 m.

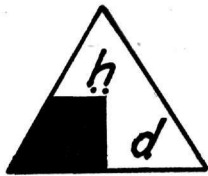
Laskekaugus 3000 m.

Leida maastikunurk.

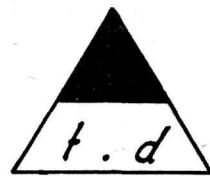
$$t = \frac{h}{d} = \frac{36}{3} = 12t;$$

d) Märgi kõrgus on 24 m. Suurtüki juurest mõõdetuna märgi kõrgus oli 12_t. Leida märgi kaugus.

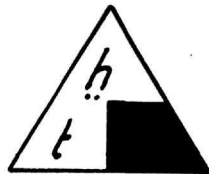
$$d = \frac{h}{t} = \frac{24}{12} = 2 \text{ km};$$

Näide b.

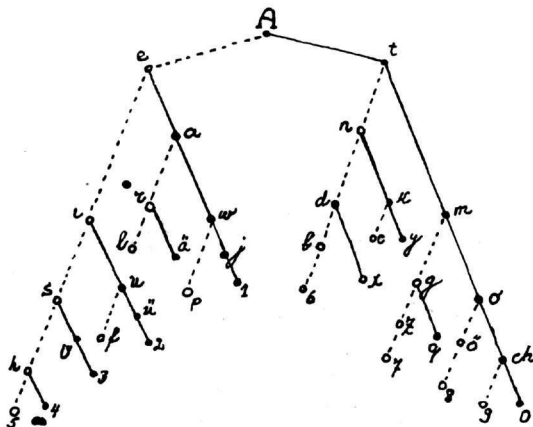

Näide a.

Näide d.

13. Morse tähestiku mehhaaniliseks lugemiseks võib kasutada järgmist võrktabelit. Selles tabelis morse märgid on nii viisi korraldatud, et punktiga algavad märgid on võrk-joonisel vasakul pool ja kriipsuga algavad märgid paremal pool. Täisjoontega on tähendatud kriipsud (-), kuna punktiirjoontega punktid (.).

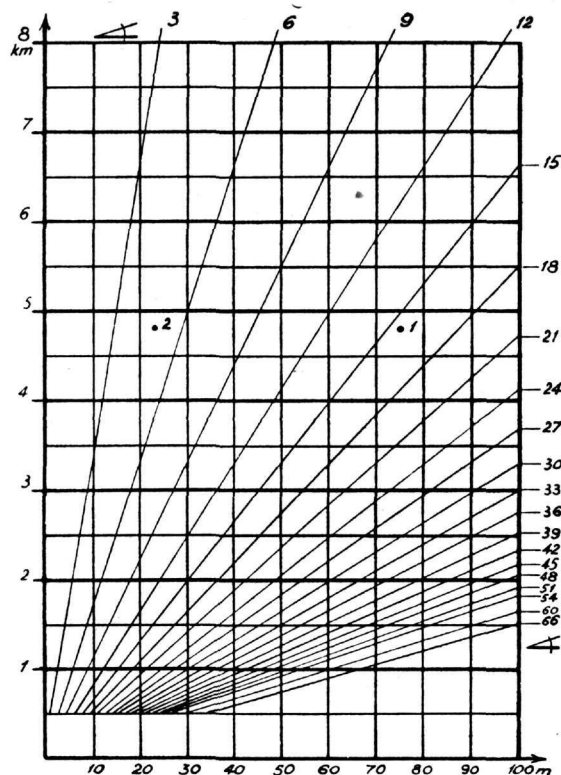

Näide: Meile signaliseeriti: - . . .

Algame jälgimist silmaga või pliiatsiga alati punktist A vastavalt saadud märkidele, siis jõuame lahendusega vastava tähe juurde. Käesolevas näites jõuame täht „c“ juurde.

14. Patareivihu parallakside ja maastikunurkade arvutamiseks võib kasutada alltoodud graafikut. Graafiku kasutamisel väldime vigu, mis võivad tekkida peast arvutamisel.

Graafiku abstsissidele on kantud vahed meetrites, ordinaatidele — kaugused kilomeetrites. Paralleelvihu parandusaste saamiseks tuleb vihu parandus jagada 3. Sellest tingituna on nurga suurused kantud

Patareivihu parallakside ja maastikunurkade graafik.

graafikule 3 tuhandiku tagant. Maastikunurkade leidmiseks on vahepealsed suurused silmaga kergesti hinnatavad, kui graafik on valmistatud millimeetri paberil.

Näide: 1) Patarei rinne = 75 m; topograaf. kaugus ($D_{top} = 4,8 \text{ km}$); Leida koondusaste vihu koondamiseks ühte punkti.

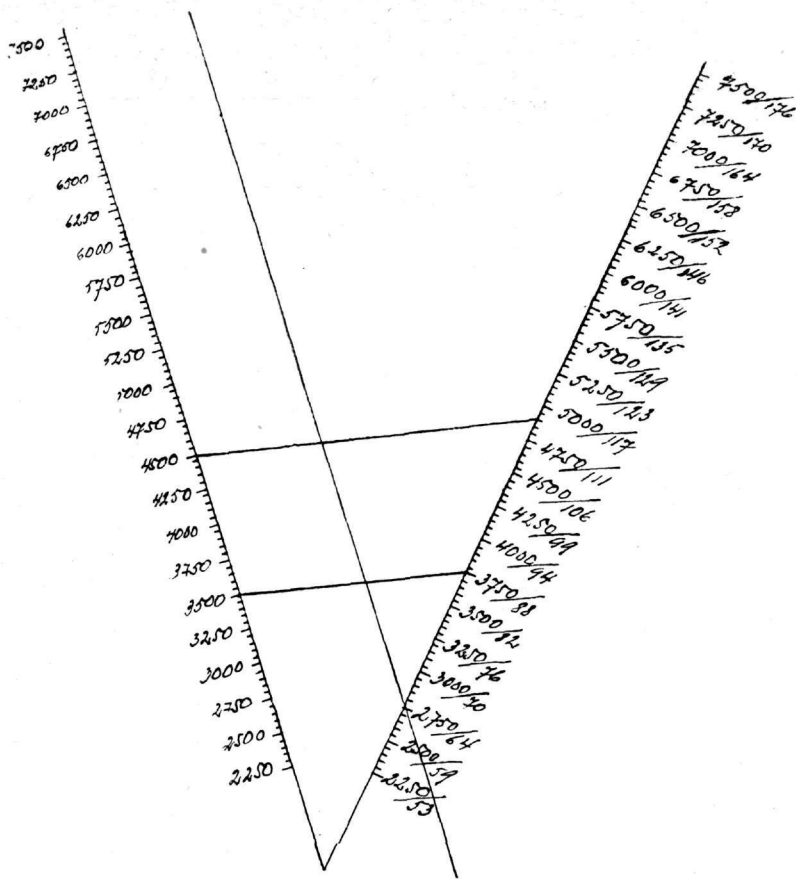
Lahendus: Graafikult loeme = 15_t, koondusaste 15_t : 3 = 5_t;

2) Alussuurtüki ja märgi kõrguste vahe (Δh) = 23 m;

Topograafiline kaugus (D_{top}) = 4,8 km; Leida maastikunurga suurus.

Lahendus: 23 m 4,8 km kaugusel vastab maastikunurk 5_t.

15. Tuleüleviimisel „K“ viisil töö lihtsustamiseks võib kasutada alltoodud graafikut. Nimetatud graafikut võib iga tulejuht ise endale valmistada. Graafiku vasakpoolsele joonele kantakse eellaskepunkti top. kaugus, parempoolsele — eellaskmisega saadud kaugus. Mõlemad punktid ühendatakse sirgjoonega. Tuleüleviimisel uuele märgile kanname vasakpoolsele joonele uue märgi D_{top} ja tõmbame paralleeljoone eelmisele ühendavale joonele, kasutades seks abinõuna vasakpoolsele joonele olevat paralleeljoont.

Jalutõlvumise graafik „K“ tüüpi.

Tõmmatud joone lõikepunkt parempoolse joonega annab meile otsitava kauguse.

Näide: $D_{top} = 3500$ m. Eellaskmisel leitud kaugus 3750 m, või 76 v. jaoks sihik 88. Ühendame nad sirgjoonega. Uue märgi $D_{top} = 4500$ m. Leida parandatud kaugus.

Lahendus: Tõmbame 4500 m. top. kauguselt rööbiti sirgjoone eelmisele. Selle lõikepunktis parempoolse joonega olev arv on otsitav.

Käesoleval juhtumil on kaugus 4900 m, või 76 v. jaoks sihik 115.

Tangitõrje ja vastava reserv-kaadri ettevalmistamine Prantsusmaal.

Prantsuse avalik arvamine ja sõjaväelised ringkonnad on viimasel ajal eriti rahutud Saksamaa relvastuse järk-järgulise kõvenemise tagajärjel. Teatavasti alates 1933. a. Saksamaal valmistatakse jälle relvi, millede pidamist ja arendamist pärast Maailmasõda sakslastele ei lubatud. Prantslased arvavad, et sakslased juba lähemal ajal suudavad suurendada oma soomusdiviiside arvu ühe võrra, viies seega ratsadiviisidest ümbermoodustatud soomusdiviiside arvu neljale. Igas sellises diviisis motoriseeritud jalaväe ja traktor-suurtükiväe kõrval oletatakse kuni 500 tanki. Viimastest 350 tk. 8-tonnilist ja 150 tk. umbes 20-tonnilist tanki.

Saksa soomusdiviisid sõja algmomendil peavad teostama ootamatuid kallaletunge kindlustatud piiräärsele vööle ja retki selle vöö tiibadele. Seepärast tangitõrje küsimus

omab suure tähtsuse mitte ainult kindlustuste vöö piirkonnas, vaid eriti just seal, kus sakslaste võimalikule sissetungile võib vastu panna vaid välivägesid.

Ühenduses eelolevaga üks prantsuse autor, kes oma artikli kirjutab alla tähtedega R. J. R., võtab sõna „Le Temps“ veergudel, kriipsutades alla vajadust ette valmistada tangitõrje ala reserv-kaadrit.

Autor vaidleb vastu tendentsile, muretseda suurel arvul tanke, mis oleksid võimsad võitlema sakslaste tankidega. Seda eriti seepärast, et Prantsusmaal nafta puudumisel põletisainete küsimus sõjakorral võib muutuda ülepeäsematult raskeks. Seda hädadohtu veel hiljuti kriipsutas alla marssal Petain. Seepärast ei tohi prantslased baseerida tangitõrjet võimsamate relvadega tankide arvu suurendamisele.

Millised oleksid siis teised tangitõrjevahendid?

Autor nimetab kolme üldtuntud vahendit: tangitõrjerelvad, aktiivsed ja passiivsed tangitõkked.

Ta kinnitab, et prantsuse sõjavägi omab teatavaid tangitõrjerelvi. Kuid neid ei tunne reserv-ohvitserid, lisab ta kohe. Kuid mobilisatsiooni korral paljud reserv-ohvitserid satuvad tangitõrjerühmade ülemateks. Seepärast soovitatakse reserv-ohvitseride vähemalt lühemaks ajaks läkitada tangitõrjeüksuste juurde.

Kuid palju raskem on ette valmistada reserv-allohvitseride ja -kapraleid tangitõrjerelvade sihturiteks. Seepärast soovitatakse jalaväe reserv-allohvitseride täienduskoolide õppetööd eeloleval talvel suunata vastavalt sellele vajadusele. Nendele koolidele soovitatakse anda tangitõrjerelvi. Sihturite väljaõpetamiseks soovitatakse korraldada erilisi laskeradasid ja seadmeid, mis võimaldaksid teostada tangitõrjerelvade sihturite õppusi ja laskmisi väiksekaliibriliste relvadega. Teatavasti sellist moodust, kus tangitõrjerelvade asetatakse väiksemakaliibrilise relva raud, praktiseeritakse juba teistes riikides.

Olgu märgitud, et Prantsusmaal nii reserv-ohvitseride kui ka reserv-allohvitseride täienduskoolide tööst osavõtmise teostub vabatahtlikul alusel. Selle juures reservkaader igal aastal kirjutab end sisse teatavasse täienduskooli, vastavalt elukohale, väeliigile ja erialale (kaitseväes ja eraelus). Reservkaadri täienduskoolis aasta jooksul teostatakse rida õppusi. Nendest osavõtmise eest reservkaader saab teatavaid soodustusi (hinnaalandused raudteel, aastameis kõrgendamise reservis viibides jne.).

Autor loeb, et tangitõrjerelvi on tarvilik anda ka esijärgu sügavuses asuvatele väeosadele, kuna muidu vastase tangid, kes on suutnud läbi murda esijärgust, ei leiaks seljataguses enam mingisugust reaalselt vastupanu ning nad külvaksid segadust ja hävitust selliste asutiste suhtes, nagu näiteks suurtükiväepargid jne. Kui juba üksikutele asutistele ja üksustele, kes normaalselt ei

võta osa esijärgus võitlemisest, on antud õhukaitse relvi, siis kõigile nendele üksustele ja asutistele tuleb anda 1—2 tangitõrjerelva vastava ettevalmistuse saanud kaadriga. Tangitõrjerelvi jalaväediviisis neil kaalutlustel tuleks anda diviisi tööpataljoni (4 kompanit à 250 meest), diviisi õppekesktrummile (prantsuse diviisides allohvitseride ja mitmesuguste eriteadlaste-sõdurite ettevalmistamiseks ettenähtud õppekesktrumm teotseb ka sõja ajal), suurtükiväepargile ühes õppetareiga jne. Selliselt aktiivne tangitõrje muutuks sügavamaks. Tangitõrjerelvade andmist soovitatakse ka korpuse mõningatele orgaanilistele asutistele ja üksustele.

Reserv-allohvitseride koolides tangitõrjerelvadega tutvumist ja sihturite väljaõpetamist soovitatakse seepärast, et veel mõni aasta tagasi prantsuse alalises kaitseväes polnud olemas moodsaid tangitõrjerelvi.

Aktiivsete tangitõkete kohta (tangivastased miinid) märgitakse, et nende kasutamisevõimaluste arvestamisel tehakse vigu, eriti seepärast, et ei arvestata ega ei kujutata endale õieti ette, palju läheb tarvis aega miiniväljade loomiseks. Miine tuleks eriti kasutada kindlustatud vöö üksikute kaitseehitiste vahedel ja kohtades, kus rinde stabiliseerub.

Passiivsete tangitõkete (laiad kraavid, üleujutamised, eritõkked) suhtes tihti ei arvestata õieti, milliste töödega ja ajaga on seotud nende valmistamine. On kasulik ette näha vastavaid abinõusid üksikutes punktides, millest tangid on sunnitud läbi minema, nagu sillad, milliseid ei soovita õhkida jne. Kaardiharjutustel tihti arvestatakse liiga laialdasi purustamistõid, milliseid aga tegelikult ei suudeta teostada õigel ajal ja korralikult või vajalise põhjalikkusega.

Kokku võttes autor soovib uurida kõiki neid küsimusi põhjalikult ja igakülgselt ning ta sooviks, et prantsuse väeosadele püütaks anda tangitõrjeks kõiki tõhusaid ja kasulikke abinõusid ja vahendeid.

A. N.

37 mm Rosenbergi kahur tt relvana kaasajal.

Leitnant A. Karemaa.

Sissejuhatus.

37 mm Rosenberg'i kahur on valmistatud Maailmasõja ajal (mudel 1915. a.) Venemaal ja ta on määratud jalaväe saatekahuriks (kaevikusuurtükiks) eriti positsiooni-sõja oludes.

Omaades hea jooksutiheduse ja suure lasketäpsuse, suutis mainitud kahur tabada hästi temale hävitamiseks määratud automaatrelvapesi ja soomuskilpidega kaitsitud võitlusgruppe.

Pärast Maailmasõda oli mainitud kahur mõni aeg N. Vene armees tarvitusel pataljoni suurtükina¹⁾ täites saate- ja tangitõrje ülesandeid.

37 mm Rosenberg'i kahur jäi meile Maailmasõja päevilt venelaste päranduse-na. Teda on konstruksioonilt täiendatud meie oludele ning võetud tarvitusele jalaväe kahurina²⁾, kusjuures ta ka täidab tangitõrje kahuri ülesandeid.

Mõnel pool on kerkinud esile arvamisi, kas mitte kõneall olev kahur ei tuleks heita kõrvale, kui kaasajaliganenud kahuritüüp. Temaga polevat uuemate soomusmasinate vastu midagi peale hakata. Ka jalaväe saatekahurina olevat ta liiga kohmakas ja kaliiber saaterelvaks liiga väike.

Kirjutise eesmärgiks on autori uurimuste ja kogemuste põhjal selgitada 37 mm Rosenberg'i kahuri omadusi, tulevõimeid ja taktikalist kasutamist tt relvana kaasajal, teda võrreldes moodsate tt relvadega, et siis saada pilti eestoodud väite õigustuses.

Asudes kahur Rosenberg'i võimete ja omaduste hindamisele, peame enne jõudma selgusele ideaalse tt relva põhiomadusis ja neid võrrelema 37 mm Rosenberg'i võimetega ning omadustega.

Küsimuse selgitamisel käsitleme kahur Rosenberg'i järgmisi peaomadusi:

1. Kaliiber.
2. Algkiirus.

3. Soomuse läbistavus.
4. Lasketäpsus.
5. Laskekaugus.
6. Laskekiirus.
7. Laskemoon.
8. Lahinguvalvsus ja laskeväli.
9. Liikuvus, lahingkaal ja välismõõdud.

Olles hinnanud kõiki eestoodud omadusi ja võimeid, võime teha üldkokkuvõtte esitatud küsimusele vastamiseks.

1. Kaliiber.

Ideaalse tt relva kaliibri kohta on mitmesuguseid arvamisi.

Väljudes võrdsetest elavjõududest, on eelistatavam väiksekaliibriline relv, sest kaliibri vähenedes mürsu läbistatav pind väheneb proportsionaalselt kaliibri ruudule. Seega siis läbistatava soomuse paksus muutub ligikaudu vastuproportsionaalselt kaliibrile³⁾.

Väljudes võrdsetest algkiirustest selgub, et suurema kaliibriga mürsud läbistavad paksema soomuse. Nii 500 m/sek. pihta- miskiiruse juures mürsk läbistab soomust järgmiselt⁴⁾:

Kaliiber mm	Mürsu kaal kg	Soomuse paks. mm
13	0,0525	13
20	0,140	18
37	0,6	26
50	1,88	42
75	6,3	66
88	9,0	73
105	15,0	85

Praktiliselt osutub aga kõige kohasemaks tt kahurile kaliiber 37—47 m/m, mille võimeid 30 m/m soomuse läbistamiseks 1000 m pealt selgitab alljärgnev tabel⁴⁾:

¹⁾ Kol. G. Leets. Jalaväesuurtükivägi lk. 22.

²⁾ Laske-Eeskiri VI vihk lk. 47—53.

³⁾ A. Muther. Das Gerät der leichten Artillerie — II Teil, 1932, lk. 152.

⁴⁾ Kpt. E. Saadra. Tangitõrje ja selle organiseerimine lk. 44.

Kaliiber m/m	Mürsu kaal g	Kaugus m	Pihtam. kiirus m/sek		Algkiirus m/sek		Soomuse paksus m/m
			90° pihtam. nurga juures	70° pihtam. nurga juures	90° pihtam. nurga juures	70° pihtam. nurga juures	
37	600	1000	550	630	875	975	30
47	1500	1000	400	470	510	600	30

Kahur Rosenberg'il on kaliiber 37 m/m, mida võime pidada eeltoodud nõuetele vastuvõetavaks, kuigi viimasel ajal on hakatud rohkem pooldama 47 m/m kaliibrit suurema soomuseläbistavuse ja väiksema algkiiruse tõttu.

2. Algkiirus.

Algkiirus omab olulise tähtsuse. Temast oleneb mürsu läbilöögivõime ja lasketäpsus, eriti liikuvate märkide tulistamisel.

Väikese algkiirusega (alla 500 m/sek) mürsu lennuks kulub palju aega, mille jooksul kiiresti liikuv märk (soomusmasin) võib oma sihti ja kiirust muuta või jääda koguni hetkeks seisma.

Eespool toodud tabelist selgub, et 30 m/m soomuse läbistamiseks 1000 m kauguselt 37 m/m kahuriga peaks see omama 70° pihtamise nurga all algkiiruse 975 m/sek ja 47 m/m kahur 600 m/sek. Arvestades eestoodud, peaks moodne tt relv omama algkiiruse 1000 m/sek. Nii suur algkiirus võimaldab võrdlemisi hõlpsasti kiiresti liikuva märgi tabamist. Sihtides 1000 m kaugusel põiki liikuva soomusmasina ninna, saaks tabamise 1 sek pärast selle keskel või tagaosas.

Väikese algkiirusega tt relvaga peame eestähendatud kauguselt soomusmasina tabamiseks rohkem ette sihtima, mis maastikul kaunis raske ning meeskonnalt nõuab suuri kogemusi.

Jälgides kaasaja tt relvade arengut, võime öelda, et viimasel ajal on mitmes riigis valmistatud ülisuurekaliibrilisi püsse ja kuulipildujaid, mille algkiirus tõuseb kuni 1000 m/sek. 37 mm jalaväekahurite algkiirus nõuab kaasajal 427—610 m/sek piirides ja 47 mm kahuritel ei tõuse üle 560 m/sek⁵⁾. Uuema prantsuse 40 mm tt kahuri algkiirus olevat 840 m/sek⁶⁾.

37 mm Rosenberg'i jalaväekahuri algkiirus on 442 m/sek⁷⁾. Seega umbes poole vähem nõutavast algkiirusest.

Et tabada soomusmasinal sihtimisega ninna, võime seda teha alles 500 m kauguselt. Meie aga algame soomusmasinate vastast võitlust umbes 1000 m kauguselt, kuhu Rosenberg'i kahuri mürsu lennuks kulub keskmiselt 3,2 sek⁸⁾. Arvestades soomusmasinate (tankide ja tankettide) taktikalist liikuvust (15—18 km tunnis), jõuavad nad 3 sek. jooksul edasi umbes 15 m. Märgi tabamiseks peaksime siis põiki liikuvale tangile 15 m või 2—3 tangipikkust ja tanketile 3—4 pikkust ette sihtima. Poolpõiki liikuva soomusmasina laskmisel an-

tud normid vähenevad teoreetiliselt poole võrra.

Vaatamata Rosenberg'i kahuri väikesele algkiirusele ja sellest tingitud liikuva soomusmasina tabamiseks nõutavale ettesihitimisele, on katsed näidanud, et väga hea väljaõppe juures võib sellele vaatamata saavutada päris häid tagajärgi. Näiteks 5 mürsust 2—3 tabamust⁹⁾. Keskmiselt võime arvestada pihtamusi 10% väljalastud mürskudest. Seda tagajärge võime lugeda rahuldavaks (sakslaste vaadatel isegi heaks)¹⁰⁾.

Arvestades eestoodud tööka, võime veenduda, et kahur Rosenberg'i algkiirus ei mõjuta lasketagajärgi hästi väljaõpetatud meeskonna juures. Ometi jääb viimane kaunis suureks miinuseks, mis eriti vähendab mürsu läbilöögi võimet. Viimast vaatleme järgmises punktis.

3. Soomuse läbistavus.

Tt relv peaks omama mürsu, mis suudaks läbistada umbes 1000 m kauguselt 60—70° pihtamisnurga all keskmise (soomus 30 mm) ja raske (soomus 55—60 mm) tangi soomuse. Järelikult peaks tt kahur suutma läbistada 1 km kauguselt kuni 60 mm soomust. Nii paksu soomusega (60 mm) tangid esinevad harukordsemal juhtudel. Nad suunavad oma löögi harilikult tagalasse. Sel eeldusel nende vastaseks võitluseks peaks olema lülikul iseliikuvad eri tt kahurid (inglise iseliikuv 83 mm ja Ameerika Ühendriikide iseliikuv 75 mm kahur). Jalaväe tt relvadel tuleb peamiselt võidelda kergete ja keskmiste tankidega, mille soomus ei ületa 30 mm. Seega peaks suutma kaasaja jalaväe tt kahurimürsk läbistada 1000 m kauguselt 60—70° pihtamisenurga all 30 mm soomust.

Kahur Rosenberg'i soomusmürsk 90° pihtamisenurga all läbib soomust:

500 m kauguselt	17 mm
1000 m	12 "
1500 m	rk ja kergekahuri kilbi.

Vaatamata mürsu nõrgale soomuseläbistavusele võime siiski mainitud kahurit pidada kohaseks võitlusvahendiks tanket-

⁵⁾ Kpt. E. Saidra. Tangitõrje ja selle organiseerimine lk. 44—45.

⁶⁾ Wehr und Waffen —nr. 4 1933. lk. 150.

⁷⁾ Laske-Eeskiri VI vihik § 1.

⁸⁾ Laske-Eeskiri VI vihik lk. 54.

⁹⁾ Lasti N. väeosas 1935. a. suvel 800 m kauguselt 15—18 km/tunnis murdjooneliselt liikuvale tangimudelile.

¹⁰⁾ „Militär-Wochenblatt“ nr. 19 1935/36. a.

tide (soomus kuni 10 mm) ja kergete tankide (soomus 10—13 mm) vastu 1000 m alates ning keskmiste tankide vastu 300 m alates.

Saatekahurina suudab ta mürsk 1500 m kauguselt läbistada kergekahuri ja kuulipilduja kaitsekilbi.

Kahur Rosenberg'i soomuseläbistavust võime võrrelda allpool (tabel nr. 2) esitatud suurekaliibriliste tt püssidega.

Tabel nr. 2.

Süsteem	Kaliiber m/m	Kuuli raskus g	V ^o m/sek	Piht. kiirus m/sek	Kaugus m	Piht. nurk ^o	Läbist. soomus m/m
Fiat — Rivelli	25,4	200	440	370 300	500 1000	90(70) 90(70)	12(10) 8(6)
Madsen	20	160	780	600 430	500 1000	90(70) 90(70)	22(19) 15(12)
Oerlikon mud. 5	20,1	142	875	670 480	500 1000	90(70) 90(70)	27(22) 16(13)
Rosenberg mud. 1915	37	512	442	300 266	500 1000	90 90	17 12

Nagu tabelist nähtub, jääb Rosenberg'i kahur isegi mõnest suurekaliibrilisest tt püssist soomuseläbistamise suhtes maha.

Võrdluseks mõnede moodsate 37 mm tt kahuritega alljärgnev tabel (nr. 3).

Tabel nr. 3.

Süsteem	Mürsu kaal g	V ^o m/sek	Kaugus m	Läbist. soom. m/m
Bofors „L-37“	600 800	610 485	780 2400	20 10
Skoda 37 m L/27	825	460	500 1000	18 12
Mark I 37 mm ¹¹⁾	560	610 670	450 900	25 15
Rosenberg 37 mm mud. 1915	512	442	500 1000	17 12

Eestoodust selgub, et Rosenberg'i kahur soomuseläbistamise võimelt jääb omasarnastest tunduvalt maha.

Ometi suudab tema mürsk läbistada tanketi ja kergetangi soomuse keskmisel laskekaugusel (800 m), ning keskmise tangi soomuse alla keskmist laskekaugust (300 m).

4. Lasketäpsus.

Moodsad soomusmasinad omavad suure kiiruse, mille tõttu nad viibivad tt relvade tulepiirkonnas õige lühikest aega. Et nende vastu edukalt võidelda, peaksid tt relvad omama suure lasketäpsuse. Nad peaksid iga lasuga tabama märki. Sellest tingituna peaks tt relva hajumine olema väga väike

ja tohiks 1000 m kauguselt ületada märgi suurust.

Keskmise tangi rind, arvestades pindasid, mis mürsk võib tabada üle 60° pihtamise nurga all, on ligikaudu võrdne 2 m²¹²⁾. Järelikult hajumise nelinurk ei tohi ületada 2 m².

Tegelik laskmine on näidanud, et kahur Rosenberg evib väga hea jooksutiheduse.

Nii oli 4-mürsulise vihu raa-

dius 550 m kaugusel 18 cm ja 850 m kaugusel 37 cm¹³⁾.

Kui esitatud andmeid juhuslikeks loeme ja tõelise pildi saamiseks neid poole võrra suurendame, siis ei tõuse hajumise pinna raadius üle 50 cm. See kõik näitab, et kahur Rosenberg on väga täppis relv. Tema iga mürsk tabab soomusmasinat ja automaatrelvapesa, kui hajumise pinna keskpunkt läbistab märgi keskkoha.

Hea jooksutihedus ja sellest tingitud suurlasketäpsus on kahur Rosenberg'i suuremaid hüvesid. Selle mõju on tunduv eriti püsivate ja otse kahuri suunas liikuvate märkide tulistamisel, aidates tõsta tuletäpsust 50% võrra.

5. Laskekaugus.

Eriti suur laskekaugus tt relva juures ei ole oluline, sest harva tuleb tt kahuril võidelda soomusmasinatega üle 1000 m kaugusel.

Soomusmasinad leiavad alati võimaluse varjatud lähenemiseks rünnaku lähtealusele 800—1000 m kauguseni rünnatavaist (mõnede arvamisel isegi 300 m kauguseni¹⁴⁾ suitsu kattel).

¹¹⁾ Major R. Sidorski, Protivotankowaja oborona lk. 101.

¹²⁾ Kpt. E. Saidra. Tangitõrje ja selle organiseerimine lk. 45.

¹³⁾ Lastud N. väeosas autori isiklikul juhtimisel 1935. a. suvel laagriperioodil.

¹⁴⁾ Revue d'artillerie, janvier-juin 1929. lk. 37.

Ka saatekahuri laskekaugus kaasajal ei ole püsivate märkide tulistamiseks otse- se sihtimisega üle 1500 m tarvilik.

Kahur Rosenberg'i laskekaugus on 3200 m¹⁵⁾. Seega küllaldane tt ja saateka- huri ülesannete täitmiseks.

6. Laskekiirus.

Soomusmasinad kaasajal omades kaunis suure taktikalise liikuvuse (12—18 km tun- nis¹⁶⁾ läbistavad 1000 m laskevälja (sek- tori) võrdlemisi ruttu, viibides tt relva tule ruumis mõni minut (keskmiselt 3—4 min.). Kui sellest maha arvata aeg, mil soomus- masin viibib tavaliselt tt relvale surnud alal, mida maastikul harilikult ikka leidub, siis soomusmasin on tt relva tule all vae- valt 2—3 minutit.

Et võimalikult rohkem laskusid anda lü- hikesel ajal, peab moodne tt kahur evima suure laskekiiruse. Ta peaks olema pool- automaat- (üksiklasu) relv, mis suudaks ühe minuti jooksul välja lasta 20—25¹⁷⁾ lasku.

37 mm Rosenberg'i kahur on hariliku lukuga, mis nõuab iga lasu järele käsitsi kesta väljatõmbamist ja uuesti laadimist. See tegevus on aeganõudev ja vilumatu meeskonnaga laskekiirus kannatab tublisti. Ka raskepäraselt käsitatavad sihtimise mehhanismid aeglustavad sihtimist.

Siiski hästi väljaõpetatud ja vilunud meeskond suudab anda 10—12 lasku¹⁸⁾ mi- nutis (LE VI järele 8 lasku minutis).

Kui keskmiselt soomusmasin on tulista- tav 3 min., siis kahur Rosenberg suudab selle aja jooksul välja lasta 30—36 lasku. Arvestades sellest 10% tabamusi¹⁹⁾, saame 3—4 tabamust, mida kaasajal võiks veel rahuldavaks pidada. Seega võiksime halvemal juhul rivist väljalöö- duks arvestada 1 soomusmasina ja paremal juhul 2 soomusmasi- nat minutis.

Lähtudes sellelt seisukohalt, ei saa lu- geda nõrgaks kahur Rosenberg'i laske- kiirust.

7. Laskemoon.

Tt kahur peaks omama mürsu, mis lä- bistaks keskmise tangi soomuse ja lõhkedes soomusmasina sisemuses hävitaks kildu- dega selle meeskonna ning rikuks mootori niivõrd, et see lakkaks töötamast.

Selleks peaks tt kahuril olema löökviit- süütajaga soomusgranaat, mis omaks lõh- kedes küllaldase jõu mainitud ülesande täitmiseks.

Kahur Rosenberg omab löökviitsüüta- jaga soomusgranaadi, mis lõhkedes annab kuni 100 kildu²⁰⁾ ja missugused on sur- mava mõjuga 15—20 m raadiusel²¹⁾.

Seega 37 mm kahur Rosenberg'i laske- moon vastab ülesseatud nõuetele.

8. Laskeväli ja lahinguvalmsus.

Kaasaja sõjas võivad soomusmasinad il- muda igas olukorras ja igast suunast. Soomusmasinad oma kiirete ja ootamatute löö- kidega võivad mitmes kohas rindest läbi tungida ja tagalas olevaid väeosi ootama- tult rünnata. Kui veel arvestada tuleviku- sõjas õhudessantide, kus isegi tankette lange- varjudega alla lastakse²²⁾, siis võime ütelda, et soomusmasinad võivad meid sõjas tõe- näoliselt lennuväelise ootamatusega üllata- da. Mõnel juhul võivad nende ootamatul tegevusel isegi raskemad tagajärjed olla, kui näiteks soomusmasinad (tangid ja tan- ketid) on maastikul hästi moondatud ja oo- tamatult rännakkolonni- kallale tungi- vad.²³⁾

Arvestades eestoodud tõika peaksid tt relvad olema hõlpsasti laskevalmis seata- vad. Nende üleminek rännakkorrast la- hingkorda ühes tule avamisega peaks sün- dima väga kiiresti. Poolkinnisel maastikul võivad soomusmasinad ilmuda õige lähedalt, alla 300 m kauguselt. Selle maa lä- bistamiseks kulub neil keskmiselt 1—1,5 minutit, mille jooksul tt kahur peaks asu- ma rännakkorrast lahingkorda ja soomus- masinad tulega hävitama. Lähtudes sellest ei tohiks tt relva rännakkorrast tule ava- miseni kuluda üle 30 sek.

Kahur Rosenbergi rännakkorrast tule avamiseni kulub vilunud meeskonna juures keskmiselt 20—30 sek.²⁴⁾ Sellel ajal võivad soomusmasinad edasi jõuda umbes 100—150 m. Järelikult oleks võimalus veel soomus- masinat tulistada 30—40 sek. (5—7 lasku), mille jooksul jõuab kahur Rosenberg rivist välja viia 1—2 soomusmasinat. Seda võik- sime täiesti rahuldavaks hinnata.

¹⁵⁾ Laske-Eeskiri VI vihik lk. 1.

¹⁶⁾ „Militär-Wochenblatt“ nr. 19 1935/36. a. Sakslaste vaadetes kõigest 12 km/tunnis.

¹⁷⁾ P Gladkov 50 lasku minutis. Meh. i mot. Rkka nr. 3, 1932. a., lk. 42.

¹⁸⁾ Militär-Wochenblatt nr. 19 1935/36. a.

¹⁹⁾ Katse N väeosas.

²⁰⁾ Laske-Eeskiri VI vihik lk. 25.

²¹⁾ Katse N väeosas.

²²⁾ Kiievi manöövrid 1935. a.

²³⁾ N väeosas 1936. a. suvel laagriõppusel 1 tanketi rühm hävitas terve eelväe (pataljoni) peajõu kolonni.

²⁴⁾ Katse N väeosas 1936. a. sügisel.

Liikuvate märkide tulistamisel omab kaaluva tähtsuse relva horisontaal- ja vertikaallaskeväli, mis peaksid võimaldama alust liigutamata sihtimist mehhanismidega

- horisontaalselt 55°—60° ja
- vertikaalselt 10°—30°.

Rosenbergi kahuri horisontaallaskeväli (mehh.) on 5°—6° ja vertikaalne —5 kuni +15°. Horisontaalset laskevälja aitab suurendada laskmisel kergesti edasinihutatav lafett, mis võimaldab sihtimist 360° ulatuses. Kuid see toiming nõuab meeskonnalt suurt vilumust. Täpsat sihtimist tunduvalt takistab asjaolu, et päästmise momendil sihtur peab pöörama silma sihikult kõrvale, sest vastasel korral kahuri tagasijooksul võib sihtija hoobi pähe saada.

Viimane asjaolu on kahuri juures liikuvate märkide laskmisel allakriipsutamist vääriv puudus.

9. Liikuvus, lahingkaal ja välismõõdud.

Moodsalt tt relvalt nõutakse, et ta jõuaks jalaväele võrdse kiirusega liikuda igasuguses olukorras, maastikul ja aastaajal.

Selleks peaks ta olema: 1) teedel ja tasasemal maastikul hobusega veetav, 2) maastikul vastase vaatluse ja segavtule piirkonnas veetav nõõride abil meeskonnaga ja 3) raskel murdmaastikul või vastase mõjuvtule piirkonnas lahutatult meeskonnaga kantav. Eestoodud nõõrite täitmiseks ei tohiks tt kahuri raskus laskeasendis tõusta üle 300 kg.²⁵⁾

Kahur Rosenberg kaalub kilbiga 180 kg (kilbi kaal 34,4 kg). Lahutatud 3 ossa suurima osa raskus 106,3 kg (alus ühes ratas-tega).

Kahur on veetav hobusega erilisel veokil. Teda suudab 3 meest kerge vaevaga asetada veokile ja sealt vabastada, milleks kulub 3—5 sek.

Lühemal maal (1—1,5 km) veetakse kahurit tarbekorral nõõridega meeskonna järele (5—6 meh.). Talvel veetakse kahurit reel ja meeskonna jõul suuskadel erilisele kelgule asetatult.

Kelgule asetatult kui ka ratastel nõõridega vedades on kahuri liikuvus võrreldes jalaväega märksa aeglasem, millest tingitud kahuri mahajäämine pikematel lähemiste ja kallaletungifaasidel. Selle vältimiseks nõuab kahuri vedu eriti füüsiliselt tugevat ja vastupidavat meeskonda.

Tt kahur peab olema maastikul vaevalt märgatav, sest vastasel korral hävitatakse ta vastase kahuritulega. Sel eeldusel tt ka-

huri kui lahingumärgi välismõõdud ei tohiks ületada 1×1 m.

Kahur Rosenbergi laius (kilbiga) on 0,9 m ja kõrgus 1,0 m. Kilbita 0,85 m ja kõrgus 0,55 m.

Seega lahingmärgina kaunis väike, mida hõlpsu igasugusel maastikul moondamisega varjata.

Kokkuvõte.

37 mm jalaväe kahur Rosenberg on tüübilt vananenud saatekahur. Oma suure tuletäpsuse ja mürsu keskmise läbilöögijõu (klp. ja kahuri kilbist läbistamine 1,5 km kauguselt) tõttu võime teda veel pidada heaks saatekahuri ülesannetes.

Tt kahurina suudab võidelda edukalt tankettidega ja kergete tankidega 1000 m alates ning keskmiste tankidega 300 m alates.

Soomusautodega võitleb 1,2 km kauguselt alates. Õppused on näidanud, et üks rühm soomusautosid on võimetud ühe Rosenbergi kahuri vastu.²⁶⁾

Kahur suudab 1000 m kaugusega laskesektoris rivist väljalüüa 3—4 soomusmasinat. Keskmiselt võiksime arvestada väljalööduks 1—2 soomusmasinat minutis, kui nende kiirus on 12—18 km tunnisis.

Kahur Rosenberg omab suure lasketäpsuse ja rahuldava taktikalise liikuvuse. Ta on kaalult kaunis kerge ja suudab jalaväele peagu igasugusel maastikul keskmistel pealetungi kaugustel (meeskonna jõul) järele liikuda. Rännakkorral lahingkorda üleminek sünnib hõlpsasti ja ruttu.

Suuremaks puuduseks on kahuri väike algkiirus ja sellest tingitud nõrk soomuseläbistamise võime. Sihtimisabinõud ja pöörde ning tõste mehhanismid on liikuvate märkide tulistamiseks liiga raskesti käsitatavad, millest tingitud väike laskekiirus ja raskepärane sihtimine.

Kõiki ettetoodud hüvesid ja pahesid kaalutledes, leian, et kahur Rosenberg tt relvana kaasajal suudab täita oma ülesannet siiski rahuldavalt.

Tema väärtust aitab tunduvalt tõsta tubli, füüsiliselt tugev ja hästi väljaõpetatud meeskond.

²⁵⁾ Kpt. E. Saidra. Tangitõrje ja selle organiseerimine lk. 43 ja 46.

²⁶⁾ N väeosas 1936. a. sügisestel taktikalistel õppustel ei saanud vastaspoole soomusauto rühm üldse oma ülesandeid teostada 37 m/m Rosenbergi kahuri aktiivse tegevuse tagajärjel.

Jääks soovida, et mainitud kahurid jääksid veel mõneks ajaks tarvitusele tt üksustesse moodsate tt relvade kõrvale esijoones õppe- ja tarbekorral ka lahingülesanneteks. Nende väärtust ei saa kuigi pal-

ju ülisuure kaliibrilisest tt püssist alla hinata.

Seega peaks kaduma arvamus, et oleks aeg kolikambri heita „abessiinia suurtükk“.

Kas on võimalik bakterite kasutamine sõjarelvana?

H. Nahkur.

Maailmasõja päevil liikus sageli visasid kuuldusi, et sakslased kasutavad oma sõjaliste eesmärkide saavutamiseks „bakterioloogilisi relvi“ — visates lennukeilt alla kompvikke ja teisi maiustusi, mis kaetud haigusi tekitavate idudega. Kuid vaatamata kõigile püüetele ei õnnestunud tol ajal ei bakterioloogiliste ega ka eksperimentaalsete uurimuste varal tõestada, et sellel kuuldusel olnuks vähematki alust.

Juba 1918. a. väljendas itaallane senaator Lustig arvamist, et bakterite mõju sõjarelvana on väga ebakindel ja kahtlane. Ja seda seepärast, et bakterite tarvituselevõtt sõjas võib muutuda ohtlikuks mitte üksi ründatavale, vaid ka ründajale endale.

Hiljem katsus itaallane Vittorio Puntoni küsimust uuesti elustada kirjutises „Bakterioloogilise rünnaku võimalusi sõjas“. Oma arvamised võtab ta lühidalt kokku järgmiselt:

1. Üksikuid haigestumisjuhtumeid või väikesi haigusekoldeid võib tõesti kunstlikult esile kutsuda mõningatest nakkushaiguste bakteritest, kusjuures peab siiski arvestama seda, et bakterite kunstlik sisen-damine organismi pole samaväärne loomuliku nakkusega. Kuid säärased juhtumid moodustavad juhul, kui nad hoogsalt ei levine, üsna viletsa ohu, võrreldes teiste moodsate ründamisvahenditega ega too endaga kaasa tunduvald raskusi.

2. Isoleerimine, desinfektsioon, sterili-seerimine, massiline kaitserõugete panek ja vali järelevalve vee ja toiduainete järgi annavad kindlustuse, et kunstlikult tekitatud haigusjuhtumeid ja -koldeid saab palju kergemini piirata kui loomulikke haigusnähteid.

3. Hoopis kahelda tuleb võimaluses — tekitada kunstlikult taude ka siis, kui tervishoiuline ja sanitaarne kaitse juba organiseeritud. Kindel on, et taudid võivad

levida vaid siis, kui neid soodustavad erilised, vähe tuntud bioloogilised kõrvaltingimused.

4. Kui need kõrvaltingimused on olemas või kui nad ilmuvad vaatepiirile sõjaoahu tagajärjel, siis tungivad taudid juba ürgjõuliselt esile, ilma et neid oleks vaja kunstlikult välja kutsuda.

5. Kui oletada juhust, et vaatamata olemasolevaile headele üldtingimustele ning tervishoiulisele ja sanitaarsele kaitsele, kutsutakse siiski esile mingi tuntud taud, siis suundub see ka nende vastu, kes selle esile kutsusid.

6. On täiesti ebatõenäoline, et üks või teine sõdivatest pooltest leiutaks mingi väga kergesti leviva pisilase ning seeläbi looks täiesti ebahariliku seisukorra, kus igakülgelt kindlustatud ründaja vastu seisaks täiesti kaitsetu vastane.

Peale Puntoni segasid end veel teised bakterioloogid ja epidemioloogid sellesse vaidlusse ning peagu kõik nad väljendasid oma kahtlust võimaluse suhtes, kasutada baktereid sõjarelvana, ilma et ründaja ei kannataks samuti kui ründatav.

Prantslane Rochaix kordas seda, mida sakslane Jürgens ja mitmed teised arstid olid juba varem kinnitanud — nimelt, et tingimused, milliste juures nakkushaigused tekivad ja levivad, on hulga keerukamad kui seni on arvatud, ja et teadmised sel alal on veel väga puudulikud. Et haigus nakkaks, selleks ei jätku üksi kokkupuutumisest indiviidi ja bakterite kandja vahel, vaid seal peab olema veel terve rida kõrvaltegureid. Pisilase infektsioonijõud võib olla sõltuv hulgast ning viisist, kuidas ta organismi tungib, samuti ka bakterite ühendusist, eriti aga nende mürgilisusest. Teisest küljest peab nakatav olema vastuvõtlik, s. t. ta peab pisilaste kasvamiseks ja arenemiseks pakkuma soodsat pinda. Ka siin mängivad teatavat osa

mitmesugused tegurid, nagu näiteks vanadus, toitlustingimused, ärritus, seedimis-elundite seisukord, teatud meteoroloogilised olud ja kõigepealt külm, siis vaimlised ärritused, kroonilis-patoloogilised vead ja lõpuks isiku eriline immunitet.

Taudide kunstlikul ellukutsumisel ilmneb mitmesuguseid raskusi. Neid võidakse osaliselt kõrvaldada, kasutades batsille, millistel on väga suur nakkusvõime, nagu näiteks *micrococcus melitensis*¹⁾, nohubatsill, katkubatsill ja tularämiabatsill²⁾ — seda tingimusel, et vastasel õnnestub poetada mürkaineid sõjaväeosadesse ja elanikkonda ning nakatada seega suuri inimhulki.

Rochaix tuletab meelde, et juba aastate eest itaallane Riccardo Jorge juhtis tähelepanu muudatusile, mis ilmnenu katku levimisvõimes Euroopas. Kui veel XIV sajandil kohutav katkulaine — must surm — võrdlemisi lühikese ajaga vallutas peagu terve Euroopa mandri, siis hilisematel aegadel nakatas katk näit. Portos (1899) ja Pariisis (1920), vaid üksikuid rajoone ning vaibus siis ruttu. Kuid väljaspool Euroopat pole see taud oma ohtlikkust seninigi veel kaotanud, nagu on ilmnenu taudide ajal Indias (1896 kuni 1900), Mandžuurias (1911), Mongoolias (1928) ja Marokos (1929—1930). Euroopa rahvaste eluviiside, puhtuse ning tervishoiuliste harjumuste tõttu võiks bakterisõja puhul muret tekitada vaid see katk, mida levitavad rotid. Sel puhul peaks ründaja kasutama katkubatsillide kultuure. Aga ka see oht on tõkestatav, sest võib oletada, et rotid aja jooksul harjuvad katkubatsillidega, muutuvad immuunseks ning lakkavad seega olemast taudi edasikandjaiks. On tehtud kindlaks, et linnades, kus katk varemalt tegi suurt hävitustööd rottide seas, seal ta neid nüüd üldse ei murra. Säärastel tingimustel on võimalik eriliste batsillide abil katkutaadi esile kutsuda vaid õige piiratud kujul. Teisest küljest oleks aga säärane ründamisvahend ohtlik ka nendele, kes seda tarvitavad, sest infitseeritud rotid võivad pöörduda tagasi ründaja piirkonda ning seal endi kirpe, kes kannavad nakkus-

1) Maltapalaviku tekitaja.

2) Haigus avastatud esimesena ameeriklase Mc Coy poolt aastal 1908. Tuleb ette peamiselt närijate loomade (valgete hiirte, veerottide jne.) seas, kust võib kanduda putukate kaudu inimestele. Euroopas esineb haigus nõrgemal, Ameerikas — ägedamal kujul. Haigus mõjub inimese siseelunditele, kusjuures paistetavad üles ilanäärmed. Raskematel juhtudel järgneb surm 7—8 päeva pärast nakatamist.

idusid, sõdurite ja elanike sekka maha poetada.

Teise näite haiguste levimisvõime muutusest annab meile malaariahaiguse kadumine Prantsusmaalt, kuigi seal leidub veel praegugi küllaldaselt seisvaid veekogusid ja malaariat edasikandvaid sääski.

Eestoodust selgub, et teatud taudid mittekontrollitavate ja osalt alles tundmata mõjude tõttu kaotavad aja jooksul oma nakkus- ja levimisvõime, kuna teised nakkushaigused seevastu, näiteks maltapalavik, esmakordselt vaatepiirile ilmudes kohe oma harukordse levimisvõimega silma torkavad ja muutuvad seega, nagu ütleb prantslane Charles Nicolle, tulevikuhaigusteks.

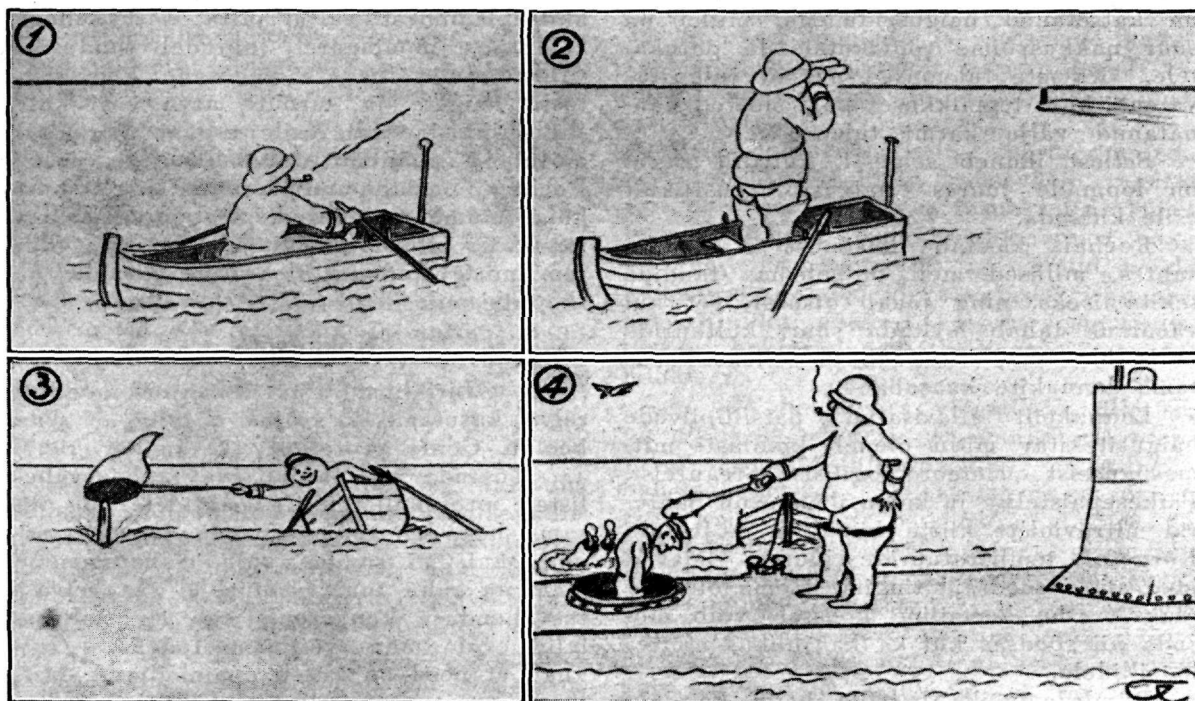
Rochaix tegeleb oma kirjutises veel säärase taudide uurimisega, milliseid võidakse kutsuda esile nii inimeste kui ka loomade juures. Kõigepealt mainib ta aga, et senini pole veel märgatud inimeste juures „esilekutsutud taud“. Tuntakse vaid juhusliku või kunstliku nakatamise üksikjuhtumeid. Peale vabatahtliku, värvilolluseid eristavate vibrioonide sissevõtmise juhtumite ja ettenägematute nakkusjuhtumite laboratooriumides, on veel nakkusjuhtumeid *micrococcus melitensis*³⁾, mis kuuluvad laboratooriumi õnnetuste hulka. Edasi võib veel nimetada Manilas uurimisotstarbel tehtud infitseerimist ühele surmamõistetule shiga-batsillidega⁴⁾. Katsealune haigestus 36 tundi pärast lihas kasvatatud kultuuri sissevõtmist kõhutõppe, mis aga hiljem arstiti välja. Sama haigusesse haigestusid ka Kruse ja Liidke, kui nad olid neelanud alla veidi shiga-batsilli kultuuri. Ka peab mainima veel üht katku infitseerimisjuhtu, mis ilmnis Müller'i juures Viinis, kui ta tegeles spetsiifilise katkubatsilli kultuuriga. Kõhutüüfuse batsill seevastu pole kunagi tekitanud juhuslikke nakkusjuhtumeid. Küll on aga seda haigusidu kaks korda tarvitatud kuritegeliseks otstarbeks — nimelt Girard'i poolt, kes 1910. ja 1917. a. oli kutsunud esile tüüfusejuhtumeid terve rea inimeste juures, andes neile ühes lihaga tüüfusekultuure. Seega on üksikud nakatamisjuhtumid võimalikud, kuid miski pole raskem ega ebakindlam, kui massilise nakatamise teostamine, mis õieti ongi bakterisõja eesmärk.

Rochaix, uurides samal viisil kõike, mida senini on katsetatud ja saavutatud loomade juures, tuletab meelde, et esimesena kasutas baktereid Pasteur (1887. a.),

3) Maltapalaviku tekitaja.

4) Jaapanis esinev kõhutõve batsill.

Hea, odav, kindel, inimlik !

Allveelaevade vastu võitlemise ratsionaalsemaid viise (vt. „Sõdur“ nr. 49 lk. 1231, parempoolne veerg, teine lõik).

1. Komendori sõnad laetisole merole! 2. „Silmapiiril a-laeva periskoop!“ — 3. Komendori „pimestab“ a-laeva, kattes periskoobi kotiga! — 4. „Pimestatud“ a-laev tõuseb veepinnale, seda kasutab komendori asudes rahulikult ootepositsioonile laevaluugi juurde. Laevaluugist väljuvat vastast komendori vaigistab „õrnalt“ puunoti löögiga ja pillub ta üle parda. (Nii talitatakse seni kuni viimne mees on visatud üle parda).

võideldes metsikult elavate kodujäneste vastu. Nimelt tungisid kodujäneseid maad läbi uuristades Reimsis sektikeldritesse, sünnitades seal aegajalt pudelite purustamisega tunduvalt kahju. Jäneste nakatamiseks tarvitas Pasteur lendava-koleera batsilli. Meetod osutus tolkorral täiesti mõjuvaks. Kui aga Pasteur hiljem proovis sama katset korrata Austraalias, sai ta pettumuse osaliseks. Seal tapsid batsillikultuurid küll neid kodujäneseid, kes mürgitatud toitu tarvitasid, kuid nakkushaigus ei kandunud neilt üle teistele jänestele. Et hävitada rotte ja põldhiiri, tarvitatakse Prantsusmaal, Taanis ja paljudes teistes maades typhi murium⁵⁾ batsilli — üht salmonellagrupi haigusid. Tulemused, mis selle „süsteemi Ratin, Virus Danysz“ nime all tuntud vahendiga on saavutatud, on väga mitmekesised. Vaatamata piinlikule täpsusele, mida tarvitati kultuuride valmistamisel ja idude mürgilisuse kontrollimisel, ei funktsioneer

rinud meetod alati. Mõnikord ei täitnud ta üldse oma ülesannet. Märgati isegi, et loomakesed pärast mürgi sissevõtmist muutusid immuunseks ja et neid haigus teistkordsel nakatamisel enam üldse ei nakanud. Palju kordi on katsetatud ka bakterioloogilist relva võitluses kahjulike putukatega. Seks otstarbeks kasutati seente läbi tekkivaid haigusi, kusjuures aga saadi üksteisele vastukäivaid tulemusi, sest need putukatele ülekantavad seened arenevad vaid eriliste niiskustingimuste ja vastavate temperatuuride juures. Ameerikas kasutati putukaid, milliseid seks otstarbeks toodi sisse Euroopast. Katsed läksid seega väga kalliks, kuid tulemused olid kahtlased. Prantslane D'Wérelle katsetas rohutirtsude hävitamist coccobacillus acridiorum'iga, mis kutsus esile nende putukate juures mingi kiirelt surmava haiguse, mis sarnanes kõhutõvele. Praktikas aga ei aidanud need meetodid, et hävitada rohutirtsusid ja vabastada sellest ohust kahjukannatavaid maakohti.

⁵⁾ Rottide tüüfuse batsill.

Lõpuks on nimetamisväärt ka mõlemad venelased Metalnikov'id, isa ja poeg, kes on katsetanud haiguseidudega, millel on suur nakkusvõime röövikutele ja putukatele. Katsete tulemused näivad julgustavatena, kuid tegelikkuses pole meetod kannatanud välja karmi tuleproovi.

Sellest ilmneb selgesti, kuivõrd raske on loomade juures haigusi kunstlikult esile kutsuda.

Rochaix käsitab küsimust vahendite suhtes, millised meil on olemas taudide tekitamiseks, ning jõuab otsusele, et kui vaenlane tahab levitada suuri kultuuride hulki üle maa, siis peab ta selleks kasutama lennukite kaasabi.

Lennukeilt allavisatud patsillipilvede haigusitekitav mõju oleneb kindlasti mitmesuguseist meteoroloogilisist tegureist. Päikesepaistelise ja kuiva ilmaga on bakterid ultravioletti kiirte hävitava mõju all. Kõrgete temperatuuride juures leiavad idud siiski soodsaid tingimusi oma olemasoluks. Öhu keemiline koosseis võib mõjuda nii soodsas kui ka kahjulikus mõttes batsillidele.

Ründaja võiks batsille heita ka lõhepommides. Prantslane Trillat kinnitab, et plahvatus sel juhul idusid ei surma, vaid et see koguni vastuoksa kergendab kokkupressitud batsillimasside laialipaiskumist. Kuumus ja gaas, mis voolavad välja eksplosiooni juures, ei teki nii ruttu, et avaldada hävitavat mõju idudele.

Taudi tekitamiseks võib ründaja mürgitada ka allikate, jõgede ja veevärkide vee, mida inimene tarvitab. See oht on tõesti olemas, kuid ta pole nii suur, kui kord usuti. Kunstlik nakatus õnnestub vaid raskelt värvainet tekitavate pisilastega. Kõhutõve batsillid ei levine külaldaselt vees ja kõhutüüfuse batsill muudab suurema kogu vett vaid ebapuhtaks, kui ta esineb puhtkultuuri kujul ega pole segatud orgaaniliste ainete lahudega. Siin pole võimalik asuda täiesti eitavale seisukohale, kuid ei tohi ka imestada, kui vete kunstlik mürgitamine ei vii taudide levimisele.

Suurimaid väljavaateid edu suhtes pakub bakterioloogilises sõjas micrococcus melitensis (Maltapalaviku tekitaja), kes omab kõrge levimis- ja nakkuskraadi ning hoiab end võõras ümbruses kõige kauemini alal. See mürkaine tungib kergesti organismi mitte üksi söögikõri kaudu, vaid ka sissehingamise ja lihtsa puudutuse teel, eeldades, et nahal, resp. ilanahal, on mõni väike kriimustus.

Kuigi bakterioloogiline relv ei kujuta

endast sõjas mingit korrapärast hävitusvahendit, ei või seda ometi relvastus- ja kaitseplaanidest välja jätta, sest sellega võidakse mõningatel juhtudel tunduvalt vähendada võitlevate väeosade koosseise, tõsta haigete ja surnute arvu eraisikute seas ning kutsuda esile tapvat moraalselt mõju ja paanikat. Batsillisõjale, ütleb Rochaix, peab andma tema õige koha kõigi muude sõjaohutude seas ning haarama kõigi ettevaatusabinõude järgi, et hiljem mitte anduda ülearusele hirmule ja skeptitsismile.

Kokkuvõte.

1. Juriidilist alust bakterioloogilise relva kasutamiseks sõjas ei ole — seda keelab Genfi protokoll 17. juulist 1927. a. Toetuda aga tänapäeval rahvusvahelistele protokollidele ja paktidele on niisama hea, kui tuulega võidu joosta. Samuti kui ei suuda sõja mahategemine maailma rahu tuua, samuti ei saa relvastusvahenduse konverents ega ka Rahvasteliit evida mõju võitlusmeetodeile — olgugi, et need on sageli ebainimlikud. Mitte asja õiguslik külg, vaid otstarbekohasus dikteerib ette hävitusvahendite tarvituselevõtu sõjas.

Relvade ajalugu näitab, et iga uut relva või võitlusvahendit loobutakse tarvitamast vaid siis, kui see relv on kaotanud oma tähtsuse mõjuvate vasturelvade või kaitsevahendite leiutamise tõttu või on ületatud uute, veel võimsamate relvade poolt.

Täpsalt samuti sünnib ka bakterioloogiliste võitlusvahenditega. Kui aga leiutatakse vahendeid ja teid, kuidas tekitada vaenlasele kahju nakkushaiguste pisilaste või surmavate mürkidega, lööb ka see võitlusmeetod kõikjal läbi — vaatamata moraalsele vastusurvele.

Tänapäeval aga valitseb veel erialalistes ringkondades üldiselt arvamine, et bakterioloogiline relv on kaheteraga mõök, mis võib muutuda saatuslikuks mitte üksi rünnatavale, vaid ka ründajale endale.

2. Taudide kunstlik ellukutumine — kuigi laboratoorsete katsete põhjal teoreetiliselt võimalik — on väheusutav. Senised katsete tulemused on piirdunud vaid üksikute nakatamisjuhtude esilekutsumisega, kuid massilise nakatamise teostamine, mis ongi bakterisõja eesmärk, pole kannatanud välja tegelikkuse tuleproovi. See pärast on ka liialdatud kartused bakterisõja laastavast mõjust — vähemalt esialgu — põhjendamatud. Kultuursel maal

lämmatatakse taudid juba nende idus isegi siis, kui nad on kunstlikult esile kutsutud. Ime võib sündida vaid siis, kui tähtsust tulevikuroomaanide autorite unistus ning õnnestub kasvatada mingi ülibatsill, millega võitlus äärmiselt raskeks osutub.

3. Vaadeldes nakatamisviise pisilastega, jõuame otsusele, et bakterioloogiline relv või batsillisõda on hirmutont, mis võib teha rahutuks vaid kartlikke, kuid juba tänapäeval teadaolevate kaitsevahendite tarvitamisel ei suuda ta avaldada küllaldast mõju. Batsillidega peab inimene iga päev võitlema ja kultuurinimesele ei suuda nad ka sõjas rohkem kahju teha. Batsillisõda tekitab küll mõningaid raskusi, kuid temaga on kergem hakkama saada, kui gaasisõjaga.

4. Bakterioloogiline relv on liialt uus selleks, et teha tema kohta kaugelekuuldivaid oletusi. Mürkainete kasutamise ulatus ja nende mõjuvus on kaasajal ümbritsetud veel teadmatuse ja saladuse looriga. Ehkki küsimus on alles arenemis-ajajärgus, ei tule prantslase Vauthier arvates siiski batsillisõda, kui niisugust, ja selle tagajärgi alahinnata. Ta peab soovitavaks arvestada tõsiselt selle ohu võimalusi, sest nagu igal teisel alal sõjas nii on ka siin üllatused võimalikud. Seejärel tuleb meiega riigikaitse program-

mis sellele küsimusele vastav koht ette näha.

5. Bakterioloogilise kaitse ülesandeks on inimeste, loomade ja elutarvete kaitse vastase lennuväe poolt alla pillatud või mõnel muul teel levitatud infektsioonipisilaste vastu.

Bakterioloogilise kaitse teostamine rindel langeb loomulikult kaitsevägele, tagalas aga passiivse õhukaitse inspektorile ühes vabatahtlike organisatsioonidega nagu Punane Rist, Kaitseliit jne. Kõigi nende kaitseorganisatsioonide käsutuses peab olema vajalikul määral vastava ettevalmistusega bakterioloogid, bioloogid ja epidemioloogid.

6. Et hoida ära võimalikke üllatusi, on oluliseks nõudeks, et elanikkond oleks juba aegsasti informeeritud batsillisõja ohu võimalusist. Selleks on vaja tutvustada kogu rahvast batsillisõja alustega ja kaitseviisidega. Tutvustamine peab toimuma vabatahtlike kaitseorganisatsioonide, koolide, loengute, kino jne. kaudu. Sõjakorral aga peab valvama selle järgi: et peetaks piinlikult kinni puhtuse nõudeist tervishoiu alal, et ei tarvitataks joogiks keetmata vett ning et oleks nähtud ette joogivee saamise võimalused teistest veekogudest, kui veevõrk või mõni muu üldtarvitatav elukeskuse veeallikas peaks osutama mürgitatuks.

Traattõkete elektriseerimise küsimusi.

Van. ltn. R. Prückel.

Sissejuhatus.

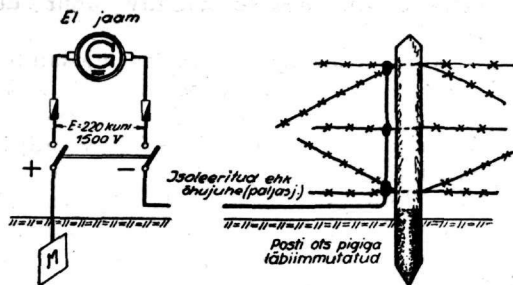
Traattõkete elektriseerimise küsimus on paljudele „tundmata maa“. Ka ei ilmu selles küsimuses perioodilises literatuuris midagi! Maailmasõja pitalbumites võib leida mõningaid ülesvõtteid, kus on näha pealetungijaid traattõketes rippumas. Avalikkusele määratud ülesvõtted ja seletused ei ole ilma elektriliste mõistete äraõppimiseta kõigile selged.

Esimest korda võib perioodilises sõjajärgses kirjanduses leida andmeid sellest, et Venemaa ja Jaapani sõjas 1905. a. leidsid elektriseeritud traattõkkesid kasutamist Port-Arturi piiramisel. Maailmasõjas 1914—1918. a. kasutati neid aga juba kõikide sõdivate riikide poolt.

Olemasolevail andmetel rakendasid sakslased el. traattõkkesid Saksa-Hollandi piirile

ja 1918. a. Narva rindele, et takistada salakuulajate, väejooksikute ja sõjavangide üleminekut piirist. El. traattõke on üks abinõusid, mis piiride julgestamisel võimaldab kokkuhoidu elavjõus.

Tõkke elektriseerimise printsiip seisab selles, et juhe (mis on ka harilikult tõkkeks või takistuseks), millesse lastakse eluvool, isoleeritakse mitmel viisil maast ja ühendatakse elektrijaama dünamo ühe poolusega, kuna teine poolus (sageli +) maandatakse otse samas jaamas. (Joon. 1.) Võrku saadetakse pinget 220—1500 volti, kas vahelduvat või alalist voolu. Selliselt juhestikku ehitades saadakse juhtima ja maapinna vahel pinget 220—1500 volti, puudutades seda juhet mõne elektrit juhtiva keha osaga, läbib elavat olevust el.-voolu, mis tea-

Tabel nr. 1.

tud tingimustel surma võib tuua, või vähemalt surmahirmu tekitada. Surma põhjuseks ei ole tihti mitte suur voolu läbistavus, vaid voolutõukeist tekkinud ehmatusel järgnenud südamerabandus.

Kerkib üles küsimus, missugustes piirides on el.-voolu hädaohtlik inimesele ja tervisele? Sellele küsimusele ei suudeta seni veel kindlat vastust anda ja valitsevad õige mitmed vaated. Seletatav on see sellega, et katsetamisvõimalused inimestega on väga piiratud. Paljud vaated elektri hädaohtlikkuse üle põhjenevad koertega tehtud katseile. El.-voolu mõju koera organismile on paljude poolt loetud analoogiliseks ka inimese organismile. Pärastised katsed aga ahvidega on näidanud, et elektri mõju koera ja ahvi organismile avaldub erinevalt: kus el.-voolu tagajärjel tekkinud südame funktsioonide korrapärasus on osutunud kindlaks surma põhjuseks koerte juures, ei ole selleks aga olnud ahvidele. El.-voolu mõju uurimisel inimese organismile on kõige õigemad teed käidud, kui on aluseks võetud õnnetute juhtumite lähem vaatlemine lahkamisega jne., sest sel teel on kõige suurem võimalus el.-mõju inimorganismile kindlaks teha.

Eeldades, et lgp. „Söduri“ lugejaskond on elektrilistes nähetes küllalt teadlik, asun el.-tõkete üksikasjalisele vaatlusele alljärgneva kava järgi:

1. kuhu tuleksid el.-tõkked luua,
2. el.-tõkete ehitusviisid,
3. el.-tõkete kindlakstegemisviisid,
4. el.-tõkete hävitamine,
5. ühe el.-tõkke arvutuslik käik,
6. õnnetutele abiandmine ja juhised.

1. Kuhu tuleksid el.-tõkked luua?

Kõigepealt tagalas, piirates el.-tõkkega kõik enam-vähem tähtsamad laod ja asutised, sest siis võib ära jääda suur valvurite kaader. Sõjaajal pealegi võib selliselt

kaitstud laod usaldada kas naiskodukaitsele või vanematele meeskodanikkudele.

El.-tõke tuleb kaitsetavast objektist nii kaugele asetada, et käsigranaadiga ei ulata temani viskama. Eriti tähtis on see bensiini- ja laskemoonaladudes. El.-tõke tuleb piirata veel paari traadiga, et loomad ligi ei pääseks. El.-tõke varustatakse abiseadega, mis kohe signaali andma hakkab, kui vool tõkkeesse on katkestatud või on kurihtlikult maandatud.

Kaitseõjast annavad venelased väga suurt tähtsust el.-tõketele. Nad kirjutasid, et kui neil oleks võimalik olnud 1920. a. kasutada el.-tõkkeid Poola-Vene lahinguis Varssavi all — siis Euroopa praegune kaart oleks näinud teisiti! Seepärast avaldatakse ka seisukohti, et vaenlase pealetungi oodatavas rajoonis on el.-tõkete loomine vägagi soovitatav.

Liikuvõjast üle minnes kaitsepositsioonile, vaevalt saab eelserva tõkkeid elektriseerida. Ka ennem juba ettevalmistatud kaitsepositsioonile asudes, kus eelserva tõkked elektriseeritud, ei ole mitte alati ja kõikjal võimalik purustatud toitejuhtmeid parandada, pealegi veel vaenlase suurtükiväe all. Seega näib, et el.-tõkke asukoht peab olema tagapool eelserva — kus tõkke parandamist on võimalik läbi viia. Siin kerkib esile veel üks asjaolu: soomusväe osade, s. o. soomusmasinate vastu on el.-tõkete tähtsus null — seepärast näib, et on täiesti ülearune selles rinde osas soetada el.-tõkkeid — kus vaenlasel võimalik rünnakuid läbi viia soomusmasinate kaasabil. El.-tõke on aga jala- ja ratsaväele, ilma vastavate abinõudeta, ülepääsematu.

Ollakse veel arvamisel, et tulevikus kiiresti muutuvast olukorras elektriseeritakse ainult komistustõkkeid.

El.-tõketele lülitatakse vool sisse ainult pealetungi ootel, et vaenlasele mitte märku anda el.-tõkke olemasolust ja jaamasid ilmaaegu mitte kogu aeg töötada lasta.

2. El.-tõkete ehitusviisid ja voolukaod.

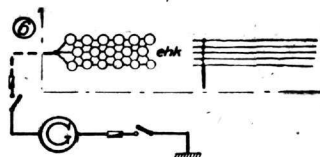
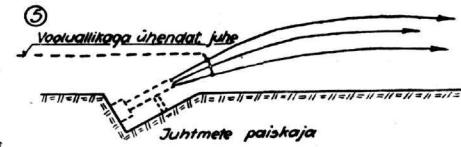
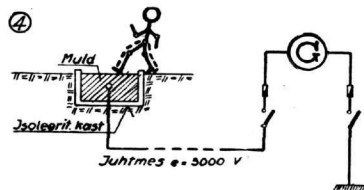
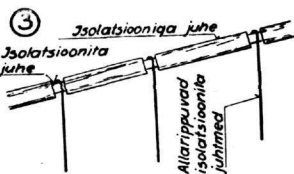
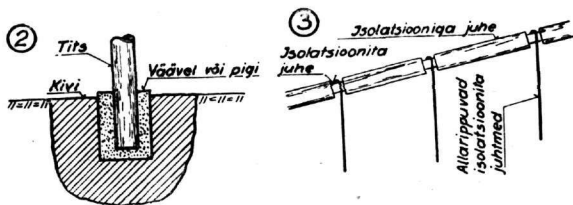
Moondamiseks ja ootamatuse saavutamiseks on tarvilik, et el.-tõke kuidagi ei erineks harilikudest traattõketest. Ehitatud el.-tõkete ülesvõtteid silmitsedes ei leia kiirel pilgul midagi erinevat, näib nagu oleks alumine traat veidi maast kõrgemal. Viimane on tarvilik, et kasvav rohi ei tekitaks voolule teed maase (rohi põletatakse alt ära). Liiga madal traat kokku puutudes taime latvadega — tekitab öösel sä-

delemist ja demaskeerib el.-tõkke. Isolaa-
torite tarvitamisest katsutakse ka mööda
minna, sest nende tarvitamine ei ole moon-
damise mõttes otstarbekohane, nende mon-
taaz on aegavõttev ja kulukas. Traatide iso-
leerimist isolaaatoritega ei loeta üldse ots-
tarbekohaseks.

El.-tõkkele voolu andmiseks on tarvitu-
sel kahesuguseid jaamu: a) kohtkindlad —
varjendites ja b) transporteeritavad — veo-
autodel või ülesmonteeritavad. Jõumasina-
teks on sisepõlemismasinad.

Voolukaotused tõkkes määravadki jaa-
ma suuruse, s. o. võimsuse. Kaotuste miini-
mumi peale viimine ongi raskemaks proble-
emiks el.-tõkke loomisel. Ka kaotuste
vähendamine on esile toonud el.-tõkete mit-
mesugused konstruktsioonid. Joon. nr. 1
on näha, et vaia ots on immutatud pigis.
Selleks el.-tõkke loomisel on tarvilik val-
mistada tõkke pikkuse ulatuses vajalik arv
vaiasid, otsad ära koorida ja kasta sula
põlevkivi mastiksi (asfaldi taoline) või pak-
su pigisse. See pigitatud ots on paremaks
isolaatoriks. Vai ei tule enam maa sisse ta-
guda, vaid tuleb püstitada vastavasse kae-
vatud auku nii sügavale, et pigitatud koht
jääks 1—3 cm pikkuses maast välja.

Olen leidnud Poola sõjakirjanduses järg-
mist viisi: võetakse kas harilik telliskivi
või betoonkivi ja puuritakse sellele auk
sisse, kuna augu seinad ja põhi kaetakse pi-
giga või väävliga. Sarnaseid auguga kive
võib ka võimaliku rinde läheduses valmis-
tada, et ära jätta kulukat ja rasket trans-
porteerimist. Kivid kaevatakse maasse, või
asetatakse maapinnale ja hiljem asetatakse
nendesse raud- või puuvaiad. Nendes maa-
des, kus külma karta ei ole, valatakse juba
rahuajal võimalikkudele positsioonidele tse-
mendist pesad el.-tõkke püstitamiseks.
(Joon. nr. 2). Seesugusele kohale el.-tõkke
püstitamine läheb siis muidugi väga kii-
rest.

Metsas võiks tarvitusele tulla (ja ongi
tarvitatud) järgmine võte:

Puude vahele tõmmatakse isoleeritud
juhe, sellelt lõigatakse mõnes kohas maha
isoleer ja riputatakse sinna külge õige pee-
nikesed traadid. Peajuhtme kõrgus on 2—3
m. Isoleerikatte kiht võib olla puude vär-
vi. Lastes juhtmesse kuni 3000 v. voolu, on
peenikeste juhede külge puudutamine vä-
gagi kardetav! (Joon. nr. 3.).

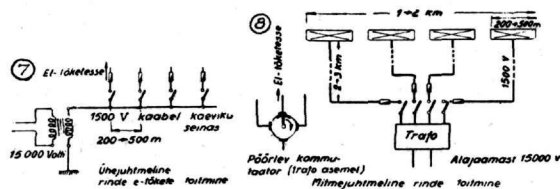
On ka katseid tehtud maapinna elektri-
seerimisega, kuid kuidas asi siin on arene-
nud, pole teada. Venelased arvavad, et
tulevikusõjas on see üks tarvitata vamaid,
sest seda tööd on võimalik juba rahuajal
teatud kohtades läbi viia. (Joon. nr. 4).
Selle el.-tõkke hävitamine on väga raske,
sest tema olemasolu ei ole nähtav. Kasti
laius on 1+1,2 m. Ka on siin kunstliku
maandamise tegemine (el.-tõkke kõrvalda-
miseks) väga raske, sest juhtme otsimine
on aegavõttev.

Ka kavatsetakse el.-tõkkeid tagane-
misel välja lasta otse miinipildujatest;
luues seega ründavale väele komistustõket,
mis on ühtlasi ka el.-tõke. Nendele juht-
metele seotakse külge ühendusjuhe el.-
jaamaga. (Joon. nr. 5).

Ühes Kesk-Euroopa riigis olevat katse-
tatud järgmist viisi: valmistatakse ca 250
mm rööngassilmaline võrk ja asetatakse see
siis maapinnale, omapoole traattõkkeid
1—2 meetrit. Suuresilmalise võrgu asemel
võib tarvitada ka 2—5 paralleelset juhet.
(Joon. nr. 6). Pealetungi ootel lülitatakse
vool sisse. Kuna el.-tõke on siin maast
isoleerimata, siis sisselülituse momendil
tõusvat amperaaž jaamas küll õige suureks
— kuid kui ka pinge jaamas alla viia ja
seda siis kord-korralt tõsta, selgub, et am-
peraaž tõuseb ainult teatud suuruseni. Se-
letatakse seda sellega, et juhtme (röönga) ja
maa kokkupuute kohal voolu läbistavuse
tõttu kuivab maa ära ja muutub isolaat-
oriks. Võitleja olles traattõkkest üle ronin-
nud, ei tea nagu tähele pannagi el.-tõket
ja võib saada elektrilöögi. Ka olevat vahel
rööngaste alumised pooled isoleeritud
lakiga. Voolu kulu 1—2 vatti 1 m² peale.
Katsed loomadega (lammastega) on näidanud,
et el.-tõke täidab oma otstarvet.

Toitejuhestik. Selle all mõistetakse juhet, mis toob voolu jaamast el.-tõkkesse. Toitejuhtmena võib olla õhujuhe teatud pikkuses ja maakaabel. On ju küllalt raskusi 1500-voldilise pingel all oleva õhujuhtme isoleerimisega, sest isolatorid on nähtavad ja võitlejad on ettevaatlikud. Juurde-toova juhtme isolatsiooni seisukorrast ripub ära el.-tõkke vastupanu— sest võib nii olla, et vool on toitejuhtmest juba pugunud maasse ja el.-tõkke on vooluta. Sellest selgub, et toitepunkt peaks võimalikult rinde lähedal olema. Parem on vahest, kui asetada rinde lähedale transformaatordaam, näit. 220/1500 volti, kuna jõujaam veidi tagapool võiks olla. Laialdast el.-võrgu tõmbamist ei saa lugeda õigeks.

Alljärgnevalt mõned skeemid voolu jaotusest (Joon. nr. 7 ja 8.)

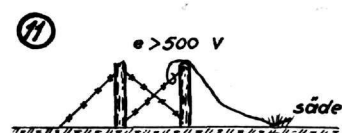
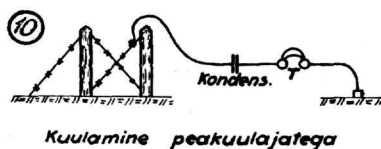
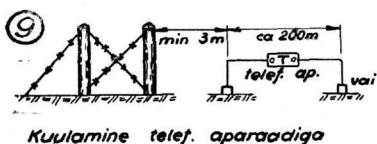

3. El.-tõkete kindlakstegemisviisid.

El.-tõkete olemasolu katsutakse võimalikult maskeerida. Vool lülitakse sisse ainult juba vastase pealetungi hetkel ja seda tuleb arvutada ka ründava väeosa juhil. On väga raske kindlaks teha, missugused osad traattõkkest on elektriseeritud. Tihti positiivse tulemuse saamiseks kutsutakse välja näiline pealetung.

Üldised elektriseeritud tõkke tunnused oleksid:

1. puust postid on allotstes puhastatud koorest, värvitud või mustad;
2. postid (titsid, vaiad) on erilistes kivides ja isolatsioon paistab 1—3 cm üle maapinna.
3. värskelt peidetud tõkke korral (Joon. nr. 4) on must mullariba näha.
4. voolu all olev traat ei ole seotud teistega ja
5. pimedas võib märgata sädelemist rohuga kokkupuute kohtades.

Mõnede riikide inseneriväe eeskirjades võib leida juhtnõure, kuidas teostada n. n. „elektrilist luuret“, selleks võib kasutada, kas ainult telefoni (peakuulajaid) või telefoniaparaati. El.-tõkke olemasolul telefonis kuulduvad kas raksatused (al. vool) või surin (vah. vool). (Joon. nr. 9, 10 ja 11.)

4. El.-tõkete hävitamine.

El.-tõkete hävitamine on läbiviidav:

- a) toitejuhtmete purustamisega,
- b) el.-tõkke otsekohene purustamine, näiteks suurtüki või miinipildujate tulega,
- c) soomusmasinatega ülesõitmine,
- d) kunstliku maandamise tekitamisega ja
- e) vastava meeskonna abil traatide purustamise teel.

Laskemoonaga el.-tõkke hävitamine on kõige aegavõtvam ja kallim, sest elektriseeritud juhe maha kukkudes ühendab voolu ka teistes traatidesse. Praegusel ajal el.-tõkke purustamiseks loetakse kõige paremaks kiirsõitjaid tanke, millised on veel varustatud erilise konksuga, tee puhastamiseks. Kuid maasse peidetud (joon. nr. 4) el.-tõkkele ei saa ka tank midagi teha!

Kunstliku maandamise jaoks peavad olema valmistatud vastavad kepid ja väljaõpetatud mehed, kuid ins. Pollak väidab, et katsed on siiski näidanud, et kui maandust ei ole võimalik viia vette ja kui jõujaam küllalt tugev, kunstlik maandus palju el.-tõkke mõju ei vähenda. Pealegi on jaamas ka kohe näha (ampermeetri) maandamise tegemise moment ja sellest võib rindele kohe teatada.

Meeskond traatide läbilõikamiseks varustatakse vastavate tugevasti isoleeritud käärudega ja riietatakse vaskvõrgust ülikondadesse, et el.-vool keha ei läbistaks. Kummist saabaste ja kinnaste tarvitamine ei anna selliste suurte pingete juures kindlustust ja seepärast neid mitte tarvitada, kuna nad on ikka niisked ja seega ka voolujuhtivad.

5. Ühe el.-tõkke arvustuslik käik.

Võtame ühe lõigu 1 km pikkuses, mida on võimalik elektriseerida 4-as grupis, s. o.

à 250 m (joon. nr. 8). Lülitame pinge alla kaitsja poolel oleva t-tõkke kas üks või kolm horisontaalset juhet. Voolu võtame alajaamast, näteks transformatorjaamast, on olemas vah. vool 1500 volti, 50 perioodi. Sisselüliljaks võib tarvitada vinnaklüliljaid või vastavat käsitsi pööratavat kommutaatorit, mis võib lülida voolu el-tõkkele kas tõkke järjekorras, või ebarjärjekorras. Vaiade arv oleks 1 km peale ca 350.

Mis tähtsus on siis just siin sel „vaial“? See ongi see peamine koht, kust vool kogu aeg maasse tahab tungida, koht, mis voolu raiskab ja millist jaam peab välja saatma. Voolukaotus on olemas vaia isoleerimisest maast. Poola andmetel tõusvat see 4—8 watini. Kaotuste kõikumine on: 1) pingest, 2) maapinna koosseisust el. juhtivuse mõttes, 3) ilmastikust ja 4) töötäitmise, s. o. isoleerimise korralikkusest. Venelased maailmasõja kogemusel loevad kaotusi 2000 völdi juures 1—4 watti vaia kohta. Pinge tõusul üle 1500 völdi tõusvat kaotused ka väga kiirelt.

Kaotused vaiades ei ole ainukesed. Vool jookseb maasse läbi ämblikuvõrkude, rohkusvude, kinnitusjuhtmetest teiste vaiadega jne.

Mainitakse ka, et kogu el-tõkke maapinnale paiksumisel ei lange pinge siiski selles inimesele ohuta tasemini, kui aga jaam on küllalt võimas.

Oletame, et voolukaotused ühe el-tõkke vaia on kokku 6 watti, siis 350 vaia puhul on ca 2000 watti, s. t. jaam on kogu aeg koormatud 2000:736, s. o. ca 3 HJ-ga. Edasi oletame, et sõja olukorras tekivad traatide purunemisel lühiühendused maaga ja katsed on näidanud, et iga maandus õgib esialgu ära 1000 watti, ja olgu meil 4-as el-tõkke 20 katkist kohta, siis kogu transformatori koorem on ca 20—25 kv, mis vastab ca 35 HJ, seega jaam võiks olla 40—50 HJ. Seesugust jaama on võimalik veaautolegi monteerida.

Edasi vaatame, kui jämedad juhtmed tuleksid tõmmata alajaamast, mis asub 3 km kaugusel el-tõkkest. Kui $e = 1500$ volti, siis al-voolu puhul $i = w : e = 25000 : 1500 = 17$ amp, missugust voolu võib 4 mm² juhtmega üle kanda. Selline peenike kaabel ei paista ka silma ning võib olla asetatuna kergetele postidele, 3-kordsetel klaasisolaatoritel. Otse tõkke külge viimisel võib tarvitada aga ka maakaabli. 3 km vaskjuhtme

takistus $r = \frac{el}{q} = \frac{0,0175 \times 3000}{4} = 0,14$ oomi.

Pinge kaotus 3 km-ses juhtmes on seega: $e = i r = 17 \times 0,14 = 2,5$ volti, mida ei olegi siin tähtis kontrollida. Kui el-tõkkele voolutoovat juhet saab ühendada keset el-tõket, siis tõkke otstes pinge on veidi väiksem 1500 völdist. Asja lihtsustamiseks olen siin toonud arvestuse al-voolu tarvitamise korral, kuna vah.-voolu juures veel mõned lisategurid mõju avaldavad. Käesolevast näitest on näha, et korrasoleva el-tõkke juures on voolu kulu võrdlemisi väike, seega ka jaama võimsus 1 km pikkuse ja ühekordse tõkke voolu all hoidmisel ca 5 HJ. Kui tahame aga rohkem „ridu“ voolu alla võtta, on jõutarvitus muidugi igal juhul palju suurem. Samapingelist el-voolu ei saa aga kahjuks tarvitada valgustuseks jne., tema liiga kõrge ja seega ka kardetava pinge tõttu.

6. Õnnetutele abiandmine ja juhised.

El-tõkkega kokkupuutumine pole alati surmav, kuid väidetakse siiski sõjakirjanduses, et el-tõkkele sattunud on surnud massiliselt. Surid õnnetud kui ka nende päästjad, kes hädalisi tahtsid el-tõkkest lahti rebida ja ka seega ise kõrgepinge alla sattusid ja surma said. Seepärast on juba tarvilik rahuajal võitlejatele ära seletada el-tõkete tunnusmärgid ja õnnetutele abiandmine. Pealetungil tuleb tingimata ette saata „maandatud luurajad“, kes kindlaks peavad tegema, kas ei ole mitte tarvitatud ka maapinna elektriseerimistki? Voolu alla sattunud võitleja päästmiseks on vaja: 1. Vabastada teda võimalikult kohe el-tõkkest, sest isik muskulatuuri krampikiskumise tõttu ei suuda seda ise sugugi teha. Tuleb aga tähendada, et päästjat ootab samasugune õnnetus, kui ta end hästi maast ära isoleerida ei suuda. Lahtitõmbamiseks võib kasutada kuiva nõõri, rihma jne., ise seistes kuival laual, heintel, lumel jne.

2. Peale voolu alt eraldamist asuda kunstliku hingamise tegemisele. Hingamist paljud määrustikud soovivad teha Schefferi meetodi järgi. See meetod on õige lihtis ja kergesti meelde jääv. Enne aga: a) õnnetu vabastada kõigist hingamist takistavaist esemeist, b) võimaldada värske õhu juurdepääs, c) puhastada suu (kunsthambad, veri, sülg, jne.) ja lahti tõmmata ning keel taskurätikuga siduda alumise lõua külge.

Kunstliku hingamise tegemise viis seisab selles, et õnnetu pannakse kõhuli kõvale maapinnale, pea keeratakse viiltu ja surutakse kahe käega alumistele ribikontidele

ca 3 sek ja lastakse lahti — tähtis on ühesugune rütm, 12—14 korda minutis. Kui hingamine algab, siis ikka kaasa aidata, arstliku personaali kohalejõudmiseni. Põletishaavu ei tohi isegi joodiga määrada ja jätta haavad ka arstide hooleks.

Lõpetades käesolevaga el.-tõkete ülevaataliku kirjelduse, arvan, et ta teatud pilti praegusest olukorrast sel alal suudab anda. Erikirjandust sel alal soovitada ei ole, kuna toodud tähelepanekud on kogutud ilmunud eriajakirjadest.

Lennuväe uusi lahingu ülesandeid viimaste sõdade kogemustel.

Hispaania kodusõja rinnetelt tulevates teadetes võime lugeda „Hoogsast lennurväe tegevusest“ ja pommirünnakutest, milles kumbki võitlev pool kiidab oma edu ja märgib vastase kaotusi. Nende, tihti ebamääraste ja vastukäivate teadete järgi ei saa veel õiget ülevaadet poolte lennurvägede osatähtsusest. Lennuvägi näitab suurt aktiivsust kodusõja algusest peale, eriti rünnaktegevuses. Kiitsastes positsioonsõja raamidest lennurväe lahingulise kasutamise võimalused on aga hoopis väiksemad, kui näit. Abessiinia koloniaalsõjas. Kumbal poolel õhus ülekaal, sellel edu suurem, kuid see edu on siiski ajutise ja kohaliku iseloomuga.

Nagu käimasolev kodusõda, nõnda ka varemad sõjalised kokkupõrked (Marokos, Süürias, Mandžuurias, Abessiinias) on annud väga väärtuslikke õpiseid, eeskätt lennurväe kasutamises.

Mitmeti erinevaid ja väljapaistvaid kogemusi saavutati Itaalia-Abessiinia sõjas, millest nüüd olemas lõplikud hinnangud ja kokkuvõtted. Itaalia õhujõudude osa suures võidus leiab kiitvalt tunnustamist. Peatume sellel pikemalt, vältides kordamast varemalt „Sõduris“ ilmunud ülevaateid.

Sõja esimesel poolel abessiinlaste taandumistaktika jättis lennurväele piiratud tegevusvõimalusi. Olukord muutus, kui abessiinlased, vastu ootusi, asusid pealetungile. Rünnaku- ja pommilennukid leidsid nüüd vastase tihedas koondumises kallaletungi lähtealusele ja ratsaväemassides oodatud märke. Kindr. Graziani läbimurre ras Desta kaitseliinist ja 300 km hüpe Neghellini teostus peamiselt õhujõudude ja motoriseeritud osade toetusel. Neghelli ümbrus puhastati hoogsate ja ägedate pommirünnakutega, mis ulatusid isegi väljapoole linnu ja asulaid — karjade pihta.

Pommitusretki teostati tavaliselt suurtes koondistes, 30—35 lennukiga. Djidjigat pommitati märtsis kahel korral 30 3-mooto-

rilise pommilennukiga, Harrari ühel korral kaks tundi vahetpidamata. Linnad tehti, lühidalt — maatas. Nende ja paljude teiste retkedega ühenduses ajakirjanduses keerutati palju tolmu ambulantside pommitamise pärast (aprillis). Nagu selgus, abessiinlased kasutasid Punase Risti märke mitmel korral vääreemärgil; tõeliste ambulantside tunnused olid liiga väikesemõdulised ja sõjakirjasaatjatel oli puudulik arusaamine õhupommitamisest. Hollandi Punaselt Ristilt tehtud katsed näitasid, et punast 7×7 m suurust tunnust 2500 m kõrguselt ei saadud enam eraldada; 1500 m kõrguselt võidi tunnuseid tähele panna, kui teatakse õigest suunast vaadata. Pommitamisi sooritati kuni 4000 m kõrguselt, järelikult ambulantsidel pidanuks olema 50×50 m suurused ristid (harude laius mitte alla 10 m). Lendureid ei saa süüdistada, kui märgid pole nähtavad.

Puhtsõjaliselt seisukohalt need ja hilisemad pommitamised (Dessie, Kooram, Sokota, Abbi Addi, Allata, Gorrahai jt.) ei annud eriti suuri tulemusi. Need olid mõeldud peamiselt hulkade demoraliseerimiseks ja täitsid sellena sel maal oma otstarbe.

Neghelli operatsioon andis üldise edu kõrval uue õppetunni — lennurväe hakati kasutama maaväe eelotsana, kes löögitiüksusena murrab tugevama vastupanu. Õhurünnakutele järgnesid motoriseeritud üksused ja kiirkolonnid, kes edu arendasid ja säilitasid. Teine, veel tähtsam kasutamiseviis järgnes peale üldist kiiret pealetungi väiksemate gruppidega. Edasitungi kiirust ei määranud viimaks teedehitajad, vaid lennukid, kes pidasid sidet ja varustasid kaugele ettetunginud kolonne. Hausa retk on selle parimaks tõenduseks.

Veebruaris üritasid itaallased teiskordselt tungida Assabist Danakili kõrvesse, et luua lennurväe tugipunkti Alagheri. Kolonni käsutusse anti 25 lennukit, neid vastasega

kokkupõrkel paisati esimestena tulle. Peale selle lennukite ülesandeks oli hoolitseda vee ja moona transpordi eest. Nädalas jõuti edasi 350 km ja vallutati Haussa pealinn. Lennukid transportisid (Assabist) kogu moona ja tegid lagedas kõrves 79 maandumist. Sellist varustamisviisi kasutati hiljem suure eduga edasitungil Dessie—Addis-Abeba suunas. Itaallased kutsuvad seda „langevarju-edasitungiks”. Liikuvõõda omandas seega uue iseloomu; vastane ei saanud ülikiiire edasitungi tõttu kaitset korraldada ja ümber paiguneda. Gondari operatsioonil ajal transporteeriti näit. ühe päeva jooksul 17 tonni varustist, kolme kuu jooksul — üle 600 tonni. Õhuteel varustamiseks võeti tarvitusele n. n. „aeroriformimentis“ pakkimisviis. Selleks kasutati 120 cm pikusi metall-torpeedosid, millesse pakiti relvi, laskemoona, toiduaineid, vett ja kõiki teisi tarbeid. Torpedo juurde kuulus langevari, mis kannab 200 kg. Tõuke nõrgendamiseks torpedo on varustatud veel jalakestega.

Rööbiti lahinguülesannetega Itaalia lennukite tegi lühikese ajaga hiiglatöö õhukartograafia alal. Sõja ajal olid väeosadel tarvitada väga puudulikud kaardid 1:400 000. Hiljem, umbes 10 päeva jooksul valmistati õhuülesvõtetele uued täpsad kaardid mõõdus 1:100 000 ja 1:50 000 kõikidest tähtsamatest aladest. Selle töö tegid 25 hästivarustatud lennukite foto-topoüksust ja 2 liikuvat kino-üksust. Märtsis esmakordselt Addis Abeba kohale ilmunud ja suurt elevust tekitanud itaalia lennuki eesmärgiks oli ainult linna ja ümbrust pildistada, kaardi valmistamiseks. Seda lennukit juhtis Somalimaa õhujõudude ülem kindral Ranza isiklikult.

Neid lennukite uusi sõjalisi tegevusalasid selles ulatuses Abessiinia sõjas rakendati esmakordselt. Peale selle toimetati veel kogu sõja kestel strateegilis-taktikalisi luure- ja vaatluslende.

Kõik kõrgemad itaalia väejuhid, eesotsas marssal Badoglio ja kindr. Grazianiga kasutasid alaliselt lennukite isiklikul maastikulüurel ja olukorra hindamisel.

Suurtükiväe tulejuhtimist lennuki abil kasutati ainult veebruarikuu lahingutes. Maavägede tuletoetuseks koondati lennukite kõigis võitlusjätkudes, kusjuures jälgitamine lasus peamiselt lennukite peal. Siia lisandub veel regulaarne haavatute ja haigete transport ja postiühendus kodumaaga.

Itaalia lennukite üldarv Abessiinia sõjas oli ainult 320, milledest suurem osa 3-moo-

torilisi pommilennukeid. Lennukite tüübid: pommituslennukid — 1 mootoriga Caproni 101, 111, 133, 3 mootoriga — Savoia Marichetti 81; luurelennukid — Romeo 1 ja 37; hävituslennukid — Fiat CR 20. Peamiseks mootori tüübiks oli õhujahutusega Piaggio-Stella. Lennukid veeti laevaga Massausse, kus sündis kokkupanek. Iga lennuki koosseisu kuulus 2 suurt kasti tagavara osadega, mida arvestati 2 kuuks mootorile ja lennukile. Neid kaste veeti veoautodel kaasa.

Iga lennujaama koosseisu kuulus kolmele suurele veoautole paigutatud remonttöökoja.

Sõja kestel itaallased ehitasid Eritreas — 29 ja Somalimaa 54 aerodroomi, nende seas rida suuremaid baase. Neid hästikorraldatud tugipunkte on ehitatud mitte üksnes sõjaks. Abessiinia saab valitseda ainult õhujõudude abil, see oli itaalia väejuhatusele kohe selge.

Eriti väärib veel märkimist lennukite isiklikus koosseisus valitsenud seltsimehelik ja vapralt-sportlik vaim. Selleks andis võrdlematut eeskujuna vanemate juhtide aktiivne ja julge osavõtt lahingutegevusest. Nagu väidetakse, muutus peagu reegliks, et eskadrilli juhi lennukis peale retke leiti tabamusi rohkem kui alluvatel. Somalimaa õhujõudude ülem kindral Ranza juhtis isiklikult kõiki suuremaid pommitusretki. Eskadrilli ülem major Galazzio Ciano (praegune Itaalia välisminister) sooritas lahingulende kokku 145 tundi, leitnant Bruno Mussolini (Duce poeg) 250 tundi.

Kolonel Oliveti sangarlik surm jääb kõrgeks eeskujuks kõikidele võitlejatele. Tema lennuk oli saanud lahingus vigastada. Lennuki komandörina kol. Oliveti käskis oma meeskonnal välja hüpata tõusvas järjekorras — nooremast alates. Meeskond pääsis langevarjudega alla hüpates, juht hukkus ühes lennukiga.

Kogu sõja ajal lennati üldse 20 000 tundi, alla lasti 2000 tonni pomme (peamiselt väikesi 2½ (2 kg. n. n. spezziolis) ja lasti välja 3 milj. padrunit.

Sõja ajal transporteerisid 50 transportlaeva kokku 25 000 tonni lennuvarustist Itaaliast Ida-Aafrikasse. Õhujõudude kasutamata oli sõjas üle 2000 mitmeliiki mootorveoki ja 47 raadiojaama. 259 juhul leiti lennukites tabamusi, ainult 8 lennukit õnnestus abessiinlastel alla lasta. Kaotused kokku 86 meest, kelledest üle poole ohviterid.

Eelnevad read aitavad mõista, miks tunnustatud autoriteedid selle sõja kestuse en-

nustamises rängalt eksisid. Võimsa, hästi-organiseeritud ja -varustatud lennuväe leidlik ja hoogne kasutamine aitas suurel määral kaasa sõja kiirele ja võidukale lõpule. Algelise vastase, sõjaväe ja rahva vastupanuvõime murdus moodsaimate relvade massiliste, lakkamatute löökide all. Lennuvägi oma ülesannete ulatuselt kujunes otse universaalseks, toetades mõjuvalt kõiki teisi relvaliike igas lahingujärgus. Rööbiti sellele lahenesid kiiresti oma vägede transpordi ja varustamise probleemid metsikul mägimaastikul. Äärmisi raskusi ületades lennukid täitsid selle uue ülesande erakordselt edukalt.

Peab aga märkima, et lennuväe selline laiaulatuslik tegevus oli võimalik ainult antud oludes — absoluutse õhuvallitsemise juures. Vastasel puudusid täielikult lennukid ja õhukaitsevahendid olid äärmiselt nõrgad. Selle sõja uued õpised on vaevalt kasutatavad teistes olukordades. Seda näitavad mitmed varemad kokkupõrked, kus lennuväe tegevus piirdus peamiselt luure-, tuletoetuse- ja juhuslike rünnakülesannetega.

Kokku võttes viimaste sõdade reaalsed

kogemused on annud uusi sihtjooni lennuväe lahingulises kasutamises, kõrvaldades ühtlasi liialdatud oletusi suurte õhujõudude kõikvõimsusest. Rahuajal armastatakse sellega tihti kollitada. Vaatamata hiilgavale tehnilisele arenemisele, lennuvägi iseseisvalt ei ole siiani otsustanud ühegi operatsiooni saatust.

Õhujõud on võimelised andma maaväele tõhusat ja mitmekülgselt abi, mitte aga maid vallutama ja blokaade teostama. See jääb endiselt maaväe ülesandeks. Lennuväe lahingulisteks põhiväärtusteks on tuli, kiirus ja manöövrivõime. Nagu eespool nägime, tuli on mõjuv massilisel kasutamisel. See nõuab ühtlasi ulatuslikke, eraldatavaid märke. Vähemate sõjaliste esemete ründamisel saavad kannatada kultuurivarad ja rahulikud elanikud, eriti suurlinnades (Madrid). Õhurünnakute loodetav moraalne efekt on tihti negatiivne — esialgsele paanikale seltsib viha, mis desorganiseeritud hulki õrritab ägedamale vastupanekule.

Organiseeritud ja distsiplineeritud hulkadele õhuoht ei näi olevat nii suur, nagu kaldutakse arvama. J—K.

Jõuluveste.

Kui mõis käis käest kätte . . .

Oli vanasti nii, et kui anti jõulud, siis anti ka ilusad jõuluilmad. Lõpule jõudev sügis külmetas kunagi maa ning ühel päeval või õhtul algas lumesadu. Mõnikord lumi oli saabunud öösel ning valged katused ja jälgedetu puhas valge lumekate õuel üllatasid hommikul esimest pilku õuele. Lume järele saabusid ka külmad ning need metsapuude oksad, mis ei olnud vajunud lumekoorma all alaspöole, säten-dasid värskest härmatisest.

Üle soode, jõgede ja järvede rajati otsesed taliteed. Ning kui saabusid jõulud, need suured külaskäikude päevad, siis oli teid palju rohkem ja paremaid kui suvel ning igauht meelitas sõitma kuhugi tuttavate või omaste juurde võtma osa nende pühade meeolust. Sest need päevad on vabad töömuredest ning inimeste oma asi on, kui ilusaiks nad suudavad teha neid päevi.

Sõidetakse teedel, aisakellad tilisevad, sõidetakse rongidel kaugetesse jaama-desse, kus ootajate hobune on vastas, min-

nakse jala naabri poole, kui maa pole pikk . . .

Oli kord aeg, kus hulk noormehi sattus pühadeks kaugele külla. Juba ammu varakult nad olid lahkunud oma kodust, teekond oli kestnud nädalaid, kuni juhus määras ära koha, kus neil tuli võtta vastu jõulupühad. Nad olid sattunud õige kaugele oma kodust, kus lapsepõlves neid teadis otsida üles jõuluvana, kust hiljem neid teadsid leida külalised või kust ise teadsid alustada ammu ette mõeldud jõulusõite. Ei siia võõrasse paika tea teed kodune jõuluvana, ei ole siin oodata tuttava teretamist ega osakestki kodusest jõulumeelolust.

Need olid vabadussõja 3. polgu mehed. Oma maakonna piirid tulid jätta ammu juba maha, pühad jõudsid nendele järele kuskil Viljandimaa lõunaosas. Vaenlasega enamasti päevast-päeva laskeulatusel koos nad tõid enesega igasse külla kaasa surmahirmu, kandsid otsest sõda endaga kaasas ning inimestest nägid nad vaid põgenevaid,

argselt tagasitulevaid või lähemasse rettu pugejaid. Ning muud juttu peale sõjaküsimuste oli nii harva ja vähe.

Kuid tulid jõulud, karedad 1918. aasta jõulud. Lund oli vähevõitu, seda rohkem aga külma. Küngastelt tuisud olid viimud lume, kaapinud liivagi lahti, teedel paguti regi kiskus kruusast sädemeid, kuid samas jälle muutus regi imekergeks siledal teejäl. Aga tuul ulus, tähed vilkusid jäigalt ning metsad kohisesid kalgilt.

Kuhu nihkus sõjaliin, seal tardus elu. Talud jäid elutuks, maanteilt kadusid sõitjad, öösel ei vilkunud aknatulesid taluelamuist. Väljad oma avarustega vahetasid öid ja päevi, puud ja tukad surid õhtuhämarusse ja kerkisid uuesti koidust, kuid sõjakoledest aimas silm ja kõrv neil sõdureil, kes käisid valvetökkeis juba kinnituisukuvate maanteede sõlmedel ja teistel valvekohtadel. Ning ei olnud neil jõululaupäeva õhtulgi vahetusele minnes usku öö rahulikkusesse, sest ei tea, millist kalendrit vaenlane peab. Või ei pea kumbagi?

Oli siiski üks osake ka neid, kes nendel päevadel ei olnud seotud eesliiniga. Viibides lähemas varus nendele pühad töötasid jätta natuke mahti. Ning nagu pühadele ikka minnakse vastu teatud lootustega, nagu neilt oodatakse vaheldust elu tavalikkusele, nii ka siin mehed pidasid aru, kuidas pidada pühi inimese meedi.

Oli kogunenud andmeid kohalikkudest jõulukommetest, mis töötasid olla soodsad ärakasutamiseks. Peamine neist oli see, et igas talus tehakse jõuluõlut ning jõuluõöl sõidetakse mööda külasid ringi proovimas lähemate ja kaugemate naabrite õlut. Ja võivat astuda sisse isegi võõras, üks olevat lahti kõigile. Sõduril eriti veel ei maksvat hoolida sellest, et ollakse võõrad...

Hobune saadi ning kolme mehe jõuluõine seiklussõit algas. Tundmatud talud, tundmatud inimesed, teadmatu vastuvõtt, kuid selle juures julge hakkamine ja teadvus millestki, mida võiks nimetada sõduri õiguseks.

„Saab siis näha, mis asjad need mulgid õige on,“ ütles salga eestvedaja Paju, ergutades hobust alatasa kergete ohjatõmmetega.

„Saab näha jah,“ vastas Mäepera. „Aga siin peab vaatama kavalasti. Korra üks Karksi kandis ütleski, et nojaa, et olete sõdurid küll, aga mis teist head, kui alati taganete. Et oleks teine asi, kui oleksite niisugused, kellest asja...“

„Minult jälle üks küsis kord, et palju mul maad on. Ma valetasin sada vakamaad juurde, aga siiski keeras selja. Pika-peale sain aru, et pidas popsiks,“ seletas Juulius Lull.

„Palju vakamaad sa talle siis kokku ütlesid?“

„Palju? Ma ütlesin ju, et sada vakamaad valetasin juurde.“

„Nojaa, aga palju siis kokku tuli?“

„Sada vakamaad, needsama sada luisatud vakamaad mul ongi. Vaene inimene, ega see ei julge mehemoodi valetada kah.“

Mehed naersid.

„Teinekord ei ole mul enam mitte üks raas alla 500 vakamaa puhta põllu, peale selle veel paar popsikohta ja pool valda suviseks karjamaaks ja talviseks jänesejahiks.“

Juulius Lull oli seega võtnud endale patendi mõisnikuna esinemiseks ning teisedki hakkasid mõtlema, mida mängida vastu mulgi uhkusele. Kas olla mõisavalitseja, kolmekihelkonna veskiomanik, mõisarentnik või kolmekordne vallavanem?

Kuid hobune jäi nagu äraootavalt pidama sammu ning pimedast seletus teelaik. Eemal maanteest mustasid suured taluhooned.

Sinna keerati õuele. Koera haukumise saatel otsiti püssid põhust. Uksel juba tuli vastu peremees.

„Tere õhtust ja häid pühi. Ärge kartke, oleme omad mehed.“

Kutsuti tulijad sisse. Vana peremees tõi õlut. Natuke hiljem usaldas end näidata ka perenaine.

„Nojaa,“ algas juttu Lull, „seep see nüüd ongi, et meie omad õllevaadid käärivad kaugel... Võib olla isegi, et teised keeravad kinni kõige. Kuid saate aru, et kui eluaeg on harjutud selle kõige parema pühade õllega, ega siis hea meelega ilma jääda ei taha. Vaata, sa vanaperemees, kui ma olen omas kodus tagasi, siis kui lubad, tuleval aastal saadan sulle ühe tünnikese...“

„Jaa-ah, või ikka saadad. Aga küllap kange on meie omagi.“

Rüüpasid jälle Lull ja Paju, rüüpas taatki. Ainult Mäepera ei tõstnud kannu. Ta oli ju ametilt kirikuvanem, peale selle karskusseltsi kassapidaja.

Kuid ei sobinud jutt. Imelik oli see mulk, ei küsinud, palju on kellelgi maad ja mitu mitmesugust masinat. Küsis sõjast ja kui vastati, siis näis kuulavat puistelt.

„Kas papil noort peret ei olegi?“ päris Mäepera.

Vanamehe näo üle käis kergendus. „Noored, neid on naabritalus, tütreid peaaegu teie kõikide jaoks. Ma õige mõtlesin kah, et mis te siin...“

Rüübati veel taadi vedelikku ja siis oli rutt naabritallu.

Seal muutus asi kiiresti kodusemaks. Pererahvas ilmus ruttu külalisi vaatama. oli tuju Pajul, oli Lullil, peremees näis olevat suur isamaalane, kordas seda sõna sageli. Lull juba rääkis:

„Olete kuulnud lahingust K. mõisa juures? Vaadake, meie olime seal. Püssiraud ajas otsast suitsu ja külgedelt tossu. Aga ei taganenud, aga ei taganenud...“

„No hullem lugu oli veel H. juures,“ seletas Paju. „Lähem üksinda luurele, näen — voor tuleb... Selge — venelased. Mina vilksti põõsasse, püss palgele, esimesele hobusele otse südamesse. Terve voor peatub. Tagumised hobused lasin samuti aisade vahele maha. Venelased ei saa edasi ega tagasi. Siis hakkasin neid üksahaaval noppima...“

Lugu oli ilus ning kõige suurema huviga kuulasid seda Lull ja Mäepera. Nii-sugust luiskamist ei kuule igapäev.

Mulk kuulab, ta tütreid istuvad reas kambrinurgas ja kuulavad ka. Mäepera silmad vilguvad üha sagedamini sinna-poole.

Kuid Lulli süda läheb kadedaks, et Paju oskas valetada nii ilusasti. Puha selge jõulu muinasjutt. Ta torkab vahele:

„Jah, nii ta vist oli küll, aga ega keegi teine peale sinu seda ei näinud.“

Paju vaatab Lullile etteheitvalt. On siis vaja hakata segama oma mehe asja?

Mulk aga satub kolmest kangelasest üha suuremasse vaimustusse. Ta lükkab jälle täit kannu lähemale.

„Aga miks kolmas mees ei joo?“

Mäepera oli haistnud parajasti teisest toast tulevat vorstilõhna ja ta näole ilmus imeliku igatsuse vari. Kuid õlut ta tõesti polnud veel maitsnud.

„Oot, sa tont,“ mõtleb Paju, „ma sulle näitan, kuidas segada teise juttu.“

Ning ta algas:

„Jah, meie kolmas sõber on kurb. Mõtelge, terve mõis peaaegu, 500 vakamaad puhast põldu, kaks popsi igal ilma-kaarel ja lugemata hulk lepikuvõsa karjajooksmiseks ja jänesejahiks... Ja see kõik jäta maha, tule juurest ära... Ega see nali pole. Oleks veel nii, et sugulasi oleks või naine oleks jäänud kohale, vanapoiss teine... Mis mul, oli renditud mõisa, kraami tegin suurema osa rahaks, kõigest ikka ilma ei jää...“

„Ah nii on temaga?“ Vana mulk jääb silmitsema seda kurba suurmaaomanikku.

Lull kuulas ehmatusena, kuidas tema valmis pandud 500 vakamaad äkki läksid Mäeperale. Paju oli teinud ta korraga purupaljaks. Nüüd tuleb mõttes kiiresti muretseda igaks juhuks midagi uut. Kui kiiresti käivad sõjas mõisad käest kätte!

Ning ta hakkas mõtlema midagi sellist, mis sobiks tema olemisega ühte. See 500 vakamaad oli kõige rohkem näo järele, aga mis oleks veel?

Kuid siis kutsuti teise tuppä vorstide juurde. Kui Lull vaatas kohta otsides ringi, ta juhtus parajasti nägema, kuidas Mäepera asetati kahé peretütre vahele. Tema ise asetati peremehe paremale käele, aukohale, sest oli jutumees. Ning ta pidi kadedusega kuulama, kuidas Mäepera ja temalt näpatud mõisamaade ümber tekkis tasane edvistav jutuvad. in.

„Mulgi-preilid näitavad, et ega nad nii tossid ei olegi,“ mõtles Lull.

Aga Paju rüüpas õlut ja kõneles:

„Jaa, olgu mis on ja tulgu mis tuleb, aga meie võitleme viimse veretilgani. Ja võidame kah, küll me seda näeme. Mõtelge seda, et 700 aastat ei ole meie rahvas näinud vabaduse päikest...“

Ta püüdis rääkida ilusti, kuid Mäepera omal kohal ei rääkinud peaaegu midagi, oli ainult uhke ja laskis ennast teenida.

„Mina kinkisin sulle su 500 vakamaad, sa vandersell,“ mõtles ta oma jutu vahel. „Oskad sa, kelm, olla mulle vähemalt tänulik?“

Kuid siis Lull kahvatas. Ta nägi imede imet — Mäepera virutas kinni kannutäie õlut. Teise ka veel... Oli see viirastus või oli silmapettus see Mäepera kõva kõrvalehoidmine viinast nende nädalate kestel? Kas seesama Mäepera ei noominud teisi alati iga viinatilga pärast? Kus on nüüd ta karskuseselts ja viinavihkamine?

Aga olemine läks peagi päris lõbusaks ja vahetati kohti. Mõned tunnid üle kesk-öö istuti veel koos ja siis olid mulgid silmnähtavalt jäänud uniseks. Maali ja Helmi saatsid sõdureid sõidule. Ja kutsuti kunagi ikka veel tagasi.

Mäepera oli rõõmus õllest. Ta jorutas laulu ja seletas:

„Eh, ükskord elame maailmas. Ega muidu küll poleks joonud, aga ei tea ju, kauaks seda elukest ongi. Kui oleks kindel, et pääseks veel eluga, siis küll ei oleks võtnud tilkagi. Ainult seepärast, et ei tea, mis minust võib saada igapäev...“

Tagasiminekest ei saanud asja, sest sõdurite tee hakkas viima neid edasi ja õige kaugele. Sõjakuudel nähti paljusid külasid ja talusid, nähti ka talutütreid. Ei olnud neil kolmel sellest jõuluõhtust pärastpoole enam kunagi juttugi. See vist oli kõik unustatud. Teised jõulud peeti kaevikuis uute muredega.

Pärast sõda Mäepera sai asunduskrundi. Hakkas juba ehitama, kuid siis äkki äiapapa käsul müüs maha kõik ja kolis Viljandimaale veskipidajaks. Äiapapa oli

annud puuduva suurema osa raha omast käest juurde, seletades ise, et müüdi seda ei teeks, aga Maali on ju see esimene, see silmatera.

Kui Paju ja Lull sellest kuulsid, siis nende näod venisid pikaks. Kui muust veel kuidagi saad aru, siis seda ei oska kujutella, kuhu ta pani need Lulli 500 vakamaad puhast põldu?

Mäepera aga ei ütle, kuidas ta need kaelast ära raputas.

J. Jaik.

Bibliograafia.

Belgia riigikaitse mõtte areng 1936. a. prantsuse sõjakirjanduse valgustusel.

Sissejuhatus.

22. juulil 1919. a. Prantsuse president Poincaré külastades Brüsselit esines kõnega saadikutekoja ja pealinna kodanike ees, milles muuseas tähendas: „Teie kannatasite oma õiguse eest, kuid Teie kannatasite ka kõigi rahvaste õiguse eest. Teie nagu Prantsusmaagi olite inimesoole tähelepanelikuks tunnimeheks. Kui kaks rahvast on täitnud seesugust ülevat missiooni, siis midagi, midagi, midagi ei või neid enam lahutada.“¹⁾ Sellele kolmekordsele midagi'le järgnesid kestvad ovatsioonid, nagu tõendisena, et midagi ei tohi nende kahe rahva edasist koostööd lahutada.

Tegelikult ongi pidev koostöö ja vastastikune arusaamine valitsenud Belgia ja Prantsusmaa sõjalises ja poliitilises koostöös kuni 1936. a. Kuid üllatusena paljudele töid ajalehed pärast 14. oktoobrit 1936. a. teatise Belgia kuninga suurkõnest „eranditu ja täiusliku belgia politika“ kohta.

Millistel kaalutlustel on muutnud Belgia oma seniseid tõekspidamisi, püüame selgitada alljärgnevas prantsuse sõjakirjanduse andmeil.

Tõekspidamisi 1936. a. algul ja Belgia riigikaitse suundi.

1935./36. a. vahetusel olid Lääne-Euroopa riikidele peamisteks tähelepanu objektideks 1. Saksamaa relvastumine nii avalikult kui ka salaja ja Saksa suund Reinimaa remilitariseerimiseks ning 2. Itaalia-Abessiinia sõja tõttu Vahemere prob-

leemi võimalik kujunemine. Need asjaolud omakorda töid päevakorda relvastatud jõudude suurendamise küsimuse. Peagu üheaegselt ilmusid teated²⁾ Briti erakordsest krediidist 200 kuni 300 miljoni £ suuruses relvastatud jõudude kõvendamiseks ja Belgia kaitseministrilt esitatud seadusekava kohta tegeliku teenistusaja pikendamiseks.³⁾ Kuna Briti erakorralise krediidi kasutamine nähti ette esimeses järjekorras mere- ja õhujõudude ülesehitamiseks ja vaid 3 diviisi motoriseerimiseks, siis löi see laineid Belgia ja prantsuse sõjakirjanduses. Kuna Reini pakti põhjal Locarno lepingute alusel Briti maapiiriks Euroopas pidi kujunema Reini jõgi, siis arusaadavalt põhjusil vähem tähelepanu inglaste poolt maaväele polnud kokkukõlas Belgia garanteerimisega maapoolt.

Belgia idapiiri kaitse tugines k. o. aasta alul kindlustustele põhja pool Liège'i ja lõuna pool Ardenne'i, kus piirikatteks 150 km peale oli vaid 13 000 meest, millest 3000 ratturit. On arusaadav, et see jõud ootamatu ja motoriseeritud osade löögi puhul pole küllaldane, mis pärast asutigi kaaluma tegeliku teenistusaja pikendamist. Viimane pidi tõstma kaitsejõude (tegelikus teenistuses ja käsutusvääs) 15 000 mehe võrra. Lisaks ees- toodule Belgia-Prantsuse kaitselepingu alusel 1920. a. oli ette nähtud kiire katte- osade kõvendamine prantsuse motoriseeri-

¹⁾ L'albom de la guerre 1914—1919 III lk. 1265.

²⁾ La France Militaire 19.02.36.

³⁾ Sõdur nr. 11.

tud ja mehhaniseeritud diviiside saatmisega Belgiasse.⁴⁾

Prantsuse sõjakirjandus suhtus belglaste kaitsejõudude suurendamisele teenistusaja pikendamisega kõigiti heatahtlikult, seades seda isegi eeskujuks teistele rahvastele.

Kuna esitatud seadusekava ähvardas piirata optimistliku ja individualistliku belglase vabadust, siis tekkis esitatud kava vastu avalik rünnak. Pöörde tõi aga töökspidamise 7. märts, mil Saksamaa rikkus demilitariseeritud tsooni mõiste. Seejärgi tulid kuuldavale hääled, eriti parlamendi ringkonnis, mis nõudsid kogu riigikaitse süsteemi revideerimisele võtmist. Kuninga korraldusel 25. 02. 36. kutsuti ellu segakomisjon 20 senaatorist ja 11 ohvitserist, kes pidid teostama uurimuse tekkinud olukorra kohta ja selle alusel esitama ettepanekud riigikaitse reorganiseerimiseks. 22. aprillil pidas komisjon oma esimese avakoosoleku, kus kaitseminister avaldas senised põhimõtted riigikaitse alal. Neid kokku võttes võib Belgia fortifikatsioonilist ettevalmistust iseloomustada järgmiselt:⁵⁾

1. Meuse jõe joon on organiseeritud, kus raskuspunktideks on Liège'i ja Namuri moderniseeritud kindlused. Maaväe positsiooni organiseerimiseks Herve platool

on eeltööd tehtud. Battice ja Pepinster toetuspunktide ehitamine on juba ette valmistatud ja osaliselt tööd käimas. Samuti on tööd käimas põhjapool Neufchateau'd, kuid toetuspunkt lõunapool Remouchamps'i on veel paberil.

2. Luksemburgi piiri vastas on ette nähtud sügavusse eeloneeritud vastupanu-sõlmed.

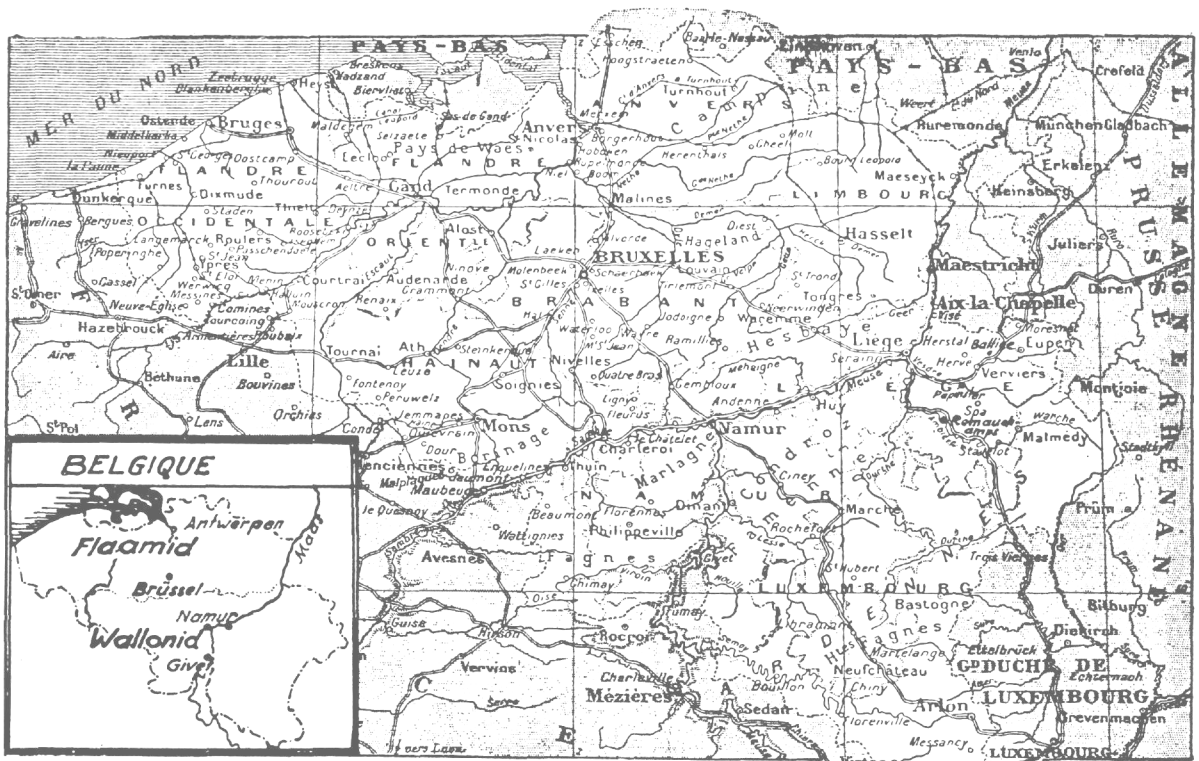
3. Limbourgi veejoonte kaitse on võetud kaitsekavasse ja sinna ette nähtud koponiiride ehitamine. Sellega oleks tagatise loodud invasiooni puhuks läbi Hollandi.

4. Escaut jõe joone kaitsmiseks esialgses kavas oli ette nähtud Anvers vanade fortide kordaseadmine ja kindlustatud rajooni loomine kagu pool Gand'ti. Selleks on suudetud hankida Gand'ti rajooni 20 miljonit ja Anvers fortide tarvis paar miljonit franki. Järjest suurenev oht Hollandi neutraliteedi rikkumisvõimaluste alal nõuab selle rajooni kindlustamise ülestõstmist esialgse kava ulatuses.

Toodud kavatsuste kohta avaldavad prantslased rahuldustunnet, sest sõbraliikumises belgastega on võimalik ühisel jõul invasiooniohtu vähendada. Teisalt aga avaldatakse kartust, et pahem-

⁴⁾ La France Militaire 19. 02. 36.

⁵⁾ La France Militaire 30. 05. 36.

poolsete võit rahva esinduses võib raskendada riigikaitse kavade realiseerimist.

*

Järgnevalt peatume selle komisjoni töötulemusil, millistest ilmnevad teatud uued mõtted kaitse korraldamise alal.

3. septembri istungil võeti vastu järgmised resolutsioonid:⁶⁾

1. Vaja kokkukõlastada kaitsesüsteemid fortifikatsiooniga nii idas kui põhjas ja luua täiendavalt kaitseorganisatsioon lõunas.

2. Vaja erakorralises krediidis ette näha kaitsekorraldust tagavad harjutused 1937. a.

3. Vaja korraldada harjutused ja määrata krediit kodanliseks (passiivseks) õhukaitseks 1937. aastaks.

Pärastlõunasel istungil võeti vastu veel järgmised otsused:

1. Anvers kindlustatud rajooni fortifikatsioon viia ajakõrgusele.

2. Täiendada Liège ja Namur'i kindlustatud rajoon, muutes teda kinniseks, et tagada tagalat ootamatute löökide vastu.

3. Täiendada Aberti kanali kaitsekorraldust ja ühes sellega organiseerida kaitseks veejooned rööbiti lõunapiirile.

Neist otsustest paistab päris selgesti muudatus belglaste mentaliteedis. Lõunapiiri kindlustamine on kahtlemata ettevaatusabinõu prantslaste vastu. 26. septembril kirjutabki sel puhul kindral Culmann: „See on hoopis uus nähe, mille avalikkuse ette toomine mõni kuu tagasi oleks tundunud absurdseks.“ Kuidas on tekkinud selline meeolelu muudatus belgaste tõekspidamistes, püüame vaadelda alljärgnevas.

Vaimne ümberorienteerumine Belgias.

Esimene erapoolikusele püüde tunnus esineb juba aprillikuus, mil Belgia endine peaminister Henri Jaspar liitlastevahelisel mõttevahetusel avaldas seisukohti Belgia ja Saksamaa vaheliste kohtade kohta.⁷⁾ Belgia erapoolikus pole mitte ainult kokkulepe, vaid Belgia geograafilise ja strateegilise positsiooni tulemus. Sakslaste okupatsioon Maailmasõja päevilt on jätnud sügavad jäljed belglaste hinge ja iga uue invasiooni korral teostab Belgia oma kaitset sama kangelaslikkusega nagu 1914. a. „Missugune ka poleks poliitiline seisukord Euroopas, kuid meie kodumaa pinda puutuda, tähendab meile suurimat kuritööd ja meie sõdurid... kaitsevad meie territooriumi.“ Siit on ka selge, et Belgia ei

taha end siduda kellegagi, kes teda võivad kiskuda võõrastesse tüldesse. Kuigi Belgia on teoreetiliselt jaotatav põhja (flaami) ja lõuna (vallooni) osaks oma rahvuste järgi, moodustab ta siiski teraviku oma politikas. Huvitav on siinkohal märkida isegi keele alal mitmekesisust. Näiteks 8 300 000 elanikust (1930. a. andmeil) kõnelevad

ainult prantsuskeelt	—	3 039 000	elanikku
„ flaamikeelt	—	3 473 000	„
„ mõlemaid keeli	—	1 045 000	„

Eriti tugevasti on maa külge kasvanud flaamid, kes ühtlasi kõige suuremad individualistid ja antimilitaristid. Maailmasõja päevil Flandriat kaitsvad osad koosnesid kuni 80% flaamidest ja kui peaks olema vaja kas või homme seda maad kaitsta, on nad sama visadusega valmis võitlema nagu 1914. a. Oleks aga vaja sooritada mingit preventiivsõda või ükskõik kelle abistamist, selleks ei suudaks keegi veenda flaame.

Üldjoontes on sama seisukoht ka valloonidel, kuigi nad on enam eksalteeritud. Suurem osa valloone usuvad, et tänapäeva lõpmatud paktide seeriad võivad vaid ohtu kaela tuua ja seepärast püüavad nad ohtu vältida neutraliteediga.

Henri Jaspar lõpetab oma seisukohad Belgia suhtes järgmiselt: „Üks on tõsiasi, millele võite kindlad olla ja mida ma võin garanteerida kõigi oma kaasmaalaste nimel: kui Saksamaa tahab uuesti alata oma 1914. a. mängu, siis tuleb tal kõndida üle tuhandete belglaste laipade. Sellest vaatekohast lähtudes on prantslaste ja belglaste huvid tihedalt solidaarsed.“

31. juulil avaldatakse inglise, prantsuse ja Belgia nõupidamise tulemused. Seal esikohal seisab vastuvõetud otsuste hulgas üldisele rahule kaasatöötamine ja Locarno uuesti loomine Saksamaa ning Itaalia kaasatõmbamisega. Seega Belgia töötab täielikus kokkukõlas oma liitlastega ja püüab endale võetud rahvusvahelisi kohustusi täita juulikuu lõppedes.

Septembris pärast eespoolkirjeldatud komisjoni seisukohtade avaldamist kindlustustööde alal kirjutab Le Pays Wallon: „Meie ei soovi võidelda Nõukogude eest. Meie rahval on küllalt tasakaalu ja taipu, et mitte laskuda jacobismi avantüüri ja sõtta väljaspool meie doktriini. Prantsusmaa on praegu sotsiaalse killunemise ohver, mida kasutab Venemaa assisteerides klassivahelises võitluses. See aga takis-

⁶⁾ La France Militaire 26.09.36.

⁷⁾ La France Militaire 11.07.36.

tab ja paralüüsis kõik pingutused Prantsusmaa ja Saksamaa lähenemiseks. Prantsusmaa on asetatud seisukorda, et ta peab kaasa tegema Saksamaa ja Venemaa vahel ettevalmistamisel oleva sõja.“⁸⁾

See oli ettevalmistus selleks, et Belgia kuningas Leopold III võis 14. oktoobril ministrite nõukogu ees esineda Belgia uute suundadega välispolitika alal. Kuninga kõne põhjal tuleb aru saada, et Belgia jätab endale täielise vabaduse välispoliitilistes küsimustes end mitte sidudes ühegi suurriigiga ega suurriikide grupiga, milliste diplomaatiliste kombinatsioonide tulemuseks võib olla sõjaline tegevus. See aga ei tähenda belglaste tagasitõmbumist nende traditsioonilistest sõprussidemetest.

Avaldatakse veel arvamist, et kuninga kõnel on oma kindlad sise- ja välispoliitilised eesmärgid. Sisepoliitiliselt — luua soodsaid eeldusi kaitseväeteenistuse läbiminekuks Parlamendis⁹⁾ ja tasandada flaamide ja valloonide mõtete lahkuminekuid. Põhjusena tuues ette Saksamaa rearmeerimise ja Reinimaa remilitariseerimise, et sellega tõendada vajadust kaitsejõudude ja nende valmisoleku kõvendamiseks. Ühtlasi sellega antakse võimalus kontrollida rahvusvaheliste garantiide kindlust, millised seniajani pole pakkunud Belgiale loodetud julgeoleku- ja kindlustunnet.

Välispoliitiliselt on Belgia erapoolikus kahtlemata loogiks kollektiivse julgeoleku mõistele ja suureks raskenduseks viie riigi nõupidamise kokkukutsumiseks.

Belgia erapoolikuse põhjusi.

Prantslased, kellega belglastel on kaitseseping 1920. a., püüavad selgitada põhjusi, miks nende parim sõber on neid korraga hüljanud ja petnud. Põhjuste analüüsil jõutakse järgmiste asjaoludeni:

1. Juba mõned aastat kestavad töötlid Põhja-Prantsusmaa kaevandusrajoones, kust belglased on välja surutud.

2. 1935. a. loodud liiduleping N. Veneaga on jahendanud sõprussidemeid Belgiaiga, sest viimasel puuduvad laiemaulatuslikud sümpaatiad kommunismile. Juba lepingu sõlmimisel kirjutas La Libre Belgique: „See on hullumeelsus meie poolt lasta end kiskuda sõtta võimaliku Saksa ja N. Vene konflikti puhul.“

3. Prantsusmaa poliitiliste põgenike koduna on vastu võtnud kõigi maade põgenikke, kuid keeldus sissesõiduluba andmast Belgia rexistide partei juhile Degrelle'ile.

4. Prantsusmaa nõrk reageerimine 7. märtsil Reinimaa reokupeerimisele Saksamaa poolt.

5. Võib-olla ka puht isiklikud põhjused, millistest La France Militaire 18. ja 19.10.36. toob kuulduse kuningas Leopoldi kinnipidamisest ja lunastusraha nõudmisest möödunud aastal Vogeasides streikijate poolt.

Kuidas nende põhjuste tõepärasusega lugu ka ei oleks, kuid on tõsiasi, et jahe-nemine on teostunud Belgia ja Prantsusmaa suhetes.

Otsides Belgia neutraliteediküsimuse sügavamaid põhjusi, peab tagasivaate tegema Belgia ajalukku. Alates XVI sajandist on Belgia olnud alati võõraste rahvaste valitsemise all. Pärast 1830. a. revolutsiooni, kui Belgia saavutas iseseisvuse ja arendas seda erapoolikuse põhimõttele, leidis aset neutraliteedi garanteerimine. Belgia ajaloo kestel, nii võõraste võimude omavahelises võitluses kui ka iseseisva ja neutraalse Belgia ajajärgul on alati olnud Belgia territoorium sõja tallermaaks. Armeede läbitungi suuna Belgias määrab maastik kahe rööbiti asuvate veejoonte vahel. Need on 1) Haine, Sambre, Meuse ja 2) Lys, Escaut, Ruppel, Neth. Sellel maa-alal, kuhu juba vanad roomlased *chitasid strateegilise maantee, leidub rahvaste ajaloost tuntud lahingupaiku, nagu:*

Steinkerque, kus 03.08. 1692. a. Luksemburgi marssal võitis Wilhelm III.

Seneffe, kus 11.08. 1674. a. Conde võitis Oranje printsi ja prantsuse kindral Marceau 1794. a. austerlasi.

Fleurus, kus 01.07. 1690. a. Luksemburgi prints võitis austria-hollandi väe ja 26.06. 1694. a. Jourdan võitis prints Cobourg'i.

Ramilies, kus 1706. a. Marlborough võitis prantsuse marssali Villeroi.

Ligny, kus 16.06. 1815. a. Napoleon I võitis Blücher'i.

Waterloo, kus 18.07. 1815. a. Wellington võitis Napoleon I.

Sama suunda mööda liikusid ka sakslaste parema tiiva peajõud 1914. a. Tuleviku sõjas belglaste kaitsesepingu korral prantslastega võib ette näha III riigi moto-meh. diviiside suunamist Maginot kindlustatud joone taha eeskirjeldatud maa-ala mööda.

See on Belgia geopoliitiline olukord ajaloolises perspektiivis. Tänapäeval, kus

⁸⁾ La France Militaire 26.09.36.

⁹⁾ Parlamendis juba kinnitatud.

relvastumine ja rivaliteet riikide vahel järjest suureneb ja ähardavamaks muutub üldine õhkkond, on Belgiale selge, et tema territoorium võib kujuneda kas baasiks oma senistele liitlastele või invasioonisuna nagu 1914. a. Igal juhul — sõjatalermaaks. Seesuguses olukorras on iga abinõu kallid, et saavutada oma maa ja rahva puutumatus. Kas annab seda iseseisev poliitiline suund? Jääb järgi vaid oodata vastust tulevikult.

*

1936. a. kestel on Belgia oma kaitsevõimet tõstnud kaitsevæeteenistuse pikendamise ja riigikaitse korraldamise suuna kindlaksmääramisega. Seejuures poliitiline suund on iseseisev, rajatud neut-

raalsuse põhimõttele. Sellest suunast on tugevasti pettunud Prantsusmaa ja ka Venemaa ei keeldu oma kaastundlikke seisukohti avaldamast.¹⁰⁾ Inglismaa võtab seda küsimust külma rahuga, garanteerides oma toetuse Belgiale. Saksamaa pole oma seisukohta seni selgesõnaliselt avaldanud.

Belgia neutraliteedi küsimus pakub kahtlemata huvitavat materjali ka edaspidi, väikeriigi kaitse korraldamisest ja tema välispoliitikast. Üheks alustoeiks neutraliteediküsimuse ülestõstmisel on küllaldane sõjaline potents, nagu seda nägime eestodu põhjal Belgia suhtes.

—e

¹⁰⁾ La France Militaire 15. ja 16. nov. 1936.

Jalaväe kaasaegne tangitõrje relvastus.

Vojennõi Vestnik nr. 5, 1936.

Alul kohandati võitluseks tankidega jalaväesuurtükke, nagu näiteks n. n. „kaevikusuurtükid“ kaliibriga 37—57 mm ja müüserid või miinipildujad kaliibriga 60—100 mm. 1918. a. sakslased püüdsid konstrueerida ka esimest iseliikuvat suurtükki, asetades Belgia kindluste fortidest võetud 57 mm kindlusekahuri veoautole. Kuid kõik need suurtükid osutusid liialt nõrkadeks soomuse läbilöömise võimelt ja mitte küllaldasteks oma laskekiiruselt. 75 mm ja suuremakaliibrilised suurtükid, omades küllalt võimsa mürsu, osutusid samuti vähe efektseteks. Nad ei evinud vajalist liikuvust ja laskekiirust, omasid väikese horisontaalse laskevälja (10—15°) ja kujutasid liialt suurt märki.

Suurtükiväe nõrkus võitluses tankidega viis sinna, et osa tanke ikka murdis läbi suurtükiväe tules ja jalavägi osutus täiesti kaitsetult nendega silm silma vastas. Viimase võitlusvahendeiks tankidega olid vaid käsigranaadi puntrad, mis tulid visata tangilüliku alla vahetust lähedusest; see nõudis suurt julgust ja võitlustahet, mida aga sõdivate riikide vägedes tankide ilmumise perioodil (1916. a. lõpul) enam palju just ei olnud.

Kuna tollaegsel tuel olid suured nõrkused tangitõrjesüsteemis, siis hakkasid tähtsat osa etendama passiivsed tangitõrje meetodid. Jalavägi oli sunnitud ehitama tangitõrjekraave ja püüniseid, looma miini-

välju ja organiseerima rida teisi tangitõrjeks kasutatavaid takistusi. Rännakul ta oli sunnitud kõrvale hoidma lahtistest aladest, püüdes liikuda teid kaudu, mis olid kaitstud tankide pealetungide vastu metsadega, jõgedega ja teiste takistustega. Puhkustel ja positsioonidel ta oli samuti sunnitud asuma kohtadele, mis kindlustasid talle teatud kaitset. Kõiki neid tingimusi täita polnud sugugi nii kerge ja alati mitte kaugegeltki võimalik. Loomulikult püüdsid kõik riigid kõvendada aktiivset kaitset ja oma diviise, eeskätt diviisi jalaväeosi varustada eriliste tangitõrje-suurtükkidega ja sealjuures arvul, mis tagaks kaitset kogu rindel.

Selle relvastuse arengus tuleb eraldada kaks küllalt selgesti väljenduvat ja üksteisest erinevat suunda.

Esimene, mis kõige selgemalt avaldub Ameerika Ühendriikide sõjaväes, seisab selles, et seal kuni viimase ajani tangitõrje peamiseks vahendiks loetakse 75 mm diviisisuurtükiväe kahurit, mille täiendamise alal käib katkematu töö. Peale maailmasõjaaegse moderniseeritud karbi-kujulise algusega kahuri, katsetatakse juba ammu harulafetiga ja 45° horisontaal laskeväljaga kahuriga. Ta loetakse juba praegu täiesti kohaseks tangitõrje-relvaks. Kaalumisele kuuluvad veel vaid tema kasutamise küsimused: kas seda suurtükiväge tuleb kasutada üksikult torude kaupa ja lasta temast otsesihimisega erelistelt ettenihuta-

tud positsioonidelt või püüda hävitada tanke patareide ja gruppide liikuvate ja tavaliste lökketuledega kinnistelt tulepositsioonidelt.

Ei tule arvata, et Ameerika sõjaväe tangitõrje-relvastus piirdub ainult diviisi suurtükiväega. Laialdast kasutamist on leidnud seal ka 5-liinilised (13 mm) kuulipildujad, mis löövad läbi 200 m peal 15 mm soomuse. Peale selle igas jalaväerügemendis on jalaväesuurtükide kompani, mis on varustatud miinipildujatega ja 37 mm tangitõrje-kahuritega.

Ameerika vana 37 mm kahur, mis kuulub 1916. aastasse, oli väga nõrk relv; ta algkiirus oli 400 m/sek. ja laskekaugus 2000—2400 meetrit.¹⁾ Peatselt pärast sõda moderniseeriti teda tunduvalt. Tuntud 1935. a. mudel omab umbes 700 m/sek. algkiiruse ja 4000 m laskekauguse! 25 mm soomuse ja lööb läbi 500 m peal. Sellest loomulikult ei piisa veel. „Revue d'Infanterie” andmetel on Ameerikas palju täielikumaid süsteeme, milledest osa veetakse tangi või tanketi šassiil. Sellised iseliikuvad tangitõrje-relvad on väga sobivad löögiandmiseks tankidele neis rajoonides, kus viimastel õnnestus rindest läbi murda.

Teise suuna tähistajaks on sakslaste v a a t e d. Luges, et tangitõrje peamiseks vahenditeks on tangid ise, saksa sõjavägi ei ütle ära ka suurtükiväest, millega ta rikkalikult varustab oma vägesid.

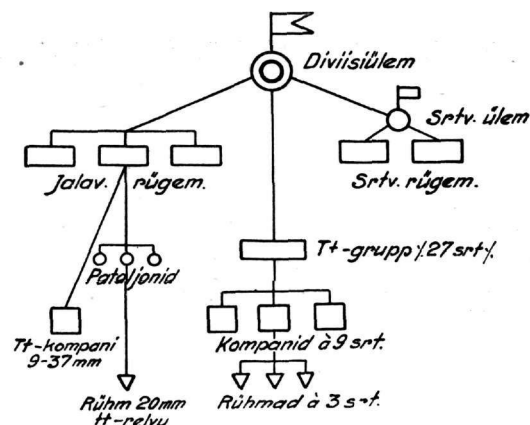
Kuid kaasaja diviisisuurtükiväe relvastust, esijärjekorras 77 mm või 75 mm kahurit, nad ei loe tõsiseks tangitõrjerelvaks. Nende suurtükide lökketuld kinnistelt tulepositsioonidelt nad loevad samuti vähe efektselt nagu lahtistelt positsioonidelt tulistamist otsesihetamisega. Viimasel juhul eitavaale seisukohale asumist mõjustab suurtüki väike pööratavus. Siit järeldus — püüid vabastada diviisisuurtükiväe tangitõrje ülesannete täitmisest, pannes need täies ulatuses 20—50 mm erikahurite õlgadele. Konkreetselt avaldub see diviiside varustamises 20 mm ja 37 mm tangitõrje-relvadega. Prantsuse sõjakirjanduse andmete kohaselt katsetatakse ka suuremakaliibriliste kahuritega (40 ja 50 mm), samuti 20 mm tangitõrjepüssi. Neile on esitatud järgmised tehnilised nõudmised: 1) 40 mm ja suuremakaliibrilised suurtükid peavad suutma läbi lüüa 1000 m pealt igat soomust kuni 40 mm; 2) 20 mm kahurid ja püssid peavad suutma läbi lüüa väikestel kaugustel (300—400 m) 30 mm soomuse.

Varustusel olev vana miinipilduja MW18 ja teda asendav vintlõikeline ja tagant lae-

lav 75 mm müüser on kohandatud ka võitluseks tankidega, kuigi nende peamine ülesanne on jalaväe saatmine ja tulepesade mahasurumine jalaväe teel.

Saksa diviisi tangitõrje-relvastus konkreetselt avaldub selles, et igale pataljonile on antud rühm 20 mm suurtükke (võimalik, et mõnedes väeosades on 20 mm tangitõrje-püssid); igale rügemendile — kompani 37 mm kahureid (9 kahurit).²⁾ Peale selle diviisi koosseisu kuulub motoriseeritud grupp samu 37 mm kahureid (kokku 27 kahurit). Kokku on diviisis 37 mm kahureid 54 tk., lugedes juurde ka 20 mm tangitõrje-relvad, siis on kokku umbes 80 relva, mis annab ligikaudu 1 tangitõrje-relva iga 100 m rinde kohta.

Tangitõrje-relvade organisatsioon saksa diviisis.

Suurtükid hajutatakse nii rinnet pidi kui sügavusse kogu kaitseribas, sest et nende koondatud asetus, kuskil takistuse taga, ehki see tagab küllalt tihedat tuld, siiski ei garanteeri üksikute, rühmitusest eemal sisse-murdnud tankide hävitamist, veelvähem massilise ja laial rindel areneva tangirünnaku tagasilöömist.

Diviisi tangitõrje-grupp kaitseb sügavust ja esimeses järjekorras lähiseid suurtükiväe positsioonidele. Sellel alal on iseloomustavaks saksa taktikale, et nad ei kasuta teda kui statsionaarset üksust, vaid kui võimsat liikuvat varu diviisiülema käes.

Rännakul tangitõrje-suurtükid nihutatakse tugevasti ette ja liiguvad otseses sides

¹⁾ Modernsete 37 mm kahurite algkiirus on üle 800 m/sek. ja laskekaugus üle 7000 m.

²⁾ See ei tähenda sugugi, et kaliiber 37 mm on osutunud sakslastele sobivamaks kui näiteks 47 mm kal., vaid tuleb arvata, et nad oma diviise on varustanud olemasoleva materjalosaga.

vaatlejatena, kelle ülesandeks on alarmeerida suurtükke vastase tankide ilmumise eest.

Huvitav on ära märkida, et saksa armee, paljude sõjakirjanikkude tähelepanekute kohaselt, ei ole suurekaliibrilisi kuulipildujaid (13 mm), milliseid mitte just eduta kasutati sakslaste poolt Maailmasõja lõpul ja mis läbi löid väikestel distantsidel kerge soomuse. Seevastu suurt tähelepanu pühendatakse ideele, asendada raskekuulipildurkompani pataljonis 20 mm kuulipildujate kompaniga. Sellist liiki ümberrelvastumine on senini veel projekt, kuid projekt, mille kallal tõsiselt töötatakse.

Teised riigid tangitõrje küsimuses on asunud keskteele. Toome mõningad andmed „Revue d'Infanterie“ veebruarikuu numbris ilmunud artiklist:

Inglise sõjavägi on veel otsingute ajajärgus. Käesoleval ajal katsetatakse organisatsiooniga, mis tuleb meelde saksa organisatsiooni. Brigaadi juures on tangitõrje üksus „toetuspataljon“, koosnedes 3 kompanist. Kompani on 4-rühmalises koosseisus. 3 rühma sisaldavad ä 8 tangitõrjesuurtükki, kokku 24 tk.; 1 rühm — tangitõrje miinide mahapanemiseks. Kokku 7150 miini ja 72 suurtükki.

Suurtüki süsteem pole veel otsustatud. Võimalik, et see on 37—47 mm kaliibriline kahur tüübilt kas hästi tuntud Vickers'i 37 mm kahur või sama tuntud Beardmore'i kahur (40 mm ja 47 mm). Kuid on võimalik, et kasutamist leiab ka 13 mm kuulipilduja.

Šveits võtab varustusele 47 mm kahuri.

Belgia katsetab 47 mm kahuriga, kuid inimeste abil transporteeritavat (lahutatakse 8 ossa). Samasuguse relva belglased monteerisid tanketile. Soomuse läbistamise võimelt kahur loetakse tugevaks, kuna ta lööb läbi 600 m peal 40 mm soomuse.

Veidi erakutena esinevad Poola ja Itaalia. Nii üks kui teine töötab energiliselt uute suurtükkide alal. Otsustades ajakirjade andmeid, Poolas katsetatakse oma Pocisk tehase 47 mm kahuriga ja viimasel ajal peale selle suurtükiga, mille on esitanud keegi Ameerika konstruktor.

Itaalia jäi viimasel ajal samuti peatuma 47 mm kahuri juurde. Praegu aga on nii üks kui teine armee relvastatud raskete n. n. rügemendisuurtükkidega, millised on vähe sobivad jalaväe saatmiseks lahinguväljal ja veel vähem kiireks tulistamiseks tankide pihta.

Jaapanlased varustasid oma jalaväepataljonid jalaväesuurtükkide kompaniga, mis koosneb kahest 37 mm kahurist ja kahest 72 mm müüserist 1922. a. mudel. Viimasel ajal 72 mm müüser asendatakse uue n. n. 70 mm haubitsaga 1932. a. mudel. Peale selle rügemendi suurtükiväena on kasutamisel mäesuurtükid 1908. a. mudel. Rügemendile loetakse vajaliseks üks neljatoruline patareid.

Selliselt enamik sõjavägesid suundub sinna, et tangitõrje-relvana omada 37—50 mm kahurit ja umbes 300 kg raskusega ja hobu- ning inimveoga või samasugust umhes 1000 kg rasket relva iseliikuval alusel.

Tuleb tähendada, et Rheinmetalli ja Vickers'i tüüpi 37 mm kahurid on puhtal kujul kaitserelvad. Ei saa eitada seda, et nad suudavad jalaväge saata ka pealtungil, kuid sealjuures nende tuli on tõhus vaid lahtiste märkide vastu. Tulepesast, mis asuvad vastukallakute taga, on neile kättesaamatud. Nende vastu on vaja kumera lendjoonega suurtükke (kerge haubits, müüser, miinipilduja). Sellised suurtükid on ka varustatud kaasaja sõjavägedes kui täiendus tangitõrje-kahuritele. Konstruktorite katsed luua kombineeritud suurtükki, mis annaks lamedat ja kumerat tuld, pole seniajani küllalt reaalseid tulemusi annud.

Kerge tangitõrje-kahur ja kerge müüser-miinipilduja on suurtükid, milledega jalavägi astub tulevikusõjas lahingusse.

S.

LÄTL.

„MILITARAIŠ APSKATS“

Nr. 10 — 1936. a.

Kolonelleitnant Bebris. **Tänavavõitlus.** Autor, analüüsinud pikemas kirjutiste tsükli igakülgset tänavavõitluse korraldamise põhimõtteid, tuleb otsusele, et tänavavõitlus on väga keerukas lahingutegevus, mis nõuab kõigi astme juhtidelt ja sõjaväelt tugevaid närve kui ka orienteerumise ning teotsemise oskust. Seepärast tuleb sõjaväele selleks erilist ette valmistada.

Tänavavõitluse eriväljaõpet tuleb korraldada peamiselt vähemate üksuste raamides — alates jaoga ja lõpetades pataljoniga. Terve see erioppus tuleb jaotada jämedates joontes 3 õppejärku, ja nimelt:

I väljaõppejärg.

1. Rännak läbi asulate, mille elanikud on häälestatud sõjaväe vastu. Täidab — rühm ja kompani.

2. Üksiku maja või majadegrupi luure. Täidab jagu ohvitseri juhatusel.
3. Lähenemine tänavaid kaudu. Täidab — rühm ja kompani.
4. Raudteejaama või sidekeskaama vallutamine ja julgestamine. Täidab — kompani ja pataljõn.
Neid ülesandeid tuleb täita praktiliselt ühes hädavajaliste selgitustega.

II väljaõppejärk.

1. Kallaletung üksikule ehitisele. Täidab — rühm ja kompani.
2. Kallaletung asula äärele üle välja. Täidab kompani ja pataljõn.
3. Kallaletung läbi majade ja piki tänavaid. Täidab — rühm ja kompani.
4. Kallaletung barrikaadidele. Täidab — rühm ja kompani.
5. Saavutatud edu alalhoidmine. Täidab — rühm ja kompani.
6. Vallutatud asula puhastamine. Täidab — rühm ja kompani.

III väljaõppejärk.

1. Üksiku ehitise kaitsmine. Täidab — rühm ja kompani.
2. Barrikaadide kaitse. Täidab — rühm ja kompani.
3. Tänavanurga organiseerimine kaitseks. Täidab — rühm ühes rü jaoga või lahingugrupp.
4. Asula piiri organiseerimine kaitseks. Täidab — kompani ja pataljõn.
5. Mõned lendülesanded luureks ja vastu löökide organiseerimiseks. Täidab — jagu, rühm ja kompani.

Kol. Kriipen. Märkmeid jao taktikalisest väljaõppest.

Autor vaatleb jao lahingulisse väljaõppesse puutuvaid küsimusi peamiselt taktikalisest seisukohast ja nimelt neid, milliseid autori arvates käsitletakse puudulikult või võõriti.

Harutledes lahingueelpostide väljaõppe küsimust, autor hoiatab lubada jagudele siis, kui neile on antud vaid vaatluse ülesanded, taanduda kergelt. Siin praktiliste näidete ja lakkamatute seletuste varal tuleb sõdureid viia veendumisele, et vähem kui kahekordne ülekaal pole veel mingi ülekaal, mis sunnib taanduma.

Kallaletungi läbiviimisel tuleb piinlikult hoiduda sellest, et õppus ei piirduks ainuüksi ühe rünnakuga vastase esimese kaevikujoone vallutamise eesmärgil, et sõdurid ei saaks vale ettekujutuse, nagu oleks ainult ühe sellise rünnakuga saavutatud võit ning vastane oleks purustatud. Seepärast iga

pealetung, pärast esimest rünnakut, peab jätkuma, vähemalt vastase rühma positsiooni sügavuse ulatuses. Selleks tuleb teha üksteise järgi 2—3 rünnakut.

Lahingu katkestamise ja taandumisharjutuste läbivõtmisel ei tohi kunagi vaikides mööduda küsimusest, mispärast me antud juhul taandume. Kuid selle taandumise põhjuseks ei tohi kunagi olla jao raske seisukord; selle põhjuseks võib olla vaid kõrgema ülemuse käsk. Lahingu katkestamine ja taandumine on alati raskemaid ülesandeid, mispärast see peab selgelt peegelduma ka loodud olukordades. Õppuste juhataja, tekitades hädaolte mitte ainult rindel, vaid ka tiibadel ja isegi tagalas, hoolitseb selle eest, et jao taandumine ei kujuneks vaid šablooniliseks tagasijalutamiseks, vaid jaoülemal tuleb lahendada mitmeid keerukaid olukordi ning tuleb avaldada maksimaalselt algatust.

Puudutades luureõppuste organiseerimist, autor rõhutab, et siin ei tule kunagi unustada õpetamast teatud sõjakavalusi, kui ka ise reageerima nendele sõjakavalustele. Näiteks Saksa ratsanikud olevat venelasi väga tihti vedanud „libedale“ sellise võttega: et selgitada, kas teatud punktis, mille vaatlemine raskendatud, on vastast või mitte, saksa ratsanikud kõigepealt olivat lähenenud ettevaatlikult sellele punktile, et siis pärast kiire galopiga tagasi tõmbuda ning selle liikumisega väljendada piüüdes, kui oleks vastane juba avastatud. Venelased sel juhtumil alati olevat avastanud oma asukohad tule avamisega.

Lõpuks autor tähendab, et kõigil taktikalistel õppustel peab leiduma põhjusi kasvatuslikkudeks harutlusteks. Veel rohkemgi; tuleb isegi korraldada selliseid taktikalisi õppusi, mille eesmärk on peamiselt lahingumoraali kasvatamine. Näiteks haaratud ja piiratud jao tegevusega õppuste juhataja viib õpilased veendumusele, et ka sellisest olukorrast võib energiliselt ja mõistusega teotsedes auga välja tulla. Sõdureid tuleb alatiste hädaoludega tiibadelt ja tagalast harjutada vastavate olukordadega selliselt, et nad hakkavad pidama hädaoltu tagalast ja tiibadelt harilikkudeks lahingunäheteks, mis ei ole veel mingi õnnetus moraalselt tugevatele üksustele.

Üldiselt autor lõpetab oma harutlused väitega, et kolm-neljandikku edust oleneb lahingus moraalsetest teguritest, seepärast ei tohi taktikaliselt väljaõppel kunagi unustada moraalselt momenti.

Kolonelleitnant Staltman. **Laskemoona kulu ja relvade otstarbekohasus kaasaja la-**

hingutingimustes. Ameeriklaste arvustuste järgi Maailmasõda olevat läinud maksma 170 miljonit kuld-dollarit, millest umbes 30 miljonit olevat kulutatud laskemoona peale. Sõjas oli langenuid 10 miljonit ja haavatuid 19 miljonit. Seega iga sõduri rivist väljalöömiseks oli vaja kulutada laskemoona 1000 kuld-dollarit eest või lasta välja 50—100 suurtükimürsku või 20 000 püssikuuli.

Jälgides kaasaja relvade arendamise tendentsi, kus peamist rõhku pannakse mitte lasketäpsuse, vaid tulekiiruse tõstmisele, võib kindlalt oletada, et vastavad arvud tulevikusõjas tõusevad suhteliselt mitmekordselt, mistõttu autor väidab veenvalt, et kaasajal on vähe riike, kes sellist suurt laskemoonakulu suudavad välja kannatada; tahes või tahtmata neil tuleb laskemoonast kiirelt puudus, ning kõik kiirlaskjad relvad kaotavad oma väärtuse. Seepärast tuleb relvade muresemisel esimeses järjekorras pöörduda tähelepanu nende tuletäpsusele, mitte aga tulekiirusele.

Edasi hinnates kaasaja sõjapüssi lahingulisi omadusi, autor tuleb otsusele, et see tingituna ebaotstarbekohastest sihtimisabinõudest ja sellest, et iga lasu järgi tuleb püss uueks kuuli rauda löömiseks palgelt ära võtta, on praegune sõjapüss ebaökoonoomne relv, mis kulutab palju padruneid väheste tagajärgedega (0,5—1% tabamusi). Seevastu palju ökonoomsem olevat poolautomaatne sõjapüss, optilise sihikuga, mis suutvat minutis teha 30—40 sihitud lasku ja saavutada 75% tabamusi. See püss olevat palju ökonoomsem ka kergest kuulipildujast.

Siis autor väidab, et kaasaja sõjatehnika peab andma jalaväelastele erilise tangivastase käsigranaadi, mis sisaldaks küllaldaselt lõhkeainet ja mille sütiku põlemise aeg oleks võimalikult lühikene.

POOLA.

„Przeglad Lotniczy“ nr. 8 (august) 1936. a.

Maailmasõja ja 1918.—1920. a. Poola — N. Vene sõja kogemuste kasutamise võimalusi — kol. Lewandowski Edward.

Kokkuvõetult jõuab autor tulemusele, et Poola — N. Vene sõja lennukite andis vaid kogemusi luure toimetamise ja sideülesannete tähtsusest kõrgema juhi huvides. Samuti tõestas lennukite maapealsete märkide vastu võitlemise edukust. Üldiselt aga järeldatakse, et nende ülesannete täitmine tulevikusõjas peab põhjalikult muutuma.

Suurte koondete vastu võitlemine üheistmeliste hävitajatega — leitn. Lazoryk Wlodzimierz.

Artiklis lähtutakse samateemalise küsimuse analüüsimisest selle ajakirja varemalt ilmunud numbris. Vaadeldakse ründamise viise üheistmelisel hävitajalt.

Lennuväe arendamise probleem — tuuakse Luftwehr nr. 4 — 1936. a. andmeil referaat, mis peetud Londonis.

Relvastatud jõudude ettevalmistamise probleem tänapäeval peab tuginema järgmistele kaalutlustele:

- sõda võib alata veel enne meieaegsete inimeste elupõlve lõppu;
- analoogiliselt 1914. a. meie ei ole hoiatatud selle puhkemisest;
- sõda peetakse tehnika ja teaduse saavutiste kõigi vahendeiga;
- relvastatud jõud peavad olema varakult ette valmistatud selliseks sõjaks.

Edasi vaadeldakse peamiselt tehnilise sõja pidamist, väljudes põhimõttest, et alates 1917. a. ei liikunud armeed enam Napoleoni tuntud tõekspidamisega — „täie kõhuga“, vaid tänu ratastele ja tiibadele.

Lennuväe koostööst maapealsete vägedega Saksamaal — mjr. K. S. dipl. Winnicki Gustav.

Artikkel kujutab endast kokkuvõtet Saksa käsiraamatus juhtidele toodud vastavast alljaotusest (v. Cochenhausen: Taktisches Handbuch für den Truppenführer und seine Gehilfen. Berlin 1936.).

Organisatsiooniliselt*) Saksa lennukite jaguneb luure-, hävitus- ja pommituslennuväeks. Luurelennuväe koosseisu kuuluvad:

- luure eskadrillid „F“, millised on nähtud ette operatiivse luure teostamiseks ja kuuluvad armee ja sellest kõrgemate juhatuste käsutusse;
- luure eskadrillid „H“ mis nähtud ette taktikalise luure, lahinguluure ning samuti suurtükiväega koostöö ülesannete täitmiseks. Neid eskadrille antakse korpuste, ajutiselt ka diviiside juhatuste käsutusse.

Hävituslennuväe taktikaliseks üksuseks on divisjon (Jagdgruppe), mis koosneb 3 eskadrillist. Kolm divisjoni võivad moodustada rügemendi.

Hävituslennuvägi allub põhimõtteliselt armee juhatusele. Eraldatakse hävituslennuväe divisjone, mis varustatud ühe- ja kaheistmeliste lennukitega.

Pommituslennuväe taktikalisteks üksusteks on:

*) Vt. „Sõdur“ nr. 24/26 lk. 613.

- raskepommitusse divisjonid (Schwere Kampfgruppen);
- pikeerimise pommitamise divisjonid (Sturzkampfgruppen).

Iga divisjon koosneb kolmest eskadrillist. Kolm divisjoni moodustavad pommituslennuväe rügemendi (Kampfgeschwader).

Pommituslennuvägi on määratud täitma põhimõtteliselt iseseisvaid ülesandeid operatiivse või strateegilise iseloomuga. Kasutatakse koondatult ja allub lennುವေး kõrge-male juhatusele.

Maapealsete vägede tegevuse toetamise vajaduse juhtudel antakse ajutiselt rinde või armeede juhatuste käsutusse üksikuid pommituslennuväe üksusi.

Kõrgemate juhatuste (armeest ülespoole) staapides on „lennuväe ülem“, kuna korpuste staapidesse saadetakse alluvatest eskadrillidest „lennuväe sideohvitser“.

Lennuväe kasutamise edukuse aluseks loetakse:

- jõudude kokkuhoidu;
- varude olemasolu;
- tegevust koondatud jõududega kohas, kus tahetakse saavutada otsustavust.

Lennuväele nähakse ette ainult pealetungi ülesandeid; ta ei tunne viivitus- ega kaitsetegevust.

Arvestades seda, et raskes olukorras võib osutada vajalikuks koormata nii isiklikku kui materjalset koosseisu äärmuseni, nähakse ette jõudude kokkuhoiu säilitamise mõttes alljärgnevad normid lendavale isikulisele koosseisule:

- luurelennuväes pikemateks ja väsitavamateks lendudeks — 1 lend ööpäevas isku kohta;
- hävituslennuväes: a) õhuvõitlusteks päeval 3 lendu tingimusel, et iga lennu vahel meeskond leiaks vajaliku aja puhkamiseks; b) maapealsete märkide vastu võitlemiseks — 2 lendu päevas; d) õhulahinguks öösi — 1 lend öö kohta;
- pommituslennuväes: 2 lendu päeval või öösi, kui märk ei asu üle 200 km kaugusel.

Luurelennukid täidavad luureülesandeid põhimõtteliselt üksikult. Nad peavad hoiduma õhulahingust. Vastase hävituslennuväe tugeval vastutegevusel toimetatakse luuret jõuga, s. t. oma hävituslennukite kattel. Tavaliselt õhuluuret teostatakse päeval. Öösist luuret nähakse ette vaid päevase luure täiendamiseks.

Õhuluure jaguneb operatiivseks, taktikaliseks ja lahinguvälja luureks. Sõltuvalt ülesandest antakse eskadrillidele luure ra-

joonid, kusjuures neid ei piirata eelservaga ega oma vägede tegevusepiirkondadega. Operatiivset luuret täidavad armee luureeskadrillid; viimaste tegevust võidakse kõvendada korpuste luureeskadrillidega. Operatiivse luure eesmärgiks on selgitada vaenlase üldist olukorda, kusjuures luure sügavus võib ulatuda kuni lennuki tegevuseraadiuseni. Operatiivse täitmise viisiks on põhimõtteliselt fotoluure, mis on tingitud lendamise vajadusest suurtel kõrgustel (6000—8000 m).

Taktikalist luuret toimetavad korpuste luureeskadrillid, eesmärgiga koguda teateid vaenlasest, mis vajalikud lahingu ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks. Taktikaline luure peab ulatuma kuni jooneni, millelt juht võib saada õigeaegseid teateid vaenlase motoriseeritud osade ilmumisest. Taktikaline luure täidetakse 2000—5000 m kõrguselt.

Lahinguluuret täidavad korpuste ja diviiside käsutusse antud luureeskadrillid. Lahinguluure ülesandeks on vaadelda kõiki nähteid lahinguväljal kuni 30 km sügavuseni vastase asetusse. Ta haarab endasse ka suurtükiväe märkide luure ja tulevaatluse ülesanded. Lahinguluure täidetakse alla 2000 m kõrguselt. Lahinguluure teadete edasiandmist nõutakse kõige kiiremal viisil. Eriti suur tähtsus antakse teadete hankimisele, mis paljastavad vaenlase pealetungi või taandumise kavatsusi.

Üksikasjade saavutamise eesmärgil võiakse kasutada luurel madallendu alla 100 m. Samuti võib lahinguluure täitmise kestel tulla tarvidus astuda ühendusse esimese järgu osadega ja naabritega.

Koostöö suurtükiväega haarab märkide luure ja tulevaatluse ülesandeid. Koostöö ülesanded teostatakse suurtükiväe juhatusega, suurtükiväe vaatlusüksustega (Artillerie-Beobachtungs-Abteilung) ja teotsevate (tulistatavate) üksustega.

Märkide luure on suurtükiväe lennukite tähtsaim ülesanne. See puudutab märke, mida oma suurtükivägi on suuteline tule alla võtma lennುವေး luure tulemusil. (Loeteldakse üles, milliseid märke eriti tuleb otsida).

Suurtükiväe tulevaatlus piirdub põhimõtteliselt tulekontrolliga; erandjuhtudel vaiguse perioodidel võib kasutada üksikute patareide tule korrigeerimist või turmtule vaatlust. Lennuväge kasutatakse ainult nende märkide vaallemiseks, millised teiste suurtükiväe käsutuses olevate vahenditega ei ole vaadeldavad. Sõltuvalt sellest, peab lennುವေး kasutatama suurtükitule

vaatlemiseks ainult tähtsamate ülesannete juures, pidades silmas üheltpoolt lennukite vähesust ja teiselt poolt piiratud töötamise aega õhus, tingitult vaenlase vastutegevusest.

Tule tagajärgede vaatlusel täidetakse lennukilt vaid vaatluse ülesanne, kuna tule juhtimine jääb patareiuülesannete kätte. Öösi kasutatakse lennukit tule tagajärgede vaatluseks vaid valgeil õil hästi nähtavate märkide olemasolul, nagu telgid, sillad j. t. Patremate vaatlustulemuste saavutamiseks on vaja tulistada öösi suurte kaliibriga.

Luureülesanded lennuväele, mis antakse eelmise päeva õhtul, piirduvad vaid esimeste ülesannetega järgneva päevaks. Edaspidiste käskude andmine, olgu suuliste või kirjalikkude, sünnib järk-järgult, olenevalt esimese luure tulemustest või muudatustest olukorras.

Luure käsk peab jätma eskadrilli ülemale teatud vabaduse lennukite arvu, kasutamise viisi, lennumatka ja stardiaja määramise suhtes. Käsk peab täpsalt määrama olukorra ja lennu eesmärgi. Juht peab täpsalt ütleva, mida ta tahab teada.

Hävituslennuväe üldine ülesanne on sama, mis meie eeskirjades. Hävituslennuväe kõrvalülesandeks loetakse võitlus maapealsete märkide vastu madallennult. Seda nähakse ette vaid siis, kui omatakse palju lennukiteid. Samuti võimaldatakse anda hävituslennuväele oma tegevuse raamides piiratud luureülesandeid.

Hävituslennuvägi teotseb põhimõtteliselt päeval eskadrilli või divisjoni koondeis. Olles määratud pealetungiks, ei loeta hävituslennuväge kõlvuliseks tõkete teostamiseks õhus, ega ka väiksete punktide julgestuseks. Hävituslennuväele määratud ülesandes loetakse vajalikuks näidata riba, milles tal tuleb töötada. Selle riba umbkaudsed piirid on 20 km laiuti ja pikuti. Suurema riba määramisel tuleb nimetada rajoon, millele pöörata erilist tähelepanu.

Öösi hävituslennuvägi teotseb üksikute lennukitega. Peale oma territooriumi kohal töötamise nähakse ette hävituslennuväe öösisest tegevust ka vaenlase territooriumi kohal. Eeltingimuseks on siin küllaldaste teadete omamine vaenlase aerodroomidest ning tema lennuväe tegevusest öösi.

Võitlust õhupallide vastu ei saavat ette näha täpsalt määratud ajal ja kohal.

Maapealsete märkide vastu võitlemine madallennul teostatakse peamiselt kahestmelistelt hävituslennukitelt. Kallaletungi märkideks on eeskätt elavmärgid, eriti väeosad kitsustes. Juhitakse aga tähelepanu,

et selline tegevus võib esile kutsuda suuri kaotusi, kui kohatakse vaenlase poolt hästi ettevalmistatud õhukaitset. Seepärast hävituslennukiteid maapealsete märkide vastu võitlemiseks kasutatakse vaid erandjuhtudel ja ainult siis, kui see võib mõjutada lahingutegevuse käiku.

Maapealsed märgid, mis nähakse ette ründamiseks lennuväelt, peavad asuma väljaspool suurtükite ulatust. Rünna kut tuleb teostada üheaegselt mitmelt eskadrillilt. Märkideks nähakse ette peamiselt väeosad, nagu kolonnid, varud, patareid jne. (märkide loetlus vastavalt operatsiooni järkudele tuuakse üksikasjalisemalt).

Pommituslennuväe kasutamist nähakse ette vägede operatsioonide toetamiseks. Tema tegevuse eesmärkide loetlus erinevail sõjategevuse ajajärgudel on üldjoontes sama, mis teiste riikide eeskirjades.

Sõltuvalt taktikalisest olukorrast ja ilmastikust pommituslennuvägi täidab oma ülesandeid: päeval eskadrillide ja divisjonile koondeis või üksikute lennukitena; öösi — eranditult üksikute lennukitena 5—10 min. vaheaegadega antud märgile. Nähakse ette tegevuse suundamist vaid kõige tähtsamale märgile, sest mitme märgi pommitamine üheaegselt hajutab jõude. Seepärast üksikuid märke rünnatakse järkjärgult.

Pommituseülesanne täidetakse kas suurelt või madalalt kõrguselt või pikeerimisega antud märgile.

Pommitamine suurelt kõrguselt (4000—6000 m) leiab kasutamist eeskätt suurepinnaliste märkide vastu toetsemisel, nagu näit. puhkudel asuvad väeosad, linnad, tööstus- ja raudtekeskused, suuremad aerodroomid. Madalalt kõrguselt pommitatakse peamiselt elavaid märke. Seda viisi võiakse kasutada samuti vastase elektri- või veejõuallikate pommitamisel, eesmärgiga suurendada tabamuse võimalusi ja raskendada vaenlase õhukaitse tegevust. Pikeerimisega pommitatakse väikesemõdulisi märke, nagu sillad j. t.

Pommitamise teostamise ja pommitamise valiku käsitlemisel ei ole erinevust maksimaalsetest üldiseist põhimõttest.

Käsuandmise ajal on märkida, et kõrgema juhi käsus hävitus- ja pommituslennuväele peale informatsiooniliste andmete määratakse ülesanded ühes kavatsuse, eesmärgi ja aja täpsa näitamise. Hävituslennuväe üksustele antakse tegevuseriba. Pommituslennuväele näidatakse ettenähtud lendude arv päeval ja öösi, kusjuures öiste lendude ettenägemisel seatakse üles nõuded

valgustuse ja keelatud ribade suhtes. Saadud üldiste nõudmistega raamides võiakse määrata täiendavalt luure ülesandeid.

Pommitus- ja hävituslennuvägi teotseb eelaerodroomidelt vaid erandjuhtudel; see võib aset leida vaid siis, kui kibeda võitluse ajal lennuväe asumine võimalikult eeslinnile lähemale on eriti tähtis.

Sideks lennuväe ja koostöötavate vägedega nimetatakse kõiki samu vahendeid, mis nähtud ette nii meil kui ka teiste riikide lennudevägedes. Alus-sidevahendiks loetakse raadiotelegraaf. Raadioühendust õhus viibivate lennukitega peab lennuväe maapealne rüü. Ainult erandjuhtudel koostöötamisel suurtükiväega peab raadiosidet lennukiga mitte lennuväe rüü. Kõigi väeüksuste juhatuste ülesandeks teha kuulata lennukite raadioteateid.

Põhimõtteks on, et raadio kaudu lennukilt antakse üle ainult need tähtsad teated, millised teiste sidevahendite abil ei jõua õigeaegselt asjastuuvitatud juhi kätte. Samuti kohustatakse vastavate üksuste juhte korraldama visk- ja tõsteteadete platse. Viskteadete platsid märgitakse ristikujuuliselt asetatud linadega; kuna tõsteteadete asukohtades pannakse välja linadest nool, mis näitab lennuki pealelennu suunda.

Sideülesanded lennuväele nähakse ette järgmised:

- a) side loomine diviisi juhatuse ja jalaväe esimese järguga. Sel juhul ei anta mingisuguseid lisa-ülesandeid. Rännakul sidelennuk peab teatama, millal oma eelvägi läbib teatud tähtsa maastikujoone ja samuti kus asuvad naabrite kolonnide pead;
- b) tulevaatluse tagajärgede teatamine oma suurtükiväe üksustele;
- d) sidepidamine diviisi ja kõrgemate juhtide vahel.

Rivistuste ja töötamise tingimuste kohta olgu tähendatud, et õõsi teotsetakse põhimõtteliselt üksikute lennukitega. Päeval hävitus- ja pommituslennuvägi täidab ülesandeid koondeis. Väikseimaks koondeks hävituslennuväes on lüli 3 lennukist. Pommituslennuväe levinenumaks rivi on 9 lennuki koondis.

Õhulahingu pidamisel hävituslennuväelt seatakse tingimuseks ootamatus. Seepärast hävituslennukite töötamist nähakse ette suurtelt kõrgustelt. Teised lennuväeliigid peavad hoiduma õhulahingust.

Eduka töötamise üheks tähtsamaks tingimuseks loetakse aerodroomid. Alaliste aerodroomide asukohtade suhtes seatakse

nõudeks, et luurelennuväe aerodroom asuks kõrgemate juhtide asukohtade läheduses, hävituslennuväe oma — rinde läheduses ja pommituslennuväe — kaugemas tagalas.

Eelaerodroomid korraldatakse siis, kui liig suur kaugus alalise aerodroomi ja kõrgema juhi asukoha vahel võib raskendada koostööd. Need aerodroomid on vajalikud luurelennuväele, kuna hävitus- ja pommituslennuvägi kasutab neid vaid erandjuhtudel.

Ilmastiku tingimuste kohta tuuakse esile, et need ei tohi määrida mingit osa lahinguluure teostamisel ja maapealsete märkide vastu võitlemisel madalalt kõrguselt. Ilmastiku tingimuste mõju lennuväe töö edukusele näivat kasvavat ühes kaugusega vaenlase territooriumi sügavusse.

Inglismaa lennuväe probleeme — Chrzanoski Edward.

Autor annab ülevaate Inglismaa lennuväe üldisest organisatsioonist, iseloomustab kasutamisel olevaid lennukid, kriipsutades alla tüüpide mitmekesisust ja suuna otsimist nende vähendamiseks. Lennukite konstrueerimisel ilmnevad püü suurendada nii pommituslennukite kui ka hävitajate lennuulatust ja kiirust. Kõik see sünnib ühenduses tõekspidamisega, et London on praegu peagu kaitsetu õhukallaletungi vastu. Siin otsitaksegi võimalusi õhukaitse tugevdamiseks.

Samuti analüüsitakse praegust seisukorda ja tuleviku probleeme reisi- ja spordilennukite alal.

Mälestusi Poola - N. Vene sõjast — mjr. Żarski Stanislaw.

Autori mälestused Toruni lendurvaatlajate kooli eskadrilli osavõtust Poola - N. Vene sõjast 1920. a.

N. Vene uued reisilennukid — leitn. Jusinski Teofil.

Antakse ülevaade N. Venes ehitatud uutest lennukitest: Z.I.G.1; ARK-3; Stal — 7; HAI-1; AIR-11; LIG-4.

Saksamaa uued lennukid — kpt. K. S. dipl. Szul Ludwik.

Tuuakse andmed lennukite Focke — Wulf F. W. 58, Junkers — Ju 86 ja purilennuk Kormoran K. O. 2a. kohta. Samuti andmed mootor Mercedes Benz LOF 6 kohta.

Õhuvaatluspalli õhukaitse — leitn. Jaklewicz Kazimierz.

Artiklis analüüsitakse leitn. Koblanski artiklit samal teemal, kusjuures autor ei

nõustu vaatega, et kuulipildujail on teisejärgu tähtsus õhupallide kaitsmisel. Analüüsidest pikemalt õhupalli mahatõmbamise kiirust, tuleb autor järeldusele, et kõige edukamat õhukaitset saavutatakse siin oma lennuväe tegevusega, õhupalli allatõmbamise kiiruse tõstmisega ja kuulipildujatega, kusjuures viimaste laskeulatus ja liikuvus peab olema suurendatud.

Võrdluste alused — leitn. Filipkovski Michal.

Pikemas artiklis käsitletakse suurtüki-väetule vaatlust õhupallilt võrdluste aluste abil mitmesugustes olukordades ja mitmekesiste vahendite kasutamisel.

Pommituslennuvägi — kpt. Rosowski Jozef.

Kokkuvõte Romanie Militare II 36 ilmunud artiklist. Autor ülistab pommituslennuväe tegevuse edukust, näidates, et suure õhuarmee loomine riigile, kus on olemas hästi arenenud tööstus, väljaõpetatud lendurite kaader ja arenenud eralennuasjandus, ei tekita suuri raskusi ning osutub odavamaks kui mereväe arendamine.

Kroonika osas tuuakse muuseas ülevaade Jaapani lennuväest ja Inglismaa lennuväe eelarve.

A. J.

RUMEENIA.

„ROMANIA MILITARA“

Augustist kuni novembrini 1936. a.

„Manöövrilaan“ (Kindral Popescu).

Artikli eesmärgiks on selgitada, välja minnes väekoondise ülema seisukohalt, juhi otsuse ja juhi manöövrilaani vahel olevaid lahkuminekuid. Autor väidab, et otsus on juhi lühidalt väljendatud tahteavaldus ühe teatud operatsiooni osa läbiviimiseks. Ta sisaldavat endas: kõigepealt, mida juht antud olukorras tahab teha; jõudude jaotuse, s. o. missugused käsutuses olevatest jõududest määrab oma tahte läbiviimiseks ja lõpuks ülesanded nendele jõududele. Manöövrilaan aga koostatavat terve operatsiooni kestvuseks. Manöövrilaan võivad ka mitte omada kirjaliku dokumendi kuju, s. o. ta võib püsida vaid juhi mõttes, kuid staap pidavat sellest siiski olema informeeritud. Väärtuslikuma osa juhi manöövrilaanist moodustavat, autori arvamusel, hüpoteesid vastaspoole tegevusvõimaluste kohta ja juhi kavatsused neile reageerimiseks — välja minnes väekoondise üldülesannetest.

„Psühhotehnika välisriikide sõjavägedes.“ (Mjr. G. Atanasiu.)

Autor väljub seisukohalt, et igal indiviidil on omad sünnipärasead kalduvused ühe või teise tegevusala poole. Nende kalduvuste kompleks moodustavatki moodsale psühholoogiale vundamenti. Sünnipärasead kalduvuste uurimine aga, puht praktiliste eesmärkide saavutamiseks, loovat teaduse, mida kutsutakse psühhotehnikaks. Sõjaväelise psühhotehnika eesmärgiks olevat, nagu autor seda väidab, isikute psühholoogiline diagnoosimine nende kõlblikkule kindlakstegemiseks riigikaitse teenistuseks, nende jaotamiseks väeliikide ja erialade vahel — vastavalt nende loomulikkudele kalduvustele.

Olles selliselt defineerinud sõjaväelise psühhotehnika kui praktilise teaduse eesmärgi, autor peatub lühidalt psühhotehnika kasutamise juures P.-Ameerika Ühendriikide, Saksa, N. Vene, Poola, Hollandi ja teiste riikide sõjavägedes. Pole päris huvitusetu peatuda siin mõningate autorilt toodud andmete juures. Nii P.-Ameerika Ühendriikides, kus 1917.—1918. a. tekkis vajadus võimalikult lühema aja jooksul formerida ja välja õpetada võimalikult suurem sõjavägi, andsid psühhotehnilised katsed väljaõppe korraldamise juures tähelepanuväärne tulemusi. Nii oli näiteks suuri raskusi P.-Ameerika Ühendriikide kindralstaabil ohvitseride kaadri komplekteerimisel, sest ohvitseride ettevalmistamine nõudis pikemat aega. Kokkuhoiu saavutamiseks ettevalmistamiseks vajalikus ajas otsustas kindralstaap ohvitseride kandidaatidele korraldada psühhotehnilised katsed ja valida sel teel ainult seesuguseid isikuid, kes oma sünnipärasead kalduvuste tõttu tõesti vastavad juhile esitatavatele nõudmistele. Katsete tulemused olid rabavad. Üliõpilaste hulgast, kust valiti ohvitseride kandidaate, osutusid ohvitseri ülesannetele kõlblikkudeks vaid 8—10%. Viimaste hulgas oli aga ainult 5% selliseid, kellel olid erilised sõjaväelised vaimuanded ja seepärast kohased määramiseks kõrgematele juhi ametikohtadele.

Praegu teenivat P.-Ameerika Ühendriikide sõjaväes 125 ohvitseri ja 350 sõdurit — kokku 35-es psühhotehnilises laboratooriumis.

Ka saksa sõjaväes mängivat psühhotehnilised katsed juhtide kaadri komplekteerimisel tähtsat osa. Nii näiteks ohvitseride aspirantidele korraldatud psühhotehnilised katsed olevat selgitanud, et 11 aspirandi

hulgast ainult üks olnud täiesti kõlblik ohvitseri kõrgele kutsele. Kaheksa aspiranti olnud täiesti ja kaks poolkõlbmatud.

Üldiselt selgub, et kõigis eelnimetatud riikides psühhotehniliste katsete korraldamine, eriti juhtide kaadri ettevalmistamisel, olevat võimaldanud isegi suuremate materjalsete säästude saavutamise — väljaõppeks määratud krediitide alal, kuna ära olevat jäänud kulu, mis seoses alaväärtusliku elemendi ettevalmistamisega.

Ühes järgnevas artiklis lubab autor teha järeldusi psühhotehniliste katsete korraldamise võimaluste kohta Rumeenia sõjaväes.

„Võrdlus-uurimus rumeenia ja naaberriikide taktikatest. (Vene, Ungari, Bulgaaria).“ (Kapten Pretula P.).

Autor väidab, et Euroopa sõjavägedes olevat märgata teatud grupeerumist oma taktikalistes tõekspidamistes. Tooniandjateks taktikas olevat Saksa ja Prantsusmaa. Seepärast, seks et aru saada ühe või teise sõjaväe taktika põhialustest, tulevat kõigepealt selgusele jõuda, missugused põhimõttelised vahed on Saksa- ja Prantsusmaa taktikalistes tõekspidamistes. Autor defineerib neid vahesid üldiselt järgmiselt:

Prantsuse doktriini taktikas iseloomustavat: tegevuse ettevaatlikkus, mis olevat tingitud prantslaste arvulisest mittekuündivusest — oletatava tulevase vastaspoole Saksamaa rahva arvule; teatud skemaatiline ja paindumatu lahingutegevus, eriti aga pealetungilahingus, mis on tingitud liialt suure tähtsuse andmisest tänapäeva tule mõjule, millega prantslased püüavad asendada inimjõudu.

Sakslaste doktriini taktikas iseloomustavat: julge ja energiline tegevus ka siis, kui nad arvuliselt on nõrgemad, uskudes, et ükskõik missugust materjalosa ja kindlustusi vastaspool ka ei kasutaks, alati on võimalik vastaspoole rindes sünnitada pragusid, neid laiendada ja segamini ajada ta tulede süsteemi; suur paenduvus pealetungi tegevuses, mis väljendub alluvate algatusvõime jätmises, juhtimise detsentraliseerimises ja alalises püüdes lahendada pealetungi kohtamislahingu olukorras, kus lõppvõidu annab võitlus rind-rinna vastu.

Olles selliselt defineerinud põhimõttelised vahed prantsuse ja saksa taktikalises doktriinis, peatub autor lähemalt mõlema riigi sõjavägede taktikalise tegevuse üksik-

asjade juures. Tulemõju suurenemine on toonud endaga kaasa üksuste hajumise lahinguväljal; sellele hajumisele panevat piiri jalaväe automaatrelvade tegevusulatus, s. t. kaugused lahinguväljal hajutatud üksuste vahel ei tohi ületada nende omavahelise koostöö piire; sellest olevat tingitud kahe suguse organisatsiooni tekkimine jalaväes, s. o. manöövri ja tulegrupi. Nende organisatsiooniliste elementide koostöö on lahendatud nii saksa kui prantsuse sõjavägedes omamoodi.

Prantslased, andes tulele lahinguväljal üleoleva tähtsuse, on loonud homogeense manöövri- ja tulegrupi, mis on varustatud kergekuulipildujaga. Selle grupi koosseisu kuulub meeskond, mis hädatarviline k. k. teenimiseks, ta kaitseks, tulemõju ekspluateerimiseks — edasilikumiseks. Ühesõnaga, manööver või liikumine on alutatud tulele. Selline tegevus vastab prantslastelt ülesseatud põhiteesisele, et „kallaletung on tuli, mis liigub edasi; kaitse on tuli, mis takistab edasilikumist“.

Sakslased on eraldanud manöövri grupi tule grupist. Nende kahe grupi tegevust kokkukõlastab rühma ülem. Kokku on rühmas kolm laskur- ja kaks k. k. gruppi. Ka selle lahenduse juures on tulele antud väarikas koht, kuid liikumisele on pandud pearõhk.

Pealetungi tegevuses näeme sakslaste juures järgmisi iseäraldusi:

a. Lähene misel.

Diviisil on normaalselt üks eelvägi, millele antakse juurde suurtükivägi, isegi kaugelaste raskesuurtükiväe üksused. See hõlbustab diviisi juhtimist, annab suurema iseseisvuse ja tulejõu eelväele, mis nii tarvilik kohtamislahingu olukorras.

Prantslaste konseptsiooni kohaselt liigub diviis normaalselt mitmes kolonnis, mitme eelväega, mis nõuab juhtimise ja eriti diviisi suurtükiväe tegevuse tsentraliseerimist; seepärast prantsuse diviisi suurtükivägi liigub normaalselt diviisi peajõudude kolonnis.

Prantsuse diviisi liigub hüpetega ühelt märgilt teisele, sakslased kasutavad märgilt-märgile liikumist vaid siis, kui olukord on eriti raske ja ebaselge. Seega saksa diviisi liikumine on tunduvalt kiirem.

b. Kallaletungil.

Kallaletungi organiseerimisel sakslased kasutavad kahte moodust: kallaletung

kohtamislahingu olukorras ja kallaletung, kui vastane pool on asunud kaitsele. Esimesel juhtumil areneb kallaletung vahetult rännakkolonnist; teisel juhtumil peatub diviis ette kindlaksmääratud joonel — kallaletungi lähtealusel — mis asub väljaspool vastaspoole mõjuva tule piirkonda. Siin määratakse kindlaks kallaletungi ribad, antakse väeosadele ülesanded jne.

Prantslased igal juhtumil liiguvad, nagu tähendatud, märgilt-märgile, peatudes neil, organiseerides tulekatet, ära hoides seega väeosadele üllatusi ja asjade kaotusi. Muidugi on kallaletung seejuures pikaldane, eriti aga, kui arvestada aega, mis vajalik diviisi suurtükiväe hargnemiseks.

c. Kaitsele.

Sakslased soovivad määrata võimalikult vähem jõude kaitsepositsioonide sissevõtmiseks. Seejuures aga varud olgu tugevad. Ühesõnaga, kaitsetegevuses panevad sakslased peamist rõhku vastukallaletungidele, s. o. ka kaitse olgu aktiivne.

Prantslased suhtuvad kaitsetegevusse just ümberpööratud konseptsioonist välja minnes, s. o. tugevalt sissevõetud kaitsepositsioonid ja väikesed varud aktiivseks tegevuseks.

Peatudes nüüd N. Vene, Ungari ja Bulgaaria taktikaliste doktriinide juures, tähendab autor juba alguses, et Bulgaaria ja Ungari on omaks võtnud peagu täielikult saksa taktikalised konseptsioonid. Ka N. Vene taktikalises doktriinis ilmneb saksa mõju, kuid sellele vaatamata olevat seal siiski ka omapäraseid mõtteid olemas, nagu näiteks partisanisõjas, iseseisva ratsaväe kasutamise ja poliitilise kasvatuse toetamiseks ülesseatud põhimõtted.

Mis puutub tänapäeva tule mõju hindamise ja sellest tingitud väikeste jalaväeüksuste organisatsioonisse, siis selgub siin üldiselt saksa tõekspidamiste mõju. Lahkuminekuks olevat vaid ainult tule ja liikumise proportsioonid. Nii näiteks jalaväe rühm koosnevat:

- N. Vene: r. k. jaost (1 r. k. ja 9 meest), ühest k. k. jaost (1 k. k. ja 11 meest), kolmest laskurjaost a 13 meest;
- Ungaris: ühest k. k. jaost (1 k. k. ja 13 meest), kahest laskurjaost a 13 meest;
- Bulgaarias: kahest k. k. jaost a 1 k. k. ja 8 meest, kolmest laskurjaost.

Üldiselt näeme, et kõigis kolmes sõjaväes liikumisele on antud suurem tähtsus, kui tulele.

Mis puutub nimetatud sõjavägede taktikalise tegevuse üksikasjadesse, siis, nagu selgub autori väidetest, on nad peagu samasugused nagu Saksamaalgi. Lahkuminekuks olevat minimaalsed.

Autor lähendab, et kuna Rumeenia on omaks võtnud prantsuse taktikalised tõekspidamised, siis tuleks arvata, et rumeenia sõjalised jõud saavad teotsema umbes samades tingimustes kui prantsuse sõjavägi. Tegelikult olevat aga tegevuse tingimused (maastik, laiad rinded, rahva arv, riigi majanduslik jõukus, oletatavad vastased jne.) rumeenia sõjalistele jõududele hoopis lahkuminevad. Seepärast tahes või tahtmata tulevat oma taktikalise tegevuse doktriini lähendada nende riikide sõjavägede taktikalisele doktriinile, milledega kord lahinguväljal teotseda tuleb rind-rinna vastas.

R. Tck.

PRANTSUSMAA.

„LA REVUE D'INFANTERIE“

nr. 525 (juuni), nr. 526 (juuli) ja nr. 529 (oktoober) 1936.

Eesliinilt evakueerimise mooduseid: varustustankettide kasutamiseks sanitaar vajadusteks (Un mode d'évacuation à l'extrême-avant: de l'utilisation sanitaire des chenillettes de ravitaillement). Sanitaarleitn. Robert Lemaire juuni 1936 numbris esineb selle uue mõttega ja toob andmeid selle mõtte teostamiseks. Motoriseerimine liiklemises peab tõstma ka sanitaarteenistuse rütmi. Endine „rahulik“ haavatute evakueerimise tempo tulevikusõjas peab andma maad uuele kiirele tempole, mis on kokkukõlas kiiresti liikuvate võitlusvahendite tempoga. Prantsuse jalaväe rügemente evivad laskemoonaga varustamise tankette, mille ülesandeks on täiendada laskemoonaga võitleva jalaväe eelosi. Artikli autor selgitab, kuidas selliseid tühjalt tagalasse saabuvaid tankette kasutada haavatute eesliinilt äratoomiseks.

Mida kujutab varustamise tankett? See on esmajoonel laskemoonaga veoks kohandatud, blindeeritud, lülilikutel liikuv kahest vankrist koosnev masin, mille kiirus teedel 20 km ja teedeta maastikul 10—15 km tunnis. Masina blindeeritud ühik veab (bukseerib) teist samuti lülilikutel liikuvat „masinat“ (platvormi), kusjuures

mootorit ja juhtivat meeskonda (tanketi juht ja varustuse edasitoimetaja) kandev masin (tanketi otseses mõttes) on hästi blindeeritud. Lisavanker (bukseeritava osa) on nõrgemalt blindeeritud, kuid siiski nii tugevasti, et jalaväe kergete relvade tuli ei ole siin mõjuv. Peale soomuse vaenlase tule väikest mõju põhjustavad — masina väike kõrgus (umbes üks meeter), võrreldes suur liikuvus ja määrasumbutaja, mis aitab vähendada vastase vaatluse pünevust. Tanketi koos bukseeritava lülivankriga tõstejõud on umbes üks tonn. Kuidas varustamise tanketid täidavad oma ülesannet? Jalaväe juhid oma käskudes määravad „varustamise teljed“ („axes de ravitaillement“). Tanketid oma kasuliku koormaga (peamiselt laskemoon) tungivad maastikul varjudes kompanite, isegi rühmaülemate varustamispunktideni ja sealt, ära andnud oma kasuliku koorma, pöörduvad tagasi. Meie näeme seega, milline suur tähtsus taktikaliselt on sellistel tanketidel jalaväe tule võimsuse kõrgel hoidmises, kui arvestada automaatrelvade suurt laskemoona kulu ja jalaväelase koormatise redutseerimise vajadust lahingus. Teiselt poolt näeme, et tanketil tuleb tegutseda vaenlase jalaväe tule all, seega väga rasketes tingimustes. Kuidas rakendada varustamise tankette evakueerimiseks eesliinilt? Selleks tuleb kasutada tanketi bukseeritavat osa, sest selle platvorm, kui teda vastavalt täiendada lisaosadega haavatute pea ja jalgade paigutamiseks, mahutab enesel kaks inimest. Sanitaarleitnant Lemaire graafiliselt ja sõnas selgitab platvormi täiendamist (kanderaamid) sanitaarteenistuse seisundist. Juurdeehitus oleks äärmiselt lihtis ja ei vähendaks jalaväe varustamise võimalusi tanketiga. Samuti tagasisõidul „sanitaartanketina“ kõik tema tehnilised ja taktikalised omadused säiluks. Kas haavatule on sobiv

tanketi suur kiirus? Loomulikult oleks sobiv ära hoida liigsed pörotused, kuid tanketi aeglane liikumine hoiaks haavatut kauem vaenlase mõjuva tule all, mille piirkonnast haavatu kiire väljatoomine on tanketi suurimaid plüsse. „Varustamise telg“ ja „evakueerimise telg“ jalaväe lahingus tulevikus ühtuaks. Haavatu lahinguväljalt eemaldamise kiirus (tempo) tasub kõik puudused, mis oleks sel evakueerimise viisil võrreldes haavatute ärakandmisega sanitaaride poolt kanderaamidel. Seda evakueerimise moodust tuleb esmakorras kasutada seal, kus olukord nõuab kiiret teotsemist ja teised moodused ei kõlbaks.

Operatiivkäskudest (kolonelleitnant Hurst). Artikli autor, olles pikemat aega tutvunud prantsuse sõjaväe taktikalistel õppustel operatiivkäskudega, on tulnud otsusele:

- a) juhi manöövri ideed operatiivkäskudes kas ei väljendata üldse, või väljendatakse puudulikult;
- b) operatiivkäsud on abstraktsed, skemaatilised, paindumatu, selle asemel, et olla konkreetseid, painduvad ja elulised;
- d) operatiivkäsud on liig pikad.

Kolonel Hurst näitab tee, mille kaudu sünnib juhi otsus, mida tuleb ümber valada manöövri ideeks. See tee käib nelja faktori analüüsimise kaudu:

- ülesanne,
- maastik,
- oma jõud,
- vastane.

Autor on teadlik, et juhi otsuse võtmise teemal on palju kõneldud ja kirjutatud, kuid ta näeb ka, et siin ei ole saavutatud vajalikke resultate. Millega seletada operatiivkäskude abstraktsust, skeemilisust, paindumatust? Autori arvates noored ohvitse-

Keemiatehas

„AROOM“

Tallinn, Narva mnt. 10.

Valmistab ja müüb ainult kõrgekvaliteedilisi kaupe:

parfümeeria,
kosmeetika,
puudrid,
kreemid jne.

rid ei ole läbi imbinud doktriinist, neil puuduvad otsuse võtmise meetodid.

Käsud peavad olema lühikesed, sest lahingutegevuse tempo on tõusnud. Topograafilise kaardi tähtsus tulevikusõjas tõuseb, sest tema kaudu saab anda graafiliselt kiireid korraldusi, eriti koos lühikeste käskudega. Tuleviku operatiivkäsu tüüp on Krokii-käsud, vabad igasugustest täitmisüksikasjadest, samuti eeskirjades defineeritud nõuete üksikasjadest.

Prantsuse Kõrgema Sõjakooli sisestumise konkursskatsetel antud taktikalise ülesande üks lahendusi. Katsealustel tuli lahendada:

1. Redigeerida 2. diviisi jalaväe ülema ja 202. jalaväe rügemendi ülema pealetungi käsud. Lisada käskudel põhjendused, eriti tegevuse alguse valiku suhtes.
2. Sõnastada ja anda kirjalikult 2. diviisi jalaväe ülema suurtükiväe nõudmised, mis olid adresseeritud 2. diviisi suurtükiväe ülemale.
3. Redigeerida diviisi inseneri vastusettepanekud diviisi ülema insenerilise toetuse nõudmisele.

Diviisi inseneri ettepanekud peavad sisaldama:

- a) *tarvisminovate sildade asukohad ja kandejõud;*
- b) kahe inseneriväe kompani kasutamise kava pärast kella 1000 11. juunil;
- d) pontoonide poolrühma, mis antud 2. diviisi juurde, kasutamise ja transporti kava.

Inseneriala lahenduse kohta anda põhjendused.

Puuduvad andmed täitmise aja kohta, kuid üle 4 tunni vaevalt seda anti. Olukorrad ja täiendavad andmed on „kriukadega“ ja võtavad „La Revue d'Infanterie's“ koos „eeskujulise lahendusega“ oma alla mitte vähem kui viiskümmend trükilehekülge. See näitab, milline raske küsimuste kompleks esitati katsealustele. Kõrvaltvaatajana ja arvestades ühtlasi La Revue... 1936. a. juuni numbris toodud kolonel Hursti etteheiteid, et „operatiivkäsud on abstraktsed, skemaatilised, paindumatud, selle asemel et olla konkreetseid, painduvad ja elulised“, — tuleb nentida, et operatiivsete ülesannete andjad, elades ise ülesannete sees kas õppetöö või teenistuskohuste tõttu, ei aimagi, et nad on täiesti kaotanud mõõdutunde ülesande ulatuse määramisel, nad ei

võta reaalselt katsealuseid. Mille üle siin siis imestada, et lahendused on abstraktsed ja skemaatilised. Selleks, et anda midagi elulist, on vaja mõelda. Viimane nõuab aega ja soodust õhkkonda.

Inglise ja Prantsuse tankide sõjas 1914.—1918. a. tegevuse võrdlusi. (Kolonelleitnant Perré.) Andmed on avaldatud tabelis, millest näeme, et inglastel oli ehitatud 11. novembrini 1918. a. — 3000 tanki, prantslastel 3771; neist tegevuses — inglastel 2500, prantslastel 3414. Protsentides inglaster tegevusse saadetud tankidest võttis osa lahingust 120%, prantslastel 126%. Kaotused: inglastel 33%, prantslastel 17% sõjaväljale saadetud tankidest. Tankide meeskond inglastel tõusis 23 100 meheni ja kaotused 24%, prantslastel 14 200 meest, kaotused 19%.

Kiirus, mõõdud ja soomus on tangi kaotuste protsendi määramisel lahingus mõõduandvamad faktorid. Inglise tangid olnud Maailmasõjas kiiremad kui prantsuse, nimelt 6—8—13,4 km tunnis, prantsuse 6—10 km/t. vastu. Mark V oma hästi konstrueeritud lülisketiga olevat olnud võimeline ületama suuremaid takistusi kui prantsuse Saint-Chamond ja seepärast evinud suurema manöövrivõime kui viimane, selle 10 km/t kiirusele (Mark V 8 km/t) vaatamata. Inglise tangid olnud aga mõõdetult suuremad ja soomuselt nõrgemad kui prantsuse tangid. See olevat üks põhjendusi inglaster tankide suuremas kaotuste protsendis.

Mõtteid koostööst. (Suurtükiväe kolonelleitnant Gaston Marie.) Prantsuse sõjaväe õppeasutistes Maailmasõja positsioonisõja iseloomu tõttu topograafia õppimine jäi kõrvalplaanile. Nüüd, kus valmistatakse ette liikuvõjale ja selle vormides peetakse ka taktikalisi õppusi ja manöövreid, — leitakse, et maastiku hindamine kaardi järgi on noorematel juhtidel puudulik, maastiku elemendi rõhutamine otsuse võtmisel leiab aga kõikjal aset. Sellest on tekkinud topograafia kui sõjaväelise distsipliini hindamise reaktsioon, mis tahab topograafia väärtust võib-olla isegi üle hinnata. Kolonel Marie oma ilmuvas teoses, mida refereeritakse La Revue d'Infanterie oktoobri 1936. a. numbris, rõhutab, et koostöö vundamendiks on topograafia ja side. (Et ainsi se trouvent définies les deux bases fondamentales de tout travail en liaison: topographie et transmissions.) „Kui teie os-

kate mõõta, millest teie kõnelete ja seda väljendada arvus, ütles lord Kelvin, ainult siis evite vähekesse taipu oma teemast." Kolonel Marie arvates tulevat lord Kelvin'i mõtet kohanda da topograafilise kaardi kasutajate suhtes. Need, kel ei ole küllaldast ettekujutust topograafilise kaardi sünnist, ei suuda kaardil leiduvaid topograafilisi leppemärke oma fantaasias küllaldaselt selgesti transformeerida maastiku esemeteks. Ja sellest olevatki väga suurel määdul tingitud puudulikud juhi otsused ning nõrk väeliikide koostöö. Autor teeb ettepanekuid leitud puuduse kõrvaldamiseks ja need on — teoreetiline õppimine ja harjutused maastikul.

Sõjakirjanduse ülevaates on muu seas antud lühike ülevaade Norra sõjaväe reorganiseerimisest 1935. a. kestel. Norra, arvestades oma olukorda, eriti maastiku olusid, on oma jalaväe teinud kiiresti liikuvaks, andes jalaväele rikkalikult motoriseeritud liiklemisvahendeid. Voodid on seotõttu vähenenud. Endine suurem väekoondis diviis on likvideeritud, teda asendavad brigadide rühmitused. Operatiivühikuks on brigaad, mis koosneb: staap, 4 jalaväepataljoni (á 3 laskur- ja 1 rk-komp.), 1 ratturkompani, 1 suurtükiväe pataljon á 2 patareid á 4 toru; iga toru kohta üks kesson ehk 2 eelikut. Üks inseneriväe kompani motoriseeritud vooriga; üks sidekompani motoriseeritud vooriga, mille muuseas 14 km rasket ja 24 km kerget kaablit, 1 keskmine ja 4 kerget raadiojaama; üks sanitaarkompani; üks veterinaarjaoskond; üks laskemoona voor 50 vankriga 15 tonni tõstejõuga (voor motoriseeritakse); üks intendantuuri kompani; üks 50 vankriga voorijaoskond (tõstejõud 15 tonni); üks hobuste reserv; üks autokompani. Brigaad, teotsedes teatud operatiivsuunas, saab kä-

sutusse ka väikese lennuüksuse. Norra brigaadis on kokku 3100 meest, 1650 püssi, 96 kk, 36 rk, 8 pommipildujat (jalaväe müüserit), 8 suurtükki 75 mm. Kõrgemaks juhtimiseks brigadidest moodustatakse armee grupid (détachement d'armée) ehk brigadide rühmitused, mille käsutusse antakse tarviliselt suurtüki-, ratsa-, inseneri- ja lenn väge. Norra sõdur mägilasrahva sõdurina olevat füüsiliselt tugev ja heitluses leidlik. Sunduslik õppeaeg tegelikult kestvat vaid 72 päeva. Uus organisatsioon olevat tõstnud Norra sõjaväe väärtust.

Ke.—

Sõjaväelisi teateid välisriikidest.

Väljalastud padrunite loendaja lennukite jaoks.

Praeguse üheistmelise kiire hävitaja juhtimine nõuab lendurilt suurt pingutust ja osavust, kuna siin lasuvad ühel inimesel ülesanded, millised mitmeistmelistel lennukitel on jaotatud üksikute meeskonnaliikmete vahel. Juhtimise kõrval tuleb lenduril töötada ka relvaga, kusjuures ta peab pidevalt jälgima laskemoona kulu, et mitte jääda hätta kriitilisel momendil.

Lenduri abistamiseks on üks inglise firma asunud ehitama seadiseid, milliste ülesandeks on automaatselt näidata väljalaskmata padrunite arvu igas kuulipildujas. Seadist on võimalik paigutada igale kuulipildujatega relvastatud lennukile.

Enne lahingusse minekut lendur määrab loendajal ära kaasas olevate padrunite arvu. Sünkroniseeritud mehhanism käivitab iga lasu puhul loendajat, milline näitab padrunite jäägi. Lähemaid andmeid selle leiutise kohta ei tooda; oletatakse kella-mehhanismi või elektriseadist, milline lasu puhul annab kontakti. (Fr. Mil.)

Uudiseid relvastuse alal.

Moderniseeritud püstol Browning 9 mm.

Kuna meie kaitseväes on varustusel juba pikemat aega 9 mm browning, siis tohiks vahest huvitav pakkuda sama tüüpi moderniseeritud püstol. Ühest moderniseeritud relvast õige pildi saamiseks on teda vaja võrrelda sama tüüpi relvale esitatavate teoreetiliste nõuetega ja tema eelkäijatega.

Tänapäeva püstolitele esitatakse üldiselt järgmisi nõudeid. Kaal peaks olema 1 kg piires; välismõõted peavad olema võimalikult väikesed; püstol peab hästi peos „istuma“ ja omama pideme mahuga võimalikult üle 10 padruni. Püstoli tuleulatuse suhtes seatakse üles nõue, et relv peab suutma inimese rivist välja viia vä-

Moderniseeritud Browning 9 mm üldpilt ja järkjärgulised tegevused lahtivõtmiseks.

hemalt 50 m kauguselt. Baseerudes sellele, et relva tuleulatus sõltub kaliibrist, kuuli kaalust ja algkiirusest — on üldiselt peatuma jäädud järgmistele keskmistele normidele: kaliiber — 9 mm, kuuli kaal 8 g, ja algkiirus 350 m sek.

Püstol peab võimalikult riivitult suletav olema, et vältida kuuli rauas liikumise kestel gaaside väljatungimist tagant.

Nõudeks on ka, et püstolil oleks välis-tunnus vinnastatud seisukorra kohta, milleks on tavaliselt kukk. Viimase padruni

väljalaskmise järgi peab relv jääma avatuks.

Kaitsete alal on nõudeks, et juhuslikud löögid või relva mahakukkumine esile ei kutsuks lasku.

Püstoli lahtivõtmine ja kokkupanek peab sündima ilma ühegi lisaabinõu tarvitamiseta, s. o. relva käsitus peab olema lihtis.

Alljärgnevalt võrdleme kasutamisel oleva ja moderniseeritud browningu omadusi statistiliste andmete põhjal.

Statistilised andmed.

	9 mm vanem tüüp	9 mm modern. tüüp
Kaliiber	9 mm	9 mm
Relva pikkus	205 mm	197 mm
Vintraua pikkus	128 mm	118 mm
Soonitud osa pikkus	98 cm	100 cm
Relva kaal tühja magasiniga	930 gr	900 gr
Relva kaal täidetud magasiniga	1009 gr	1060 gr
Padrunite arv magasinis	7 tk	13 tk
Padrunite kaal	11,24 g	12,10 g
Kuuli kaal	7,15 g	8 g
Laengu kaal	0,34 g	0,40 g.

Statistilistest andmetest selgub, et uuem püstoli tüüp on kaalult küll 53 gr raskem, kuid seevastu sisaldab endas 6 padrunit rohkem. Tühjalt on aga sama tüüp kergem ja mõõteilt mõnevõrra väiksem.

Mis puutub püstoli käes „istumisse“, siis on pära asetusrnurk raua telje suhtes niiviisi valitud, et haaratud püstoli raud asub horisontaalselt, kui laskur on tulistamise asendis.

Tuleulatuse suhtes moderniseeritud püstol on kahtlemata parem oma eelkäijast, sest varustatuna kaarsihikuga on moderniseeritud tüüp ette nähtud tulistamiseks 500 meetrini.

Kuigi teoreetiliselt nõutakse püstoli sulgemist lasu momendil riivitult, on nii

moderniseeritud püstoli kui ka selle eelkäija juures sulgemine lasu momendil lahendatud gaaside survega kesta sisekülgedele.

Suurimaks uuenduseks moderniseeritud püstoli juures on vinnastamise kontrollabinõu — kuke — toomine väljaspoole püstoli keha. See nähe pakub suuremat kindlustustunnet ja soodustab püstoli käsitamist. Näiteks ratsa, mil ratsmed on vasakus käes, vanema tüübi püstoli vinnastamiseks oli mõnesuguseid raskusi, sest tuli ratsmeid hoidva käega tagasi tõmmata kelku. Moderniseeritud tüübil on võimalik püstolit vinnastada parema käe pöidlaga.

Edasi näeme veel, et pideme vabastamine moderniseeritud tüübil teostatakse parema käe pöidla vaotusega püstoli vasakul küljel olevale magasinile riivile. Samuti on toodud kelgu peataja püstoli vasakule küljele. Seega kõik neli operatsiooni: püstoli vinnastamine, kaitsesse asetamine ja vabastamine, pideme vabastamine ja kelgu vabastamine on teostatavad parema käe pöidlaga, mis püstoli käsitamise muudavad mugavamaks ja otstarbekamaks.

Juurdelisatud piltidelt selgub moderniseeritud püstoli materjalosa üldjoontes, millest nähtub, et selle tüübi käsitamine lahtivõtmisel ja kokkupanemisel on muutunud tunduvalt lihtsamaks —u.

Rindesõdur jutustab.

Esimene sõjaretk.

K. Matisoo.

Sünge, rõske ja udune oli too detsembrikuu neljas päev 1918. aastal.

Võru linnast raudteejaama viival teel liikus kogukas salk relvastatud mehi. Salga koosseisu moodustasid kümme veneaegses välivormis ohvitseri ja kolmkümmend sineleis-poolkasukais õppurit. Relvadena noorte sõjalaste õlul kiikusid täägistatud vintpüssid.

Vastu tulevad saksa sõdurid piidlesid kartlikult neid võõrapäraseid relvavendi. Nii mõnegi „kameradi“ näkku ilmus kahtlev küsimusmärk: Kes? Mis?

Salk aga sammus mütsuvas marsitaktis edasi. Laskuv õhtuhämarik moondas liikuva kolonni ühtlaseks tumehalliks

koondriviks. Salka saatvat sumbutatud jutukõminat segasid üksikud hüüatused ja nimehõiked. Need andsid tunnistust noorealiste sõjameeste erutusest ja karsitusest. Salk ruttas.

Jõudnud jaama, kus kees lahkuvate saksa sõjaväe- ja moonarongide tohuvabohu, salk siirdus raudteele, mida mööda alustas teekonda itta — vastu vaenlasele.

Vastu vaenlasele! Kerge on lasta lendu neid käsusõnu igasuguses olukorras. Võrratult raskeks aga osutub selle käsundi täitmine olukorras, kus vastuminijad peavad arvestama täielikku vaenlase ülekaalu. Siiski, sõdade ajalugu pakub küllalt näiteid, kus vaatamata peale-

tungiva vaenlase kümne- ja sajakordsele üleolekule võidu saavutab vähearvuline, kehvalt relvastatud vastuastujate kaitseväge. Võitlusvalmsus, ohvrimeelsus ja võidutahe — need vaimsed relvad, kontsentreerituna kas või pisikogumisse, tihtigi purustavad vaimurelvi mitte omava vastase hiigelmassi.

Vastu vaenlasele! Selle hüüdega algas ka Eesti Vabadussõda. Vaenlasele, maailmariigi jõuallikaile, laviinina tormavaile väehulkadele seadis maailma pisem noorriik vastu kätutäie võitlusvalmsuses ja võidutahtes põlevaid kangelasi. Önnistatud rahvana võis eesti rahvas julgelt hõigata: meil on kangelasi. Igal maal, igal rahval pole neid mitte.

Kangelaste esirivi moodustas õppiv noorsugu. Ülimas vaimustuses pantis noorus kogu oma jõukülluse, kogu oma ohvrimeelsuse Eesti iseseisvuse missiooni lõplikule teostamisele. Noorus, nagu ikka ja alati, vabana nahapäätmise ja taskukasu piüü kammitsaist, andus kogu keha ja hingega isamaale. Võitleme, võitleme viimse hingetõmbeni, võitluses langemegi; elaks vaid isamaa — nii mõtles noorsugu.

Just samaselt mõtlesid ka õppurid, kes läheneva öö varjus liikusid piki raudteeliini — vastu vaenlasele.

Võrust lahkumisel andsid ohvitserid juhid selge pildi olukorrast, selle tõsidusest ja... traagikastki. Tõsiselt, kuid meeoleolu langetamata kuulasid õppurid ohvitseride asjalikke seletusi. Et seisukord roosiline polnud, seda nägid nad isegi. Keskus ja elutegevus olid siin selgemaid tunnismehi. Sakslaste äraandlik teguviis relvade hävitamise näol, nende vastutöö Eesti riigivõimude korraldustel; üldine meeoleolulangus elanikkonnas; mobilisatsiooni täielik ebaõnnestumine — kõik need nähted olid enne kõike midagi muud, kui rõõmustavad. Ja kui kõigele sellele lisandus veel Balahoviçi paaniline põgenemine Pihkvast ja hirmuäratavad jutud lähenevate punaste hiigelvägede kohta — siis, nende nähtuste taustal võis igaüks maalida enam-vähem tõelise pildi valitsevast olukorrast.

Olukord oli tõesti räbal. Ja kui, vaatamata sellele, otsustati minna „vastu vaenlasele“, siis selle otsuse põhjustas tollal mitte kaine olukorra hinnang, vaid entusiasm; mitte mõistus vaid süda...

Vastu ööd jõudis salk raudteeäärsele N. külla, kus asusid Pihkvast taganenud saksa väed. Võru linna evakueerimise katteväeosana olid nad seal korraldanud

ajutised positsioonid kaitseks Võrust lahkuvaile saksa staapidele ja moonavooridele. Sakslasi oli arvult üle poolesaja mehe. Põhjast lõunasse sihitud, raudteed ja maanteed risti lõikavale rindelõigule olid nad paigutanud kolm kuulipildujat, mille juures seisid valvepostid. Nende komandujuht ja varurühm asusid H. talus, mis samuti oli kaitstud kahe kuulipildujaga.

Õppurite salga juht kapten K. valis oma „staabi“ asukohaks sama H. talu, seda ka põhjusel, et täh. talu peremehe poeg kuulus õppurite salga koosseisu. Sakslased, kuigi altkulmu põrnitsesid, salga majutamisele takistusi ei teinud.

Lahendanud salga majutamisküsimuse, kpt. K. asus koostama rindekorrastuse plaani. Ta kutsus enda juurde õppur V. ja tallu „Eesti vägesid“ vaatama tulnud kohalikud taluperemehed, kelledelt hankis paremaid maastikulisi andmeid, sest vene sõjakaardil osutusid need puudlikeks ja vananenuiks. Samal ajal saadeti välja mitmes sihis väiksemad õppurite luursalgad.

Hommikuks oli rindejoon võimaluste piirides korraldatud. Suunalt ühtselt see sakslaste kaitseisukohtadega, kuid valvepostide ja väliwahtkondade paigutus oli tihedam.

Luurajad töid teateid, et punased asuvad küla lagedate nurmede taga asetsevais metsataludes, umbes kahe kilomeetri kaugusel. „Eesolevad külad kabisevad ratsaja jalaväest, kuna piki maanteed voorib uusi väehulki üha juurde. N. küla ümbruses pole neid veel nähtud. Küllap neil on teada sakslaste kohalviibimine ja... alata lahingut nii-kui-nii omal algatusel taanduva lahingkorralise sõjaväega pole neile meeltemööda“ — nii seletasid luurajad. Ka saadi Võrust andmeid, mis kinnitasid, et sakslaste kõrgema väejuhatuse ja enamlaste vahel on sõlmitud salajane kokkulepe, mille kohaselt sakslased pidid 8. detsembril Võru loovutama vastupanuta punastele. Sellest järgnes oletus, et punased enne 8-dat pealetungi ei alga.

Vaatamata kõigele otsustati siiski olla valvel. Meeskond hoiti alaliselt lahinguvälvel. Valvepostidel ja meeskonnal kästi ka sakslaste järgi valvet pidada. Kes teab, ehk?... Raske oli usaldada sakslasi. Nendegi keskel oleles midagi „sõdurite nõukogu“ taolist. Nendegi kuulus distsipliin löi kohati punetama.

Esimene päev rindel möödus rahulikult. Vaid ärgas valveteenistus märgistas sõjaolukorras viibimist. Kiirelt koha-

nesid õppurid rindeteenistusega. Täpsalt, innuga täideti kõik antud ülesanded ja käsundid. Selgus, et lahingu-olukord oli parimaid liitaineid, mis muutis mehed ühiselt mõtlevaks, ühiselt tegutsevaks relvavennaskonnaks.

Siis...

Esimese päeva hilisõhtul kuulsid patrullid rindejoone paremal tiival asuva valveposti suunas üksikuid laske. Viibimata häiriti varu ja joosti positsioonidele. Teel sinna tuli vastu üks valveposti õppureid, kes rahustanud varumehi, unelt käsutas enda ees sammuvat punaväelast-vangi. Punasõdur, olles luurel, oli sattunud lähedale valvepostile, kes uuditseva vaenlase hoobilt kinni nabis. Punaväelane, tal kaasas olevad relvad — püss ja käsigranaadid — tunnustati esimeseks sõjasaagiks lõunarindel. See sõjasaak, olgugi koguselt väike, evis seda enam moraalset väärtust. Kujutas see ju omaette esimest võitu, esimest sõjaõnne.

Ja... hea õnnistuse jatkuks püüti järgneval hommikul kinni punamees, kes samuti luusis ringi uudiste jahil. Õppure arvates otsis see teine oma õhtul kadunud naabrit. Õnne tal igatahes oli: leidiski naabri õppureite juures. Võrdlemisi lahke vastuvõtt ja rammus supp, mida õppurid punameestele pakkusid, avas viimaks keelepaela täielikult.

Öösel vastu 7-dat detsembrit jätkus vaenlase „õnnistus“. Üks meie vahiposte asudes küla veski juures sillal, kuulis pimeduses liginevat vankrirataste müra. Et tee suundus otse vaenlase asukohtadele, siis äratas selline mürisev traavisõit nii võõrastust kui ka imestust. Tunnimees, veendunud, et tegemist pole kummitusega, karjus pimedusse harjunud venekeelse hõike: „Stoi, kto jedet?“¹⁾ Vastusena kõlas pahakspanev: „Eto mõ, latõši!“²⁾

Selget keelt rääkis see tutvustamine, sest vangidelt saadud andmeil oli teada, et rindele hiljuti oli saabunud läti kommunistlik kütipolk. Tunnimees, pidanud ülearuseks edasise jutupuhumise, avas sõiduki suunas tule. Pimeduse tõttu ei tabanud ta märki: punased lätlased hüppasid maha vankrist ja kadusid teeäärseesse metsa. Hobune aga, rakendatud välikaariku ette, jooksis pahaaimamatult edasi, otse sillale meie valveposti juurde, kus sõnakuulelikult peatus.

Paukude kaja peale kohale rutanud patrull juhtis hobuse „staabi“ õuele, kus

1) „Seis, kes sõidab?“

2) „Meie, lätlased.“

varumehed lätlaste kinki lähemalt takserima hakkasid. Hobune oli tubli, välikaarik korralik ja... vankripõhjas leidis veel muidki kingitusi. Õppursalga varahoidja märkis sõjasaagi aruandelehte: „Hobune ühes välikaarikuga, umbes 15 km välitelefoni kaablit; patakas head kallevit; pooltosinat hõbelusikaid ja muud tühja-tähja.“ Kingituste ülevaatus lõpetati ühise „suur tänuga“ lätlaste aadressil. Hommikuni valitses lõbus naljameeleolu õppureite keskel. Ringi kolavaid sakslasigi nakatas naerutuhin. Kuid, mitte väga kauaks.

Hommikul, 7. detsembril teatas saksa komandajuht kpt. K.-le, et nemad, sakslased, soovivad pidada enamlastega läbirääkimisi, milleks paluvad eestlastelt abi tõlgi näol. „Tõlgile tagan mina relvade kaitsel isikliku puutumatus“, nii lõpetas kõneluse saksa ohvitser. Kapten K., kaalunud tekkinud olukorda, otsustas tõlgi anda. Võis ju viimane, olles poolte vahemeheks, hankida väärtuslikku informatsiooni Eesti kasusid silmas pidades. Ses mõttes määraski kpt. K. üliõpilase M-i tõlgina läbirääkimistele.

Läbirääkimised peeti N. küla nurmel. Kaks sakslast ja tõlk läksid tõstetud valge lipuga küla ja metsadevahelise maa-ala keskkohani, kus käeviibetega kutsusid juurde punaste „saatkonna“. Läbirääkimistel punased teatasid, et neil lõppevat varsti ettevalmistused pealetungi algamiseks. Nende ratsavägi ootavat rünnakuks vaid käsku. Sakslased omalpoolt toetusid mingile varemale kokkuleppele, mille kohaselt punased pidid ootama Võru evakueerimise lõpuleviimiseni. Vastastikuste kauplemiste tulemusena lepiti kokku tingimustes, mille järele sakslased lubasid anda küla teise päeva hommikul kella 9-ks punaste kätte. Eestlasi seejuures üldse ei arvestatud.

Tõlgi kaudu sai meie rindejuhatus nüüd selge pildi tulevaste sündmuste arenemisest. Kindel oli see, et sakslate abile ei võidud loota, ennem küll ehk juba nende äraandlikkusele. Sest ajast peale otsustati tegutseda täiesti iseseisvalt.

Vahepeal juhtus järgmine lugu.

Eestlastest ohvitserid olid kogu aeg kadunud sakslaste kuulipildujaile. Sakslaste kaks vene Maksimi ja kolm Colti seisid kogu aeg tegevuseta ning... vaevalt nende tööd lähemas tulevikuski vajati. Läksid ju sakslased, nende oma sõnade järgi — koju. Eestlastel polnud aga ühtki kiirtulerelva, ja ometi oli just neil sääraseid „abimehi“ hädapärast vaja. Ras-

ke oli uskuda, et sakslased eestlaste kasuks paaristki kuulipildujast loobuksid heal tahtel. Masinaid väevõimuga võtta — see oli ka liig riskantne.

Mõlgutanud mõtteid, kuidas saada masinaid oma valdusse, ohvitserid jõudsid otsusele, et kohtlikumaid abinõusid on — kavaluse tarvitamine. Sõda on sõda ja, ega Maksimid sakslaste pärisomandus pole. Kas nad Eesti riigi pinnal vähe vene Maksime „natsionaliseerisid“? Mõningaid neist hädasunnil „renatsionaliseerida“ — see peaks õieti kuuluma just kohustuste hulka. Ses mõttes seletasidki ohvitserid sakslastele:

„Teid on vähe mehi, peate järjest viibima valvekorrast kuulipildujate juures; see ei võimalda teile vajalikku puhkust. Meie tunneme neid vene Maksime hästi, meil on rohkem aega ja soovi; toimite üsna targasti, kui annate need kaks Maksimi meie valvele.“

Sakslased, kuulnud sellise meeldiva argumentatsiooni, lõppude lõpuks nõustusidki ettepanekuga. Varjatud heameelega lahkusid ohvitserid sakslaste toast. Asi näis võtvat edu. Varsti seisidki juba õppuritest valvepostid kurjakate Maksimide juures. Saksa sõdurid olid omalt poolt tänulikudki — valvekorral seismine vähenes nende kasuks.

Manööver, mis ootamatult kerge kordamineku tõttu eestlaste käsutusse andis kaks kiirtulerelva, tõstis meeskonna meeoleolu. Pisikese järelepeetuse valmistas vaid asjaolu, et linte oli vähe. Lintide tagavara asus H. talu õuel, just sakslaste korteri ees, aidaesisel. Et need kaks Maksimi kavatseti omandada päriselt, seepärast oli hädasti vaja suurendada lintide tagavara.

Uuesti pandi pead töötama. Oli vaja leiutada kohtlik lindimuretsemise manööver. Ohvitseride, õppurite ja talu perenaise ühendatud jõul ja nõul algaski ettevalmistus uueks manöövriks. Aktsiooni sissejuhatuseks käis perenaine meelega mitmel korral aidas, kust väljudes tal käes, lahtisel taldrikul, ilutses rasvane sea-

liha kuhik. Healmeelil märkas ta, et laskemoona juures seisva Fritzust valveposti silmad ja suu otsekohele reageerisid sealihale. See nähe ennustas kordaminekut.

Tunni möödudes, mil liha kees ja küpses, saadeti kümme-kond õppurit aida taha. Õige aja saabudes pidid nad ümber aida otsa moodustama aheliku ja, kiirelt käestkätte andes „soomustama“ korraliku arvu lindikaste.

Siis jätkas perenaine oma osa edasist mängimist. Ta viis sakslaste tuppa kausitäie liha, tehes enne aurava kandamiga mitu käigutiiru köögilävel. See tseremoonia lavastati ahvatiseks õuel seisvale valvepostile. Järgnevalt perenaine, hõiganud iga ilmakaare poole valjud toidulekutsed, läks õuele ja ütles lindikastide juures seisvale vahisõdurile, et toas ootab „špekk“. Oli ju teada, milline võlu ja mõju oli špekil saksa sõdurile. Ka valvur ei lasknud seekord enesele rõõmusõnumit korrata. Vaadanud korraks ringi, ta kadus kiiresti tuppa.

Seda aega ootasid aidanurga taga varitsevad õppurid. Ahelikuna, käest kätte, nad „soomustasid“ suurel kiirul kümme-kond lindikasti. Tegu sooritatud, kadusid vaikselt naabertaludesse. Oldi rõõmsad: nüüd oli kuulipildujail küllalt „toitu“.

Õhtul toimus eesti ohvitseride nõupidamine. Arutati läbi olukorra plussid ja miinused. Kokkuvõttes andsid miinused absoluutse ülekaalu. Antud olukorras, kus vastasel määratu ülekaal, ja kus pisikese rindejoone tiivad ja seljatagune lahtised ja kaitseta — lahingu vastuvõtmine oluks võrdne enesetapmisele. Võrust saabus ametlik käsk taandumiseks.

Et päästa valdusse saadud kuulipildujad ja lindikastid, oli vaja taanduda enne sakslasi. Nii tehtigi: Ööl vastu 8. detsembrit laaditi küüthobustele kuulipildujad, lindikastid ja punastelt võetud sõjasaak ning... hommikusel ööl, kella 0400 paiku lahkus õppurite rühm külast. Õppurite esimene sõjaretk lõppes vaid sisseelamisega rindeteenistusse.

Üksik kabel.

Pärast rasket ja kurnavat Bolovsk-Pötalovo ebaõnnestunud operatsiooni, mis kestis 3 nädalat, sai 1. Ratsapolk 20. augustil 1919. a. käsu asumiseks Laura rajooni, 2. Diviisi ülema varru. Siin osutus polgule pooleteisekuuline varusoleku aja-järk täielikuks puhkuseks.

Sõdurite meelelahutusest ja vaba aja kasutamisest Laura rajoonis jutustas 1. Ratsapolgu kapral M. Raadik järgmist:

„Ratsapolk asus nädalapäevad juba puhkusel. Ajaviiteks ja igavuse peletamiseks käisime jahil, lonkides läbi kõik ümberkaudsed salud, metsad ja heinamaad. Septembrikuu algul, ühel järjekordsel jahiretkel õhtu videvikus avanes ilus vaade eemale asuvale metsatukale ja kõrgele kuusele, mille okste vahel paistis rist. Uudishimust aetuna lähenesime risti suunas. Jõudnud kohale muutus pilt õudseks, haletsemisväärseks ja masendavaks: meie ees seisis punaväelaste poolt jubedalt rüüstatud üksik kabel, mille aknad ja ukсед eest ära rebitud ja lõhutud. Kabeli sisemus jättis veelgi õudsema mulje. See oli täielikult segi paisatud, altar maha kistud, purustatud ja roojastatud, kalev ribadeks kärjstatud, kuna põrandal siin-seal vedelesid lõhutud ese-

mete tükid. Ka pühamat paika ei jätanud vaenlane rahule ega rüüstamata. Otsekui tigidad röövloomad olid nad siin oma saagi kallal rappinud ja põhjaliku puistamise korda saatnud. Nähtu mõjus põlastavalt. Ühiselt mõisteti see tegu hukka ega tahetud teinekord seda enam näha.

Väljudes kabelist oli ilm veelgi piimenenud. Kabel asus kaugel elamutest, ümbritsetud mustendavate põldudega ja metsaga. Kabelist õhtu poole mõne meetri kaugusel kasvas üksik umbes 10-ne sülla kõrgune kuusk. See üksik kuusk koos rüüstatud kabeliga, mille purustatud akendest haigutas must tühjus, sisendas igale meist veidi õudse ja müstilise tunde, kuigi meie kartlikud ega ebausklikud polnud.

Järgmisel päeval samad mehed omavahelisel vestlusel arutasid ja vahetasid mõtteid eelmisel päeval saadud muljete üle. Korraga tegi üks meist ettepaneku proovile panna meeste julgus ja lausus, kes on nii julge mees ja läheb toob kirjeldatud kabelist ära südaööl — vaimude tunnil — mingisuguse eseme ja mida nimelt, seda öeldakse alles ülesande täitmisele asumisel.

Järgnes kihlvedu 2 pudeli samagonna peale. Lahingutes üks julgemaid ja vahvamaid mehi oli Mart N., kes ka siin kihlveo kohe vastu võttis ja lubas selle täita. Kihlveo täitmise päev jäi minu ja Klimpmani määrata.

Olime kindlad, et Mart selle ülesande täidab, kuid siiski tahtsime siduda kihlveo täitmise mingisuguse salapärase viguriga. Klimpmann, endine vana Roosna-Alliku kutsar, suur vigurivänt, oli nüüd mees jälle õigel kohal. Varsti oli tal plaan valmis. Kogusime üle paarikümne iga-suguse pudeli, painutasime kuuse okstest ringi ja sidusime pudelid kaelapidi sinna külge ning aetasime hilja õhtul kabeli juures asetseva kõrge kuuse latva. Muidugi mõista kõik see sündis suure sa-

Rüüstatud üksik kabel.

laduse kätte all ja ainult meie kahe teadmisesel. Öösel äratasin kihlveo täitja ja andsin ülesande — tuua kabeli altari tükki punast kalevit. Riietusime ja relvasusime. 5-mehelises salgast läksime välja koos kihlveotäitjaga, et jälgida tema tõelist ülesande täitmist. Ilm oli kottpime, puhus septembrikuu jahe tuul. Lähenesime kabelile. Seisatasime. Olimegi jõudnud kabelile umbes 50 meetri kaugusele. Nüüd jäime lamades põnevusega jälgima, kuidas Mart täidab oma ülesande. Kuuse ladvas mängis „orkester“. Sealt kostsid salapärased hääled, kord valjemini, kord nõrgemini, nagu 1000 kuradit oleks tantsinud kabelis südaöö tunnil. Mart astus ettevaatlikult, seisatas, kuulatas ja jälle astus. Juba kuulsime püssilaadimist. Süda tuksus kiiremini, hinge kinni pidades ootasime mis juhtub... Mart seisatas ja astus edasi. Korraga kõlas pauk kuuse suunas. Mart lähenes veelgi, seisatas ja jälle kõlas lask. Kolmanda lasu järele Mart pöördus joostes tagasi meie poole, kirudes ja vandudes. Kihlvedu oli kaotatud. Mardi otsatul vihal ei olnud piiri. Ta lausus ähkides: „Ei saa aru, kas kuulen tegelikult või on see ettekujutus, kust kurat tulevad need imelikud hääled, mis ei raue vaatamata tulistamisele. Ma ei mõista enam, kus viibin või mis teen. Kas on see kõik ilmsi või ainult kuri unelm.“ Ja tõesti saladuslikult õudsenä pidi tunduma Mardile sel mo-

Mart pöördus joostes tagasi.

mendil kabel, arusaamatu „muusika“ tõttu kuuseladvas.

Ka teisi meie kaaslasti valdas hirm, sest nad polnud samuti kui Mart pühen-datud „kontserdi“ saladusse. Ära seletanud lõpuks selle vingerpussi, mida olime Mardile mänginud, lahendus ka „kontserdi“ saladus, nalja ja lõbu oli laialt. Ainult peategelane Mart oli löödud. Veel kauaks ajaks jäi ta husaride kangela-seks, kes kaotas lahingu „vaimudele“.

Eriti rohket kõneainet ja nalja teki-tas see lugu 4. eskadronis, kuhu kuulusid kõnesoleva episoodi peategelased.“

P. K.

Kaitseväe elu.

Kalevi Üksiku Jalaväepataljoni aastapäev.

Kalevi Üksik Jalaväepataljon pühitses 20. detsembril oma 18. aastapäeva.

Möödunud aasta, nagu eelmisedki, olid pataljonis täis intensiivset, püsivat ja rau-gematut tööd. Peamiseks eesmärgiks oli ajateenijate õpetamine ja kasvatamine. Nagu vaatluste ja katsete tulemused näi-tavad, võib pataljon siin vaadata tagasi täie rahuldustundega. Aasta vältel oli pööratud ka suur tähelepanu kaadri õppus-tele. Kaadri lasketasapinna tõstmisele on aidanud kaasa ohvitseride- ja üleajateeni-jate laskespordiühingud. Mõlemad spordi-ühingud on aasta kestel korraldanud oma liikmeile laskevõistlusi ning klassikatseid täis- ja väikekaliibrilistest ja sõjaväe-püstolitest. Samuti peeti ohvitseride- ja

üleajateenijate laskerühingute vahel oma-vaheline laskevõistlus, kus võitjaks tuli üleajateenijate laskespordiühing, omandades pataljoniülema poolt väljapandud rändauhinna. Üleajateenijate laskespordi-ühing võttis osa E. Laskurliidu meister-võistlustest ja ohvitseride laskespordi-ühing üleriiklikust ühingute vahelisest võistlusest. Pataljoni ja K. L. Kalevi malevkonna vahel peeti laskevõistlus täis- ja väikekaliibrilistest püssidest ja püstolitest. Sellel võistlusel tuli pataljon 6743 sil-maga K. L. Kalevi malevkonna 6672 silma ees võitjaks, omandades Riigikogu esi-mehe härra Penno poolt väljapandud rändauhinna — suure hõbekannu.

Aasta kestel viidi lõpule spordi- ja

Kalevi pataljoni ülem kolonelleitnant O. Mullas oma töökabinetis.

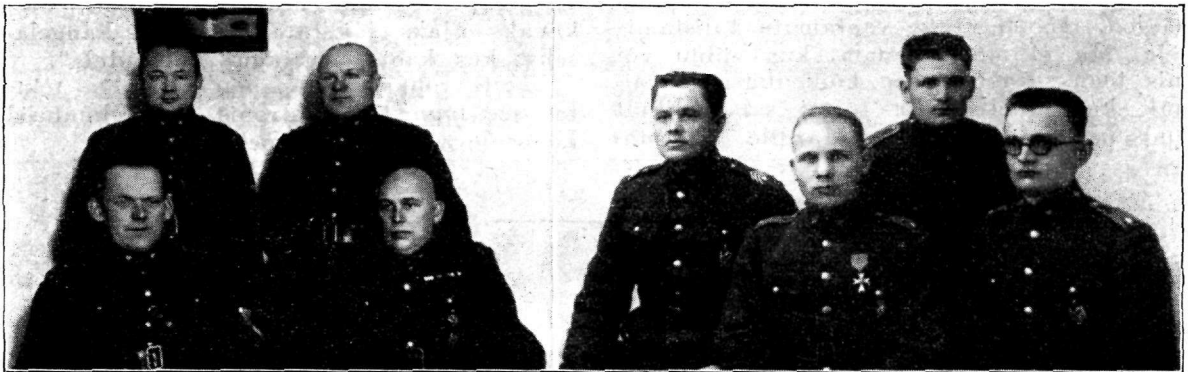
laskeväljade ehitamine. Neid on kasutanud ka kohalikud Kopli organisatsioonid.

Suurt rõhku on pandud ka kasarmute mugavuse tõstmisele, neid ilustades ja kaunistades.

mälestussamba juures mälestus-leinajumalateenistuse, millest võtsid osa peale pataljoni sõjaaegsed kalevlased, K. L. Tallinna maleva Kalevi malevkonna kaitseliitlased, pataljoni tagavaraväeohvitseride sektsiooni liikmed ja Vabadussõjas langenud kalevlaste omakseid. Tõrvikute valgusel ja Tallinna garnisoni orkestri saatel pidas mälestus-jumalateenistuse kaitseväge õpetaja F. Stockholm. Vabadussõjas langenud kalevlasi mälestas pataljoniülema kolonelleitnant O. Mullas. Kustutanud tõrvikud ja süüdanud kalmuküünlad, mälestati veel hetkelises vaiksuses seisakus neid, kes täitsid oma kohuseid südame viimse löögini, ja mälestus-jumalateenistusest osavõtnud suur kalevlaste pere valgus laiali.

Aastapäeval — 20. detsembril — oli pataljonis korraldatud ühine lõunasöök, millest võttis osa kogu väeosa, kutsutud külalised, kalevlaste perre kuuluvate organisatsioonide esindajad ja Vabadussõja veteraanid-kalevlased.

Aastapäeva õhtul oli sõduritele korraldatud piduõhtu, ohvitseride- ja üleajateenijatekogudes omavaheline koosviibimine.

Kalevi Üks. Jalaväepataljoni ohvitseridekogu juhatus: paremalt — esimees kapten O. Hansen VR II/3, laekur kapten A. Lehiste, sekretär leitn. V. Randla ja abiesimees kapten L. Triik.

Kalevi Üksiku Jalaväepataljoni üleajateenijatekogu juhatus: vasakult — sekretär n. a. o. A. Roosmaa, esimees veltv. J. Lepik, abiesimees v. a. o. H. Vilo ja laekur veltv. V. Raid.

Aasta vahetusel võivad ka ohvitseride- ja üleajateenijatekogud vaadata tagasi tehtud tööle ja nende kogude juhatuste poolt nähtud vaevale täielise rahuldustundega. Kogud on püüdnud siin teha kõik, mis on olnud nende võimes ja mida on võimaldanud nende rahaline eelarve.

19. detsembril, pataljoni aastapäeva eelõhtul, korraldas pataljon Rahumäe kalmistul Vabadussõjas langenud kalevlaste

Pataljoni XVIII aastapäeva pühitsemine näitas, et E.S.S. „Kalevist“ võrsunud organisatsioonid on ka aastate möödudes jäänud ühiseks perekaks.

Kalevi Üksik Jalaväepataljon, tundes oma seljataga suurt kalevlaste isamaalisrahuslikku peret, võib rahulikult jätkata oma tööd isamaakaitsjate kasvatamisel ja õpetamisel ning on sõjakorral sama tugev löögijüksus, kui „Kalevlaste Malev“ Vabadussõja päevil.

O. H.

Sakala Partisanide Pataljon 18-aastane.

Mõningaid märkmeid väeosa komplekteerimisest vabadussõjas.

22. detsembril k. a. möödub 18 aastat Sakala Partisanide Pataljoni eelkäija, Viljandi Vabatahtlikkude Pataljoni, asutamise algpäevast. Sel päeval polkovnik V. Puskar kutsus kokku Viljandi linnas Maakonna Gümnaasiumi vanemate klasside õpilased, et neist panna alus ühele kindla meelsusega ja tugeva tahtejõuga löögiüksusele, n.n. „Surmapataljonile“. Paarikümnehelne õpilassalk andis kohe nõusoleku „Surmapataljoni“ astumiseks ja asus elama Viljandi mõisa uude lossi ning sai seega esimeseks Viljandi „garnisoniks“ ja praeguse Sakala Partisanide Pataljoni nurgakiviks.

Pärast mõnepäevast organiseerimistööd määrati polk. V. Puskar diviisiülemaks ja tema poolelijäänud tööd jätkas al.-polk. H. Kurvits (praegu kindralmajor) alates 25. detsembrist 1918. a., missugust päeva loetakse ka ametlikuks pataljoni aastapäevaks. Kuu aega hiljem määrati pataljoni ülemaks al.-kapten O. Oidermann, kes juhtis Sakala partisane kuni Vabadussõja lõpuni.

Huvitav on siinkohal 18 aasta möödudes pilku tagasi heita pataljoni komplekteerimisele Vabadussõja päevil. Komplekteerimise küsimust võeti juba tol ajal väga tõsiselt ja peab ütlema, see moodus, nagu allpool näeme, oli valitud väga õnnelikult ja otstarbekohaselt. Pataljoni komplekteeriti meestega ainult Viljandimaalt, s. o. territoriaalsüsteemi alusel, mis kestis kogu Vabadussõja vältel; välja arvatud paar juhust, mil täiendust saadi 2. Diviisi Tagavarapataljonist, s. o. täiendus koosnes mitme maakonna meestest. Samuti peab märkima, et ka pataljoni allüksused formeeriti vastavate valdade ja kihelkondade kaupa. Nii moodustati juba pataljoni algpäevil I rühm — Viljandi kooliõpilasist, II ja III rühm — Paistu ja Viljandi ümbruskonna põllumeestest ning vähemal arvul (mõni üksik) ka Viljandi linna kodanikest, IV rühm — terves koosseisus Kolga-Jaani põllumeestest-kaitseliitlastest. Sundlikult mobiliseeriti ja määrati pataljoni kõik kokkukäsitatud varandusega meeskodanikud, kuna varanduseta isikuist ainult neid vastu võeti, kes olid usaldusväärsed isikud ja vabatahtlikult soovisid teenistusse astuda. Al.-polk. H. Kurvits kirjutab selle kohta nii: „... Sõna tõsisest mõttes vabatahtlikud selles pataljonis tol ajal olid kooliõpilaste rühm, kõik varan-

duseta ja mõned üksikud varanduslikult kindlustatud isikud. Ohvitserkond ja kooliõpilased, oma rahvusliku vaimu ja kindla usuga vabasse Eestisse, panid түseda aluse ja löid selle vaimu, mis valitses pataljonis ja mis tiivustas pataljoni võitlusesse Vabadussõjas.“

Pildil: Pangevitsa rajoonis Riia—Pihkva kivi-teest lõunapool asuv Klesina külaeelne väli. Selle küla vallutasid Sakala partisanid 24. 05. 19. a. Grupi kohal asus punaste raskekuulipilduja, mis tulistas veel viimasena meie kallaletungile asunud ahelikke. Lähenedamine atgas mööda tagedat välja metsaservast. Seisavad vasakult paremale Sakala Part. Ühingu liikmeid: kapten P. Kangro, major E. Sarnits, res.-ohv. as. T. Saarepera ja H. Pedak. Major E. Sarnits ja ohv. as. T. Saarepera võtsid osa küla vallutamisest.

Pataljon lahkudes oma sünnipaigast Viljandist sõjakäigule 2. jaanuarist alates ei katkestanud sidemeid kohalike asutistega, vaid süvendas neid, olles alalises kirjavahetuses Viljandi Maakonnas asuvate kihelkondade komandantidega ja vallavalitsustega. Tarviduse korral saatis patül kirja ja palus otsekohe meeste saatmist pataljoni koosseisu täiendamiseks, mis ka alati sündis. Mehi saadi suuremal arvul Kolga-Jaani, Kõpu, Paistu ja Suure-Jaani kihelkondade komandantidelt, ning väiksemal määral ka teistest vastuvõtupunktidest. See komplekteerimise viis andis väga häid tulemusi. Sageli juhtus, et täienduseks ilmunud mehed saadeti veel samal päeval rindele lahinguis viibivate allüksuste täiendamiseks. „Ja rõõm oli suur,“ jutustavad vanad lahingumehed, „kui nägime abiks tulnud meeste hulgas sõpru ja tuttavaid oma-nurga mehi.“

Peab tähendama, et selliselt „omakandi“ meestega komplekteeritud üksusis

liitusid pikema kooselu tarviduseta inimesed tugevaks ja lahutamatuks pereks, kus üks kõigi eest ja kõik ühe eest väljas olid, ületades kerge vaevaga kõik sõjarskused.

Tingitud eespooltähendatud komplekteerimise viisist kujuneski Sakalamaa meestest koosnev väeosa kõrge lahinguväärtusega löögiüksuseks, keda vaenlasel tuli alati tõsiselt arvestada. Parima tun-

nustuse väikesearvulise, kuid kõrge kohusetundega ja suure lahinguväärtusega löögiüksuse kohta andis Sõjavägede Ülemjuhataja oma käsukirjas, kus nimetas „Viljandi Kaitsepataljoni“ lahingutes ülesnäidatud vahvuse ja vaprust eest „Sakalamaa Partisanide Pataljoniks“. Nii palju lühidalt väeosa komplekteerimise kohta Vabadussõjas.

P. K.

Sidepataljoni üleajateenijate allohvitseride kogu XI aastapäev.

Pühapäeval, 5-dal detsembril s. a. pidas Sidepataljoni üleajateenijate allohvitseride kogu oma XI aastapäeva. Sel puhul oli korraldatud Sidepataljoni ohvitseride kasiinos ühine koosviibimine, millest võtsid osa kohal olevadataljoni üleajateenijad allohvitserid oma perekonnaliikmetega ja aukülalistena praeguneataljoni ülem major R. Tombak ja endine — kol. leitnant A. Normak ühes abikaasadega.

Sidepataljoni allohvitseride kogus, nagu paljudes teistes kogudeski, on säilinud kena komme saata kogust lahkunud liikmeid. Käesolev koosviibimine kujuneski osaliselt Sidepataljoni üleajateenijate allohvitseride kogust lahkunud v. allohv. Tähepää saatmiseks, kellele Kogu esimees üle andis väärtusliku mälestuseseme. Õhtu möödus sõbralikus vestluses, kusjuures lasti ringi käia, nagu traditsiooniks muutunud, hõbedast veinikannu. Kui

KINDLUSTUSSELTS „EESTI“

Asut. 1907. a.

Kodumaa suurim ühistegelik
kindlustusettevõte

see kann oli jõudnud pataljoni ülemani, pidas viimane järgmise kõne:

„Lugupeetud proudad ja härrad üleaja-teenijad allohvitserid, täna pühitseme koos meie pataljoni üleajateenijate allohvitseride järjekordset aastapäeva.

Viibides Teie keskel külalisena, kasutan mulle lubatud sõnaõigust ja peatun mõne sõnaga meie allohvitserkonna tähtsuse juures riigi ja riigikaitse elus.

Mõni aasta tagasi elas meie üleajateenijate allohvitseride korpus üle murrangu ajajärku. Jälgides meie allohvitserkonna tolleaegseid meeolusid, tundus, nagu ei teaks meie allohvitserkond, missugusesse seltskondlikku kihti ta peaks kuuluma, missugused on ta ülesanded riigikaitse aparaadis ja missugustena peaksid välja kujunema ta vahekorrad ohvitserkonnaga. Need allohvitserkonna meeolud väljendusid kõigepealt meie ainukese sõjandusajakirja „Sõduri“ veergudel. Allohvitserkond hoidis end eemal seltskondlikust elust, mille tulemusena üksikud allohvitserkonna liikmed sattusid inimeste hulka, kellede tegevus kahjuks mitte igakord polnud kooskõlas riigikaitse huvidega.

Oma isiklikkude tähelepanekute järele võin väita, et see ajajärk on möödas. Meie allohvitserkond on muutunud tugevaks organisatsiooniks, kes tunneb enda väärtust ja kes oskab valida endale liikmeid.

Selleks on mõjuvalt kaasa aidanud meie lugupeetud Vägede Ülemjuhataja kindralleitnant Laidoner ja kaitsevägede staabi ülem resp. meie diviisi ülem kindralmajor Reek, kellede poolt on loodud seadlustes ja seadustes fikseeritud alused üleajateenija-allohvitserkonna asetamiseks väärrikasse olukorda.

Praegusel momendil on üleajateenija allohvitser kõikjal lugupeetud seltskonnaliige, kelle elukutset hinnatakse kõrgelt.

Millised on siis üleajateenija allohvitseri ülesanded riigikaitse aparatuuris?

Üleajateenija allohvitser on kõigepealt kasvataja. Tema seisab kõige lähemal sõdurkonnale, tema tunneb sõdurkonna muresid ja hädasid ning sõdurkonna meeolu mõõna. Tema käitumisest oleneb sagedasti, kas sõdurile kaitseväeteenistus on armas või mitte.

On selge, et kaitseväes peab maksma distsipliin ja kord. Kuid seadusega antud distsiplinaarseid võimupiire ei tohi kunagi kasutada asjatult või ülekohtuselt. Siit järeldus, et üleajateenija allohvitser peab olema õiglane alluvate suhtes. Kui sõdur teab, mille eest teda karistatakse, on tal karistuse kandmine palju kergem ja karistusel on kasvatuslik mõju.

Vastasel korral võib karistus kasu asemel tuua vaid kahju.

Parimaks kasvatusel abinõuks on isiklik eeskugu. Oma eeskujuga võib allohvitser saavutada määratu suuri tulemusi. Tublil ja eeskujulikult kasvatatud üleajateenijal allohvitseril on eeskujulik üksus, olgu see siis rühm, jagu või sidetöökond. Pidage meel vanasõna: „nagu peremees, nii ka teenijaskond!“

Teiseks on üleajateenija allohvitser õpetaja. Esimesed sõjalised teadmised sõdurkonnale annab allohvitser. Tema paneb vundamenti sõdurkonna sõjalisele ettevalmistusele. Ja nagu iga teisegi ehituse juures, kui vundament on nõrk, võib kokku variseda hiljem terve ehitus. Siit näete, missuguse määratu suure tähtsuse omab üleajateenija allohvitserkond kaitseväe sõjalisel ettevalmistusel.

Lõpuks mõni sõna allohvitserkonna ja ohvitserkonna vahekorradest.

Kõigi eeltoodud ülesannete täitmisel on allohvitser ohvitserile abiks. Jättes kõrvale distsipliini nõuded, pean tähendama, et allohvitseri ja ohvitseri koostöö tugineb kõigepealt vastastikusele usaldusele ja üksteise mõistmisele. On need kaks tuge rajatud tugevale põhjale, annab koostöö kõige paremaid tulemusi kaitseväe arenguks ja meie kodumaas võimsaks õitsenguks.

Mulle jääb üle vaid soovida, et Sidepataljoni üleajateenija allohvitserkond neist põhimõttest vankumatult kinni peaks ka tulevasel Kogu tegevuse aastal. Siis võime olla kindlad, et Sidepataljonis sõdurkonna kasvatus- ja õppetöö annab kõige paremaid tulemusi.

Selleks soovin Teile jõudu ja tervist!

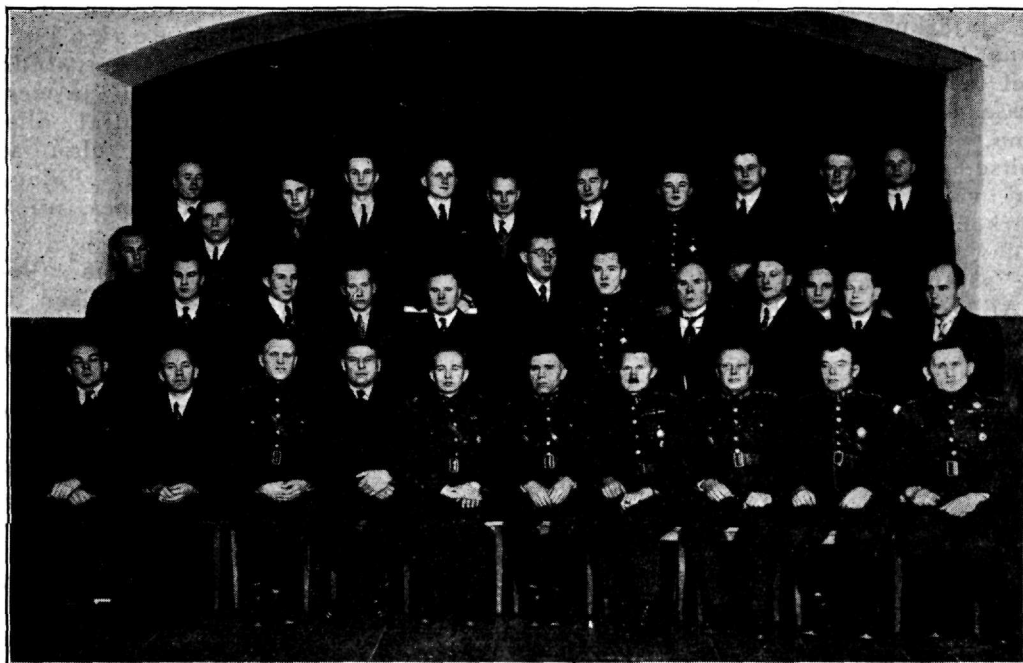
Ühtlasi panen ette hüüda kolmekordne hurra meie Kaitseväe Ülemjuhataja ja Kaitseväe staabi ülema terviseks.“

k.

Reservohvitseride õppusi Viru-Järva Kaitseringkonnas.

Viru-Järva Kaitseringkonna ülema kolonel J. Vende korraldusel peeti 22. novembril s. a. Rakvere garnisoni ohvitseride kasiinos reservohvitseridele õppusi. Õppuse eesmärgiks oli reservohvitseride sõjaliste teadmiste täiendamine ja värskendamine.

Sellesisulise kava järele peeti Viru-Järva Kaitseringkonnas reservohvitseride õppusi veel 1. novembril Paides ja 7. novembril Tapal. Ka neid õppusi võib lugeda igapidi kordaläinuks, kuigi Paides oli reservohvitseride võrdlemisi vähesel arvul kokku tulnud.

Grupp reservohvitseride, kes võtsid osa 22. novembril s. a. Rakveres korraldatud õppustest.

Kavas oli ettekanne leitnant R. Laud'ilt teemal „Õhukaitse korraldamine jalaväerügemendis lahingrännakul“ ja kapten M. Margiste'lt „Praegusaja tangitõrje relvad ja nende kasutamise võimalusi meie oludes“. Peale selle veel taktikalise ülesande lahendamine kaardil: „Pataljon etteavatsetud kaitse organiseerimisel.“ Taktikalise ülesande lahendamist juhatas Viru-Järva Kaitseringkonna staabiülem kolonelleitnant V. Külaots.

Õppustele oli ilmunud kogukas reservohvitseride pere. Ettekandeid kuulati suure huviga ja taktikalise ülesande lahendamisel töötati innukalt ja täie tähelepanuga.

Pärast õppusi oli grupi pildistamine, mille järele siirduti koju — oma igapäevasele tööle.

Järjekorraline õppus reservohvitseridele korraldati 13. detsembril s. a. Rakveres. Sellest osavõtt oli samuti rohkearvuline, nagu eelmistest õppustest: kokku oli tulnud umbes 60% sektsiooni liikmeid.

Ettekandega topograafia alal esines leitnant R. Udelep, kes tutvustas reservohvitseride uute topograafiliste kaartidega ja nende kaartide lugemisega. Kokkuvõtliku ülevaate rk ja kk materjalosast ja nende käsitlemisest laskmisel andsid leitnandid R. Kaljuste ja O. Pahla; reservohvitserid täiendasid praktiliselt oma oskusi nimetatud relvadega töötamiseks.

Ettekandeid kuulati suure tähelepanuga ja praktilisest tööst võeti osa innukalt, eriti mis puutub kaartide lugemisse.

M. Vä—

Tartumaa reservohvitseride päev.

6. detsembril k. a. peeti Tartus ruumikas „Sõdurite Kodus“ Tartumaa reservohvitseride päeva, millest võttis osa 86 reservohvitseri ja kaitseväeametnikku.

Päeva ülesandeks oli koondada reservohvitseri ja teha teatavaks eeloleva õppeperioodi kava.

Päeva avas kaitseringkonna ülem kol. G. Leets, kes tõi terviseid reservohvitseridele kaitseringkonna poolt.

rahvas, kes on kõrge kultuuriga, ei hääbu iialgi. Need mõtted võivad aga meid hukatusse viia. Peame meeles minevikust, et meie hariduslik tase oli ainult eelkäijaks meie vabadusele, tegelik vabadus tuli aga ikkagi kätte võidelda relvade abil. Seepärast, iseseisvust tuleb kaitsta kultuuri ja relvade koostöö abil.

Tartumaa reservohvitseride päevast osavõtnud ohvitseri. Keskel karingül kol. G. Leets ja kaitseringkonna staabiülem major Kõrge.

Sejärele asus kõnetooli diviisiülem kindralmajor J. Kruus, kes tervitas reserviste ja avaldas headmeelt, et reservohvitserid on saanud nii suurel hulgal päevast osa võtta. Ta ütleb kokkuvõttes järgmist: „Aeg, kus räägiti desarmeerimisest ja üldisest rahust, on möödas ja tänapäeval pole optimisti, kes julgeks väita, et riikidevahelisi tülisid ei tuleks lahendada relvade teel.

Kõikjal valmistatakse sõjale, kõikjal täiendatakse relvastust. Usaldus rahvaste vahel on kadunud. Seepärast, iga rahvas peab enda iseseisvuse kaitseks ette valmistama relvadega ümberkäimises. Meil tihti kaldutakse arvama, et meie esiteks kui väike rahvas ei suuda end kaitsta ja teiseks, arvatakse, et kui meie kellelegi kallale ei tungi, siis meile ka keegi kallale ei tule, seepärast oleks otstarbekam raha kulutada haridusliku taseme tõstmiseks, sest

Kui lääne- ja idariikide vahel tuleb võitlus, siis, väga tõenäoline, tuleb meil oma territooriumi kaitsta. Meie oleme otsustanud, et meie oma riiki igal juhul kindlasti kaitseme. Oleme seda minevikus edukalt teinud, seepärast pole meil põhjust arvata, et me ei saaks seda teha ka tulevikus.

Ohvitser, üldse kogu kaader, omab riigikaitse mõttes suure tähtsuse; ohvitserikond moodustab kaitseväge kondikava ja aju. Ohvitseri eeskujust oleneb lahingu edu. Sama ohvitser on ühtlasi meeskonna õpetaja ja sõjalise moraali sisendaja. Selleks, et ohvitserikond saaks seista oma kutse kõrgusel, on vähe lõpetada sõjakooli, on tarvis end täiendada, sest sõjatehnika areneb kiiresti. Mobilisatsiooni puhul on $\frac{2}{3}$ ohvitserkonnast reservohvitserid, seega sõja puhul suurem raskus lasub reserv-

ohvitserkonnal. Seepärast reservohvitseride õppused ja ettevalmistus omab erilise tähtsuse. Omalt poolt soovin selleks kor-daminekut ja edu", lõpetas diviisiüleml.

Seejärele järgnesid ettekanded sõjaajaloolistel teemadel ltn. J. Tammelt: „Lahing 23. sept. 1919. a. Laura rajoonis“ ja major J. Kõrgelt: „Narva lahing 20. nov. 1700. a.“ ning ltn. R. Johani'lt ettekanne: „Meeskonna ja relvade kaitse soomusmasinate vastu“.

Ettekannete järele asus kol. G. Leets selgitama talveperioodi õppuste kava tagavaraväeohvitseridele. Selgus, et eelolev õppeperiood on laialdasem ja huviküllasem läinudaastasest. Üldiselt seekordsed õppused jagunevad:

1. korralisteks õppusiks — plaanikindlad õppused aasta kestel taktikalisel, sõjatehnilisel ja sõjaajaloolisel alal;
2. vabatahtlikeks õppusiks — osavõtt võimaluste piires väeosa õppetegevusest;
3. erõppusiks — ettevalmistamine austmes kõrgendamise katseiks.

Õppuste läbiviijaks on väeosad, kes seda teostavad kokkuleppel vastava sektsiooniga.

Päev otsustas saata kaitseväge ülejuhatajale tervitustelegrammi. H. H-ste.

Juriidilised küsimused.

1. küsimus: Kas täiendusohvitseri õigustega reserviohvitseril on mingisuguseid võimalusi pääsemiseks kaitseliiduinstruktori ametkohale?

Vastus — jaatav. O.T.S. § 232 järgi võib võtta tegelikku kaitseväeteenistusse kaitseliidu kindlapalgalistele ametikohtadele ka täiendusohvitseri juhul, kui puuduvad vastavad kaadriohvitseri õigustega kandidaadid.

2. küsimus: Kas täiendusohvitseri õigustega reserviohvitseril on võimalust saada teenistust riigikaitselise õppuse instruktori ametikohal?

Vastus — jaatav. Täiendusohvitser võib riigikaitselise õppuse instruktori ametikohal teenida riigiteenijana, kui ta on lõpetanud riigikaitselise õppuse instruktorite kursused. Tegelikku kaitseväeteenistuse ohvitserina võib isik olla riigikaitselise õppuse instruktoriga ainult siis (O.T.S. § 207), kui ta omab kaadriohvitseri õiguse, on teeninud ohvitserina alalises kaitseväes vähemalt 3 aastat — sellest vähemalt 2 aastat rivi-ala ametikohal, on lõpetanud riigikaitselise õppuse instruktoriga kursused ja on atesteeritud vähemalt heaks kahe viimase aasta jooksul.

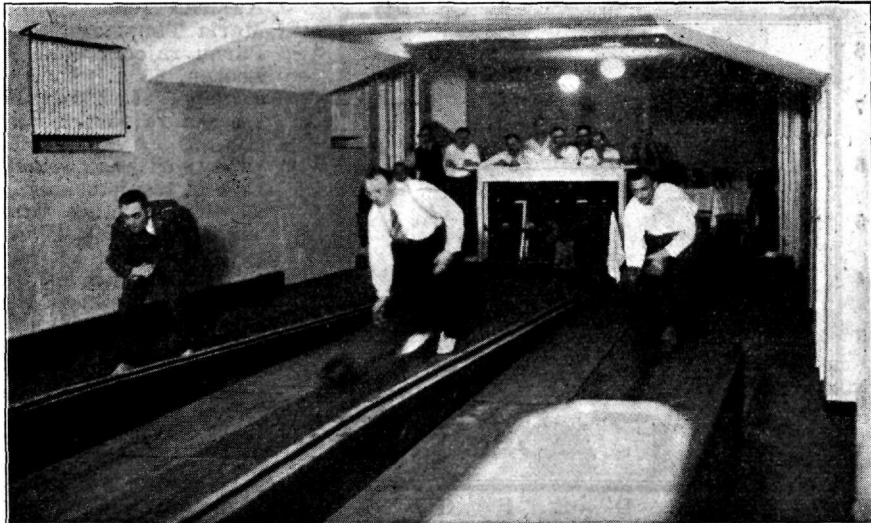
A. R.

Isiklik „tuttav“.

Sport kaitseväes.

Kaitsevägede Staabi ja Lennuväe ohvitseride veeremänguvõistlused.

Võistlemas: vasakul — kapten Vesiloo, keskel — kv.-am. Asman, paremal — kapten Muruma.

Võistlustest osavõtjad. Esimeses reas paremalt teine — Kaitsevägede Staabi Ohvitseride Kogu esimees kolonel Plaks, paremalt kolmas — Suurtükiväe inspektor kol. Kauler.

15. detsembril s. a. Tallinna Garnisoni Veeremänguklubi VIII grupp, mis koosneb Kaitsevägede Staabi ja Lennuväe ohvitseride kogu liikmetest, korraldas omavahelised veeremänguvõistlused. Võistlused toimusid T. G. V. uutel veereteedel, mis on eeskujulikumaid Eestis. Võisteldi Kaitsevägede Staabi Ohvitseride Kogu ja Lennuväe poolt annetatud auhindadele. Grupi liikmete vahelised võistlused kujunesid tasavägisteks, kusjuures kahe mänguga (60 palliga) ühekordse silmade arvestamise juures saarvutati järgmised tulemused:

1. kol.-leitn. Haas	— 328 (169 + 159)
2. kapten Luks	— 322 (164 + 158)
3. major Jõgi	— 317 (160 + 157)
4. kv.-am. Asman	— 314 (159 + 155)
5. kapten Püss	— 309 (157 + 152)
6. major Haber	— 302 (150 + 152)
7. kolonel Kauler	— 296 (144 + 152)
8. kapten Mere	— 293 (143 + 150)
9. mjr. Välme (end. Vunn)	— 284 (145 + 139)

Võistlejatele andis auhinnad üle Kaitsevägede Staabi Ohvitseride Kogu esimees kolonel Plaks.

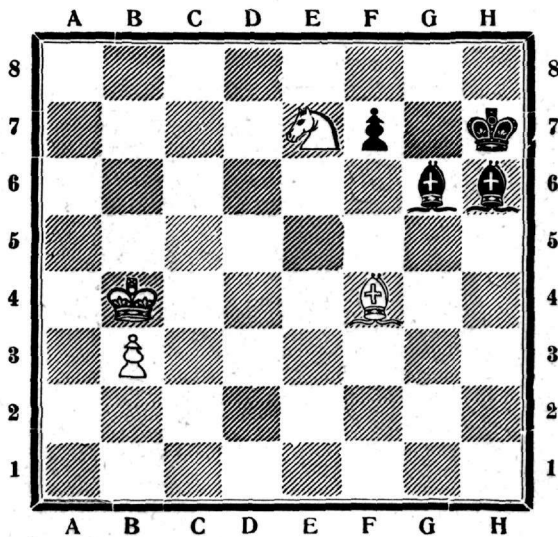
Male.

Toimetaja: K. Rootare.

Ülesanne nr. 12.

„Jõulupähkel“.

Mustad.

Valged.

Valged algavad ja võidavad. Lahendus järgmises malenurgas.

Eelmise ülesande lahendus.

15. ... g6 : h5, 16. Lhe : h5, Of6 : g7!, 17. Ve4 : e6!, f7 — f5, 18. Od3 : f5, Vf8 : f5, 19. Lh5 : f5, Rd7 — f6, 20. Va1 — e1 ja seis on raske analüüsida. Oletades jatku: 20. ... Va8 — c8, 21. Ve6 — e7, Kg8 — h8, 22. Ve7 : a7 jne., võiks valgeile tekkida väljavaateid lõpumängus.

PEREKONDLIKKE TEATEID.

Sünde:

10. üks. jalaväepataljoni veltveebel Aleksei Kits'e abikaasal Johannal tütar Edda-Mall.

Sv. Õppeasutistesse läkitatud 6. üks. jalaväepataljoni leitnant Ernst Valdan'i abikaasal Vee-ral tütar — Viuu. Sv. Õppeasutiste v. a. o. Krist- jan Vilberg'i abikaasal Elfriedel tütar — Aive. Veltv. Ants Raimet'i (end. Anton Isak) abikaas- sal Salmel tütar Maia-Oili.

Piirivalve Paldiski rajooni kordoniülema veltv. Peeter Ristjan'i abikaasal poeg Rein. Nar- va-Jõesuu rajooni motoristi n. a. o. Artur Ma- ranik'u abikaasal Reginal tütar Lehte. Narva rajooni valvuri kapral Mirka abikaasal Rosaliel tütar Urve-Maire. Narva rajooni valvuri kap- ral Kivimäe abikaasal Salmel tütar Vilve. Piusa rajooni valvuri kapral Arnold Voode abikaasal Anna-Alvinel poeg Ago. Mõisaküla rajooni val- vuri Arnik Puhang'i abikaasal Hildal poeg Ants.

Abiellumisi:

Sv. Õppeasutiste v. a. o. Augustin Kirik abi- ellus Herta-Leonore Antje'ga.

4. üksiku jalaväepataljoni staabi II järgu kir- jutaja kapral Ernst Randma abiellus neuu Galja Fau'ga, pärit Viru maakonnast Meriküläst.

Sv. Õppeasutiste n. a. o. Gustav-Valter Puur- mann abiellus Iida Siirak'iga.

Piirivalve Peipsi jaoskonna Mehikoorma rajooni ülem major M. Pütt, 41 a. vana, abiellus Öie Tilk'aga, 21 a. vana, pärit Tartumaalt Ka- vastu vallast. Vahilaev „Kõu“ instruktor Eugen Aunmaa (end. Aunmann) 34 a. vana, abiellus Maria Timpmann'iga, 33 a. vana, pärit Valgast. Pärnu rajooni vanemvalvur n. a. o. Aleksander Looken, 35 a. vana, abiellus Marie Vuhk'iga, 34 a. vana, pärit Tartumaalt, Meeri vallast. Uue Irboska rajooni teenistuskooerajuht kapr. August Oja, 29 a. vana, abiellus Vilma Käos'iga, 17 a. vana, pärit Valgamaalt Kuigatsi vallast. Kivitsee rajooni teenistuskooerajuht n. a. o. Endel Tiks, 31 a. vana, abiellus Adele Prangel'iga, 26 a. vana, pärit Lätimaalt Vana-Laitsna vallast. Purtse rajooni valvur kapral Nikolai Andra, 25 a. va- na, abiellus Linda-Lisette Vastopäe'ga, 26 a. va- na. Tallinna 2-se rajooni valvur kapral Ferdi- nand Eigi, 30 a. vana, abiellus Elfriede Jürna'ga, 24 a. vana. Valga rajooni valvur kapral Eduard Järvis, 28 a. vana, abiellus Alide-Elisabeth Öepa'ga, 29 a. vana, pärit Koonga vallast. Vask- narva rajooni valvur n. a. o. Johannes Noor- mägi, 26 a. vana, abiellus Elisaveta Prediks'iga, 24 a. vana, pärit Narvast. Alatskivi rajooni val- vur kapral Jaan Kesa, 32 a. vana, abiellus Endla-Elfriede Pöder'iga, 22 a. vana, pärit Tar- tumaalt Aru vallast.

Raamatuid ja ajakirju

meelelahutuse ja ajaviite kirjan- dust.

Teaduslikku kirjandust

kirjandusloolisi andmeid ja tea- teid.

Keelte õpperaamatuid

sõnastikke ja leksikone.

Noorsookirjandust ja laste-

raamatuid igale vanusastmele.

Õpperaamatuid ja -vahendeid

koolidele ja õppeasutistele

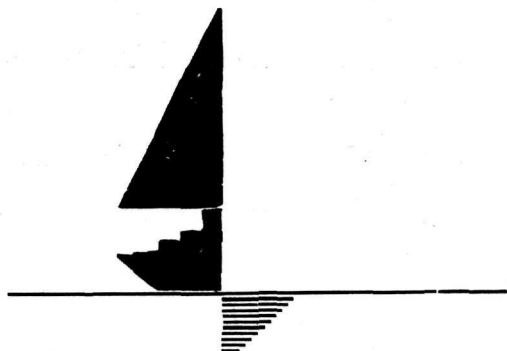
saksa, inglise, prantsuse ja vene keeles.

Tellimisi sise- ja välismaa raamatuile ja ajakirjadele täidetakse kiiresti.

Kluge & Ströhm

Tallinn, Pikk 9.

Vastutav toimetaja major A. Luts. Tegev toimetaja kapten J. Madise.

Elusloomade,
liha ja
lihasaaduste
eksport

Eesti Peekoni Eksportühisus

Juhatus: Tallinnas
Pärnu maantee 23
Telef.: juhatus 450-27,
kontor 463-63

Vennad Jeerik Pärnus. Tallinna mnt. 17, telef. 49-4

Suurim ja odavaim ostukoht omal alal

LADUS:

Jalgrattad ja osad. Raadiokaubad. Reformvoodid. Jahitarbed. Õmblusmasinad. Elektritarbed.

Oma mehaanika töökoda igasugu remonttöödeks.

E. A. K. Ü.
Erahaigla

Tallinn, Narva maantee 6-a.

Statsionaarne ravi igal alal.

Röntgeni, raadiumi ja elektri kabinetid.

Massaashi kabinet.

Vesiravila,

Laboratoorium.

Telefonid: 428-80, 428-81.

Firma

M. JOSSELOV

Tallinn, Kuninga 6, tel. 450-61.

Soovitab hooajaks oma suurest valikust äärmiselt odavate hindadega daamide ja härrade

**üliriideid ja
mööbliriideid
gobelääni ja damasti**

Piltpostkaartide ladu

V. OTS

Tallinn, Harju 44, telef. 445-65.

Taskukellad,
käekellad,
stopperid,
chronograafid

Auhinnad: karikad, peekrid —
höbedast ja alpakast.

O-ü. J. RUBIN

Tallinn, Viru 17, telef. 447-36. Asut. 1880.
Omad töökojad.

Põllumajanduse Pank

Tartus, Suurturg nr. 9

Telef.: Juhatus 10-65, üld. 50

Pank annab vabalt laene
põllupidajale heade kindlustuste vastu

Pank võtab raha hoiule
ja toimetab kõiki pangaoperatsioone

Panga juures Kindlustusselts „OMA“ agentuur

J u h a t u s

Villast lõnga ja kunstiidi
mitmesug. värvis ja jämeduses

Tõmbelukke

kõiksugustes pikkustes

Pudukaupu jne.

soovitab

suurel ja väikesel arvul

S. BAKSCHT

JA POJAD

Tartus, Poe tänav 3
Kaubahoovi vastas

Jgaks hooajaks

suurepäraseid uuemoelisi

daamide käekotte,
rahataskuid,
portfelle,
kohvleid,
koolikotte,
kunstkäsitöid,
adresskaasi,
albumeid jne.
nahklõikes ja voolis
suures valikus
odavate hindadega

soovitab

O. Zimmermann

Tallinn, Harju 34
Tartu, Suurturg 4
Pärnu, Rüütli 41

K/k. „Elgen“

E. Gendel

Kalosside ja kummi-
jalan. en-gros ladu.
Kummivabr. „Aksim“
(Norra esindaja)

Tallinn, Uus 4 Telefon 430-82

Odavam karusnahkade ostukoht Tallinnas on
Viru tän. nr. 5

K-m. ABRAMSOHN

Eelolevaks hooajaks on ladus suurim
valik välis- kui ka kodumaa

karusnahkadest

Müük suurel ja
väikesel arvul

Oma parkimis- ja
värvimistööstus

O-Ü. RIJETURITE

Ühiskaubamaja

TALLINN
S. Karja t. 19
Telef. 455-77

TARTU
Aleksandri 5
Telefon 16-20

On jõudnud kohale
sügise- ja talve-hooajaks
suures valikus uudismustreid
Inglise ja kodumaa vabrikuist,
palitu-, ülikonna- ja
kostüümiriideiks

Rikkalikus valikus
valmistame ja pa-
kume moodsamaid
ja maitserikkamaid

kristall-lühtreid,
armatuure,
laua- ja seinalampe,
lambivarje jne.

Elektri-armatuuride
tööstus

„REX“

Tallinn, Dunkri tän. nr. 4,
tel. 463-70

K-m. Tallinna Tekstiil

Tallinn, V. Karja 1

Suurim valik kodu- ja
välismaa

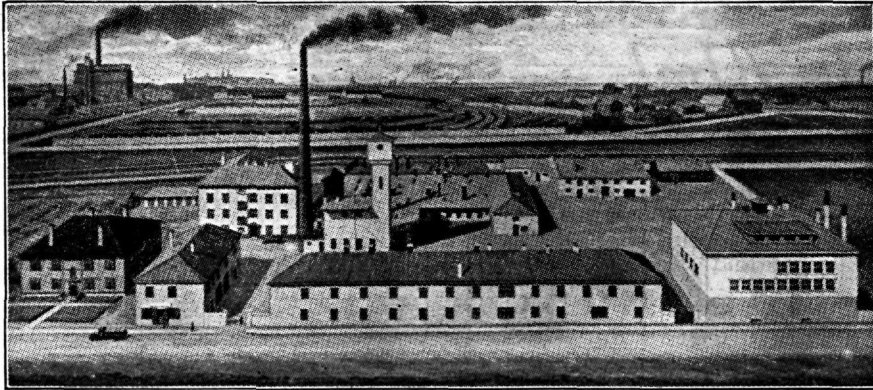
riidekaupadest

Traatvõrke

mitmesuguseks otstarbeks
soovitab traatvõrgu tööstus

A. Paalberg

Tallinn, Imanta 23, telef. 438-07

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad“

Tallinn. Postkast 33. Telefon 478-54

On suurim kaitseväge varus-
taja liha- ja lihasaadustega

Balti Päästeselts

Tallinnas, Hollandi 48, telefon 310-10

*Merehädasse sattunud laevade ja teiste mere
veoabinõude päästmine. Pukseerimine. Uppunud
varanduste päästmine. Tuukrite järelvaatused.*

Balti Päästeseltsi Eesti Rannasõidu liin

Tallinn, Sadam, Viktoria sild 3. Telefonid: 306-85, 301-66.

Riide- ja rõivastusesuuräri

Karl Abel

Tartus, Kaubahoov 34/35
Telefon 8-19

Soovitab rikkalikus valikus
ülikonna, palitu, kostüümi ja
kleidiriideid ja igat seltsi
riidekaupu
ilusais ja uutes mustrites.

Laos valmis
palitud, ülikonnad, püksid,
vihmakuued jne.

Täielik tellimiste
vastuvõtmine.
oma töötuba, eri mees- ja
naisjuurdelõikajad ja pari-
mad meistrid.

Hinnad mõõdukad.

Karl Abel'i

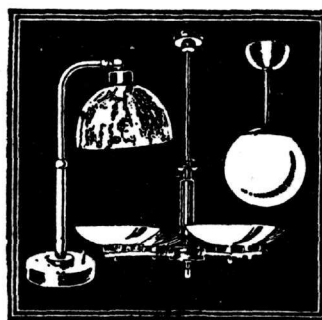
riidekauplus Tartus, Kaubahoov 34/35.

Soovitame männijuuri, kivisöe-
tõrva, katusepappi, isoleerpappi,
kriiti, naelu, tislერილიმი ja teisi
kaupu.

Võtame oma peale igasuguste papp-
katuste parandusi ja uute katmise töid.
Töö korralikkuse eest vastutame
kolme aasta jooksul.

JOH. HUIK

Tartus, Holmi 5. Tel. 5-53.

Elektrotehnika äri ja
tööstus

„Jõud & Valgus“

Tartus, Rüütli tän. 11
telef. 4-48

valmistab moodsaid ja
maitsekaid elektrilise
ja seinarmatuure.
laua ja öölauda-lampe.

Äri ladu esitab rikkaliku valiku.

Puuviljakauplus

M. SMIRNOF

TALLINN

Narva mnt. 24, telefon 302-68

Tartu
Stannioli-, Kapsli- ja
Tuubivabrik

Tartus, Meltsiveski tän. 32
Telefonid 6-17, 6-92

Vabrikus valmistatakse
kiirelt ja korralikult

Stannioli- ja seatinapaberit,
tinatuube ja kapsleid

ELEGANTSEID
JALANÕUSID

SOOVITAB JALANOUDE ÄRI

A. ADAMKA

HARJU TÄN. 26. TELEFON 436-26

Häid jõulupühi soovivad:

**Karusnahavabrik
VENNAD A. & R. HOFF**

Vabrik Viljandis. Ladu Tallinnas.

**Paberi- ja kirjutusmaterjali
kauplus
A. KLAFF.**

Tallinn, Harju 20. Telef. 436-51.

**Taimevõi tehas
„OLIVIA“.**

Tallinn, Volta 3. Telef. 431-97.

**Nahavabrik
„KALEV“.**

Tartu, Kalevi 44. Telef. 2-59.

**Pagari- ja kondiitriäri
V. KUUSLOO.**

Tartu, Riia 83. Telef. 9-54.

**Šokolaadivabrik
R. GLASSMANN.**

Tartu, Suurturg 1. Telef. 18-82.

**Ü/P.
TARTU MAJAOMANIKKUDE
PANK.**

**Klaverivabrik
SPRENK-LÄTE.**

Tartus, Rüütli tn. 25 Telef. 13-09.
Tallinna esindus: K. Jürgenson. Kuninga t. 5.

K/m VENNAD PRÜÜS.

Tartus tel. 12-92 ja 16-92. Kaubahoovis 20/21.
Valgas tel. 1-70. Vabaduse 12.
Petseris tel. 1-41. Kastani 28.

**Nahavabrik
JOH. GLÜCK.**

Tartus, Kvistenthal. Telef. 1-10.
Ladu: Kaubahoov 14. Telef. 15.

**Pudu-, pesu- ja moeäri
B. GENSS JA POJAD.**

Tartus, Võidu tän. 8. Telef. 5-17.

**Majatarvete äri
A/S. D. MIRVITZ JA POJAD
Asutatud 1872.**

Tartu. Tallinn.

*Suurim ja eelistatuim
kohvik Pärnus on*

Café-Grand

Kuninga 25. Telefon 360

Aktsiaselts

**Pärnu
Krediit**

Pank

Pärnus,
Rüütli tänav 30.

**Toimetab
kõiki panga-
operatsioone**

Kirjutusmaterjali- ja raamatukauplus

„Kultuur“

Rüütli 35, Pärnus. Telef. 397 ja 112

Kirjandus, kooliraamatud, kirjutusmaterjal koolidele, kantseleidele. Vallavalitustele igasugu plaketid ja vormilised täitelehed.

Oma kõite- ja trükikoda

Liht-, ilu- ja värvitrukitoed

Kõitmine tuntud headuses
Hinnad õiglased

Rõõmsaid jõulupühi

soovib Riide- ja valmisriiete-äri
J. GOLDBERG & POEG
Pärnus, Rüütli 41

Rõõmsaid jõulupühi

soovib Trikoo- ja riidetööstus
OTTO BESTFR & Ko
Pärnus, Jannseni 33, tel. 4-59

Kirjutusmaterjali- ja raamatukauplus

Õpetajate koperatiivühing

LIIT

Soodsaim ostukoht

Pärnus, Rüütli tän. 40, telef. 1-73

Nõudke meie vabriku lihasaadusi!

Ostame

piiramata arvul sarvloomi, vasi-
kaid ja lambaid, makstes hea-
duse järgi kõrgemat hinda.

Ühisus

„Lõuna-Eesti Eksporttööstused“ Tartus

Telefonid: 11-24, 11-28 ja 11-64.

Omad kauplused:

Tartus, Ülikooli tän.	7,	tel.	12-59
„ Tähe	72,	„	12-18
„ Narva	9,	„	12-22
„ Narva	123,	„	14-08
„ Riia	125,	„	14-50
Valgas, Vabaduse t.	32,	„	32.

Loomatervishoiu ja karjasaaduste puhtuse
seisukohalt on parimaks aluspõhuks

turvaspõhk.

Hoidke ära hulgaline kunstpõllurammu sisse-
vedu, asendades seda odavamaga ja väärtuslikuma

turvas-sõnnikuga.

Vähendage oma küttekulu, tarvitades kütteks
odavamaid ja otstarbekohasemaid kütet-

pressturvast.

Ulila Turbatööstuse

kõrgeväärtuslikumaid saadusi -
turvaspõhku, turvaspuru ja
kütteturvast

müüb suurel ja väikesel hulgal
Tartu Linna Elektri jaam.

L A O D: Ulilas ja Tartus, Soola tän. 34/36.

K O N T O R: Tartus, Sõõgiturg 7.

Telefonid: 38, 1-48, 3-29 ja 3-54.

Koonditriitari

Georg Stude

Asutatud 1864.

Tallinn, Pikk 16

Telefon 442-76

Marzipan

Šokolaad

Vorstitööstus

T. Ulas

Lutri 28, telef. 306-39

*Maitsvamad palad pühadelaul on
meie tööstuse saadused.*

Nõudke ja tarvitage
ainult kõrgeväärtus-
likku, auhindadega
kroonitud

**„Melange“
kohvi**

Saadaval üle Eesti

Tööstus ja ladu Tartus
Aia tän. 32 Telefon 1-76

Francisco Arizmendi relvatehase relvi

Singer, Ideal, Boltuem ja Roland

on ületamatud, sest nende parimaks soovituseks on see, et kahel viimasel aastal püstolite sisseveost kuni 50% on Francisco Arizmendi relvatehase relvi. Eribinnasoodustused kaitseväelastele ja k-malevlastele.

Peaesindaja

Nõudke
tutvunemisbrošüüre.

VIDRIK SÄRG
Tartus, Promenadi 2, tel. 78

Elu kaunimail hetkil
kaunistage oma kodu meie
lilledega

Alati suur valik igasug. lille-
kaunistusi igaks sündmuseks
lilleärid

F-a **KARL VILL**

Tartus,

Rüütli tänav nr. 5
Lossi tänav nr. 7
Telefon 4-18

Igasugused lillesaadetised sise-
ja välismaa linnadesse saavad
igal ajal täpselt täidetud

**Eesti
Laenu Pank A/s**

Tallinnas, Suur Karja 18

Võtab raha hoiule

Toimetab kõiki
pangaoperatsioone

Tel. 446-82, 446-84, 433-56

Narva Linaketramise Maufaktuur

KONTOR Pärnu mnt. 11

Telef. 442-33, 442-34

LINASED RIIDED

Pesu-, voodi-, laua-, kleidi-, mööbli-, käterätiku j.n.e. ning **uemates mustrites** päevatekid, põrandavaibad, voodiesised vaibad, põrandariided.

Müügil kõikides suuremates manufaktuurärides üle maa.

Pacimaid tagajärgi jahil

saavutate ainult, tarvitades kõrgeväärtuslikku püssirohtu.

Jahimehed!

Nõudke sellepärast ainult tuntud headuses Belgia ja Rootsi püssirohtu „Mullerite”, „Skyttekrut” ja „Sportkrut”.

AINUESINDAJA EESTIS

JOH. FREYBACH

TALLINN, V. KARJA 8

Odav müük

Daamide sukki
Garnituur-nööpe
Härrade kübaraid ja pesu
Lasteriideid
Siid lambivarje
Koetud- ja pudukaupu

VOLD. LEES

Tallinn, Pikk t. 4. Voorimehe t. nurgal

Puusärgiäri ja matusetalitus

A. Meldorf

Tallinn, Sakala 28, telef. 463-33 ja 460-02

*Müügil alaliselt suurimas valikus puusärke
(puust ja metallist), riste, pärgi, hauaaedu.*

Hinnad odavad. Kaitseväelastele
ning kaitsevääsastutele erilised
soodustused.

Tisleritööstus

Elmar Sulbi

ÕUNA 18 • TALLINN
TELEFON 475-28

AKTSIASELTS

„VILL“

Narvas, telefon 161, juhatus 70

Villase- ja siidiriide
kudumine

Riide värvimine, trük-
kimine ja apretuur

Villase ja puuvillase
lõnga värvimine

Merseriseerimine

Lõnga ja riide müük ainult suurel arvul

Tallinna ladu V. Karja tän. 12

Telefon 450-39

Akkumulaatori ja
Elemendi tehas

**Konstantin
Mühlverk**

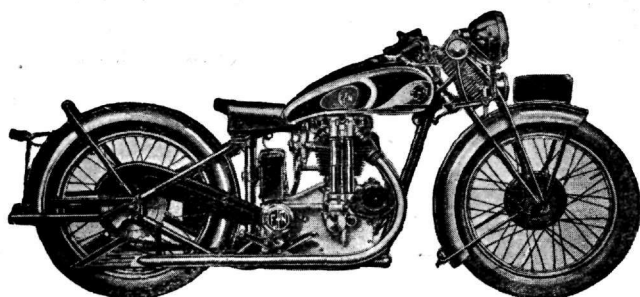
Jaama tän. 8
Telef. 306-67

Restoran

Ivanov

Estonia puiestee 29
Telefon 467-75

*Fabrique Nationale d'Armes de Guerre soovitab
Teile üle maailma tuntud kõrgeväärtuslikke*

- F. N. padruneid
- F. N. püstoleid
- F. N. karabiine
- F. N. automaat- ja poolauto-
maat-sportipüsse
- F. N. jahipüsse
- F. N. mootorrattaid, pea- ja
külgventilidega 200 cc,
350 cc ja 506 cc

*Fabrique Nationale d'Armes de Guerre
ainuesindaja Eestis*

Joh. Freybach

Tallinn, V. Karja 8

Elegantne riietus

Meie mantli-,
kleidi-,
voodri-,
trikoortiie,
trikoopesu jne.
on parimaid

A=s. „Rauaniit“

Koloniaal-kauplus

JOH. KÄRM

Tallinn, Kopli tän. 2, tel. 470-84

Müün võistlemata odavate hindadega igas.
saiajahu, rukkijahu, kruupe, odratangu jne.
Peale selle saadaval kõik tubakakaubad ja
malustused.

Müük suurel ja väikesel arvul

Paras
jõulu-
kink

igaühele igas hinnas ja
suuruses – ostate meie
kingituste osakonnast

E. Günther

Rohu- ja värvikaupade suurladu

Tallinn * Tartu * Viljandi * Pärnu

K. A. Rütman & Ko

KEEMIAAINETE KAUBANDUSE KONTOR

Tallinn, Jaani 9, telefonid 466-71, 466-72 kontor, 456-93 ladu

Oscar Stude,

TALLINNAS

Speditsooni äri,
asutatud 1882 aastal.

KORRASTUS
INKASSO
KINNITAMINE
LAEVAAGENDID

Oma puksiirid ja laod
raudtee ühendusega.

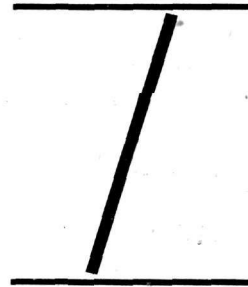
OSAKONNAD:
Pärnus, Pühavaimu t. 8.
Tartus, Ülikooli t. 44.
Valgas, Maleva t. 2.
Viljandis, Lossi t. 8.

Telegr. aadress igas kohas: „Studeos“.
AUTO - TRANSPORT.

Klisheetööstus

Artur Haav

TALLINN,
Suur Karja t. 21,
telefon 456-48.

Joon- vörk- ja
mitmevärvi-
klisheed

F_a R. Teglhüs

KASEIINITÖÖSTUS, EKSPORT,
IMPORT JA KOMISJONIÄRI

Tallinn, Suur Karja 18-19

Kaitseväelastele - kaitseliitlastele

soovitame suures valikus

Narva, Sindi ja inglise vabrikute kaitsevärvi
**bliiberit, diagonaali, gabardiini, püksikorti,
sõduri-ševiotti j. t.**

Kaki-värvi **särgiriideid**, igasuguseid **kandi- ja
voodririideid** —

vabriku hindadega

Firma M. Jänes

TARTUS, Kaubahoov nr. nr. 9-10-11-12
Telefon nr. 5-91

PAUL LALL

Tartu, Võidu (end. Promenadi) tän. nr. 13
Telefon nr. 4-79

Elektrotehnika kaubad ja seaded

Suurim valik moodsaid ja maitsekaid
elektri lae- ja laualampe
ja igasuguseid elektrivalgustuse klaase

Pagari- ja kondiitriäri

P. Potsep

Tartus, Ülikooli tän. 34, telefon 12-79

Soovitab suures valikus igasuguseid
kondiitrisaadusi

NAHAVABRIK

„KALEU“

Tartus, Kalevi 44, tel. 2-59

Omanikud:

B. Koblenz, S. Trapido, J. Goldov
Asutatud: 1919.

Valmistab:

pinsoli-, pastla-, juht-, saapa-
sääre- ja pealishakku;
igasuguseid vasika-kroom-
nahku ja shevretti;
igasugust värvilist portfelli-
valget- laika ja glaseekinda
nahka.

„PÄEVALEHT”

**minevikus,
olevikus,
tulevikus...**

„Päevaleht” oli

see ajaleht, kes 1905. aastal Eesti rahva rasketel kannatusaegadel julgustas Eesti rahva eneseteadvust ja virgutas eestlasi võitlusele parema tuleviku eest. See üle 10 aasta kestnud võitlus krooniti Eesti riikliku iseseisvusega.

„Päevaleht” on

praegu Eesti suurim ja mõjuvõimsaim ajaleht, kelle taga seisavad erksamad inimesed kõigist ringkondadest. „Päevalehe” suur objektiivsus, suurte elutödede õigesti mõistmine ja eestluse ideaalidest kinnipidamine teevad ta kõigi poolt kõrgesti hinnatavaks.

„Päevaleht” jääb

ka tulevikus Eesti rahvale õiget suunda näitavaks tuletorniks. Tema minevik, olevik ja ülesseatud ideaalid kindlustavad seda.

**Tellige kõik „Päevalehte”!
Lugege kõik „Päevalehte”!**

Sobivaima

pühade kingi

**kleidiriietest
sukkadest & sokkidest
trikoopestust j. m.**

valite

**K O SKAR
KILGAS'e**

vabriku toodetest.

Suures valikus ja soodsatel tingimustel soovitame kaupmeestele ja valmisriiete äridele:

**ülikonna-,
mantli- ja
palituriidet**

Osühing

Meltsi

Villa- ja Riidevärvimise Tööstus

Tartus, Pikk t. 12, tel. 8-88

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

**TARTUS,
HOLMI TÄN. 12-18**

Osakonnad: Tartus, Võru tänav nr. 4 ja Söögiturg nr. 3,
Räpinas, Pukas, Puhjas, Kavastus, Kambjas ja Võnnus

Suurem ja kõige vanem majandusühisus Eestis.

Laos suures valikus soodsatel tingimustel põllumajanduslikud-, ehitus-, raua-, naha- ja koloniaalkaubad

MÜÜK SUUREL JA VÄIKSEL ARVUL

Meie õlled
ja karastusjoogid
omavad
parima kuulsuse

A/S. A. Le Coq

Sõjaväe Majandusühisus

Tallinn, Pikk 11, tel. 452-07.

OSAKONNAD:

Tartu, Võidu 3, telefon 11-16
Võru, Jüri 24, telefon 129
Rakvere, Lai 17, telefon 79

Pärnu, Kalevi 27, telefon 297
Narva, Malmi 1, telefon 143
Viljandi, Tartu 6, telefon 160

Peakaupluse juures avatud oma

Pesuõmbluse töökoda

võimaldab pakkuda kaitsevaelaste khaki, valged j. t. **sürke** ning
muud **pesu** parimas kvaliteedis. Eritellimised täidetakse võima-
likult veel samal päeval.

Jõulukingituse ja maiustuse pakid
tellige Sõjaväe Majandusühisusest.